

Örebro Studies in Social Work 30



Martina Vikander

## **Barn i frigörelsen från våld**

**Sårbarhet och motstånd i kontexter av mäns våld mot kvinnor**

**Författare:** Martina Vikander

**Titel:** Barn i frigörelsen från våld, Sårbarhet och motstånd i kontexter av mäns våld mot kvinnor

**Utgivare:** Örebro universitet, 2025

[www.oru.se/publikationer](http://www.oru.se/publikationer)

**Tryck:** Örebro University, Repro 05/2025

**ISSN:** 1651-145X

**ISBN:** 978-91-7529-669-2 (print)

**ISBN:** 978-91-7529-670-8 (pdf)

## Sammanfattning

Mäns våld mot kvinnor i nära relation är ett omfattande samhällsproblem. Barn som lever i familjer där fäderna eller styvfäder utövar våld mot barnens mödrar utsätts också för våldet. För att möjliggöra barns och kvinnors frigörelse kan de behöva riskhanteringsåtgärder i form av skydd- och stödinsatser från socialtjänsten eller polisen. För att öka åtgärdernas genomförbarhet behöver både barnens och mödrarnas behov identifieras och beaktas. Syftet med avhandlingen är att fördjupa förståelsen för barn i frigörelsen från våld genom att analysera behovet och genomförbarheten av riskhanteringsåtgärder i kontexter av mäns våld mot kvinnor i nära relation. Avhandlingen bygger på intervjuerna med våldsutsatta mödrar och ungdomar, dokumenterade polisförhör med barn och en forskningsöversikt om barns erfarenheter av socialarbetare. De olika materialen har bidragit till att olika aspekter av barns behov har kunnat studerats utifrån flera perspektiv. Resultaten visar att barns behov formas av deras sårbarhet och möjlighet till motstånd. Patriarkala maktordningar kan förstärka sårbarheten och minskar både barnens och mödrarnas möjlighet till frigörelse. Genomförbarheten av riskhanteringsåtgärder kan dock öka genom tillgängliga professionella som har en holistisk förståelse av våld där barns relationella utsatthet inkluderas, samt mödrars och barns möjlighet att bryta med våldsutövaren. Genom att erkänna barns och mödrars relationella sårbarhet och dess koppling till maktstrukturer kan åtgärder breddas för att möjliggöra mer omfattande och inkluderande skydd och stöd. Avhandlingen understryker dock vikten av att riskhantering inte bara handlar om att skydda, utan också om att stärka barns och mödrars förmåga att agera och utmana makten i våldet.

Nyckelord: barn, ungdomar, våld i nära relation, könsrelaterat våld, riskhantering, skydd, stöd, socialtjänst, polis, familjerätt, patriarkat, makt, feministisk teori.

Violence is surely a touch of the worst order, a way a primary human vulnerability to other humans is exposed in its most terrifying way, a way in which we are given over, without control, to the will of another, a way in which life itself can be expunged by the willful action of another. ... in a way, we all live with this particular vulnerability, a vulnerability to the other that is part of bodily life, a vulnerability to a sudden address from elsewhere that we cannot preempt. This vulnerability, however, becomes highly exacerbated under certain social and political conditions, especially those in which violence is a way of life and the means to secure self-defense are limited (Butler, 2004:28–29).

## Förord

Det är svårt för mig att greppa att det snart gått fem år sedan jag började forskarutbildningen. Att vara doktorand har varit det roligaste och absolut mest givande arbetet jag kan tänka mig. Att jag fått studerat något som jag verkligen brinner för har varit en ynnest. Jag hoppas mitt arbete kan bidra med en pusselbit, som tillsammans med andra forskares och eldsjäalars arbete och engagemang kan leda till att förbättra barns och kvinnors möjligheter att frigöra sig från mäns våld.

Jag vill börja med att tacka alla kvinnor och ungdomar som så osjälviskt delat med sig av sina berättelser om utsatthet men också en otrolig styrka. Utan er hade denna avhandling inte varit möjlig.

Tack till er verksamma som bidragit med hjälp i rekryteringen av intervjupersoner och för att jag fått nöjet att lära känna så många av er. Jag hoppas på fler givande samarbeten i framtiden.

Tack till mina handledare Åsa Källström och Susanne Strand som väglett och stöttat mig. Som uppmuntrat mig i perioder då det känts tufft. Som hjälp mig att begränsa mig men samtidigt öppnat upp för så många möjligheter. För era härliga personligheter och alla skämt och skratt. Ni är sådana inspirationskällor och jag är så tacksam att jag har fått tagit del av er kunskap i nästan fem år!

Tack till alla er som jag haft nöjet att arbeta tillsammans med i Risk-Sam-programmet. Det har varit otroligt givande att få vara en del av ett sammanhang med så många fantastiska människor och forskare.

Tack Tina Mattson för din noggranna läsning till slutseminariet, för givande diskussion och för dina kommentarer som hjälpte till att förbättra och lyfta hela avhandlingen.

Tack Anna-Karin Larsson för din noggranna dubbelläsning och för dina kommentarer som gjorde att avhandlingen stärktes med små justeringar.

Tack Björn Johansson för att du trädde in som bihandledare och bidrog till att stärka det teoretiska ramverket men också för att du uppmuntrade mig att söka till forskarutbildningen.

Tack Anna Jonhed för att du tänkte på mig, hörde av dig och berättade om forskningsprojektet och uppmuntade mig att söka doktorandtjänsten inom det.

Tack till alla doktorandkollegor som stöttat, uppmuntrat och förgyllt min tid som doktorand. Jag är så glad över att ha fått vara en del av en så härlig doktorandgrupp som vår.

Tack till alla kollegor på socialt arbete som gör vår arbetsplats så himla bra. En plats för inspirerande diskussioner, där både forskning och andra glädjämnen ges utrymme.

Tack till pappa, mamma, Ewa och alla syskon för ert hejade! Jag är särskilt glad över att jag fått dela upplevelsen av att doktorera med dig min fina syster Karin. Jag ser fram emot att läsa din avhandling när det är dags!

Tack till min fantastiska man Jan som varit min största supporter. Som bidragit med kärlekskraft och frigjort både tid och energi till mig. Till våra underbara hundar Malva, Storm och Oliver som ser till att jag får behövliga pauser och kommer ut skogen för att fylla på med ny energi. Till min älskade son Love för att du är du. Den viktigaste personen i mitt liv. Jag är så tacksam för att ni är min familj och jag tillägnar avhandlingen till dig Love.

Martina Vikander

Örebro, 29 april 2025

# Innehållsförteckning

<b>Lista av artiklar</b> .....	<b>9</b>
<b>1. Inledning</b> .....	<b>10</b>
<b>Barnens utsatthet</b> .....	<b>11</b>
<b>Risk-, sårbarhet- och skyddsfaktorer</b> .....	<b>11</b>
<b>Tillgång till skydd och stöd</b> .....	<b>13</b>
<b>RiskSam – strukturerad riskhantering och samverkan</b> .....	<b>14</b>
<b>Syfte och frågeställningar</b> .....	<b>14</b>
<b>Disposition</b> .....	<b>15</b>
<b>2. Våldsutsattas rättigheter</b> .....	<b>17</b>
<b>Konventioner och deklarationer</b> .....	<b>17</b>
<b>Kvinnokonventionen</b> .....	<b>17</b>
<b>Deklaration om avskaffandet av våld mot kvinnor</b> .....	<b>18</b>
<b>Istanbulkonventionen</b> .....	<b>19</b>
<b>Barnkonventionen</b> .....	<b>20</b>
<b>Sveriges unika lagar</b> .....	<b>21</b>
<b>Grov kvinnofridskränkning</b> .....	<b>21</b>
<b>Barnfridsbrott</b> .....	<b>22</b>
<b>Lagar om skydd och stödinsatser</b> .....	<b>22</b>
<b>Nationella riktlinjer</b> .....	<b>24</b>
<b>Riskbedömning och hantering</b> .....	<b>24</b>
<b>Samtal och förhör med barn</b> .....	<b>25</b>
<b>Sammanfattning</b> .....	<b>26</b>
<b>3. Tidigare forskning</b> .....	<b>28</b>
<b>Mödrars hantering</b> .....	<b>28</b>
<b>Barns hantering</b> .....	<b>31</b>
<b>Professionellas hantering</b> .....	<b>34</b>
<b>Socialtjänsten</b> .....	<b>34</b>
<b>Rättsväsendet</b> .....	<b>38</b>
<b>Avhandlingens bidrag till forskningsfältet</b> .....	<b>39</b>

<b>4. Metodologi och etik .....</b>	<b>41</b>
<b>Forskningsdesign .....</b>	<b>41</b>
<b>Intervjustudien .....</b>	<b>42</b>
<b>Dokumentstudie .....</b>	<b>45</b>
<b>Forskningsöversikt.....</b>	<b>47</b>
<b>Metoddiskussion.....</b>	<b>48</b>
<b>Forskningsdesignens bidrag.....</b>	<b>48</b>
<b>Styrkor och begränsningar.....</b>	<b>49</b>
<b>Förförståelse och påverkan .....</b>	<b>53</b>
<b>Etiska överväganden .....</b>	<b>55</b>
<b>5. Sammanfattning av avhandlingens artiklar.....</b>	<b>59</b>
<b>Mödrars hantering av våld efter separation.....</b>	<b>59</b>
<b>Dynamiken mellan ungas sårbarhet och motstånd.....</b>	<b>62</b>
<b>Risk-, sårbarhets och skyddsfaktorer .....</b>	<b>64</b>
<b>Vad barn värdesätter i mötet med socialarbetare .....</b>	<b>66</b>
<b>6. Teoretisk ram .....</b>	<b>68</b>
<b>Patriarkat.....</b>	<b>68</b>
<b>Variationer och intersektioner .....</b>	<b>69</b>
<b>Könsrelaterat våld.....</b>	<b>71</b>
<b>Sårbarhet .....</b>	<b>72</b>
<b>Erkännande av sårbarhet.....</b>	<b>73</b>
<b>Motstånd.....</b>	<b>75</b>
<b>Relationen mellan motstånd och sårbarhet.....</b>	<b>76</b>
<b>Användning av teorierna.....</b>	<b>79</b>
<b>7. Diskussion.....</b>	<b>80</b>
<b>Sårbarhet, motstånd och behov .....</b>	<b>80</b>
<b>Förutsättningar för genomförbar riskhantering .....</b>	<b>83</b>
<b>Slutsatser.....</b>	<b>86</b>
<b>Förslag på framtida forskning och policy .....</b>	<b>87</b>
<b>Referenser .....</b>	<b>89</b>

## Lista av artiklar

Denna avhandling är baserad på följande artiklar. I texten refereras de till de romerska siffrorna.

- I. Vikander, M., Larsson, A.-K. L., & Källström, Å. (2024). Managing post-separation violence: mothers' strategies and the challenges of receiving societal protection. *Nordic Social Work Research*, 14(3), 360–373.  
<https://doi.org/10.1080/2156857X.2023.2285988>
- II. Vikander, M. (submitted). The dynamics of youths' vulnerability and resistance against domestic violence: the role of emotions.
- III. Vikander, M., & Strand, S. (2025). Enhancing domestic violence risk assessments with children's perspectives: Exploring risk, vulnerability and protective factors through forensic interviews. *Child & Family Social Work*, 30(2), 120–129.  
<https://doi.org/10.1111/cfs.13068>
- IV. Vikander, M., & Källström, Å. (2024). What children exposed to domestic violence value when meeting social workers: A practice-oriented systematic research review. *Child & Family Social Work*, 29(1), 287–298. <https://doi.org/10.1111/cfs.13073>

Återpublicering är gjort med tillåtelse från respektive förlag.

# 1. Inledning

Mäns våld mot kvinnor i nära relation är ett omfattande samhällsproblem som ungefär var tredje kvinna internationellt (WHO, 2021) och var fjärde kvinna nationellt utsätts för och kvinnor som har barn är särskilt utsatta (Brå, 2024). I Istanbulkonventionen definieras våld i nära relation som fysiskt, sexuellt, psykiskt eller ekonomiskt våld (Europarådet, 2011). Våldet kan bestå av enskilda handlingar eller utgöra ett allmänt tillstånd med en förtryckande kraft på de utsattas liv (Stark, 2009; Stark & Hester, 2019). Även barnen som lever i kontexter av mäns våld mot kvinnor utsätts för våldet, oavsett om det är enskilda händelser eller ett allmänt tillstånd (Knezevic m.fl., 2022). Våldet upphör inte nödvändigtvis efter kvinnorna separerar från männen, särskilt inte om de har gemensamma barn som binder kvinnan till mannen (Bruno, 2017; Spearman m.fl., 2023). Mäns våld inskränker såväl på kvinnors som barns grundläggande frihet och rättigheter.

Mäns våld mot kvinnor är starkt förknippat med ojämlikhet mellan könen och kan både förstås som en orsak till och konsekvens av ojämlikheten (Applin m.fl., 2023; Wemrell m.fl., 2020). Många forskare har dock påtalat att studier visar att ungefär lika många kvinnor som män använder våld mot sin partner (för litteraturöversikt Straus, 2011). Mäns och kvinnors våld skiljer sig dock åt liksom konsekvenserna av att utsattheten (Hester, 2013; Johnson, 2010). Det grövre våldet och det dödliga våldet begås nästan uteslutande av män mot kvinnor (Johnsson, 2010; Socialstyrelsen, 2024). Kvinnor lider också i betydligt högre utsträckning av negativa konsekvenser från våldet exempelvis fysiska skador, psykisk ohälsa och rädsla (Walby & Towers, 2018; Williamsson m.fl., 2018). Våldet existerar heller inte i ett vakuum utan befinner sig i en större samhällskontext där män som grupp överordnas kvinnor och har mer tillgång till makt och resurser. Detta påverkar också den utsatta och behöver därför tas hänsyn till. Våld som riktas mot kvinnor för att de är kvinnor eller som drabbar kvinnor oproportionerligt beskrivs som könsrelaterat våld (Europarådet, 2011). Mäns våld mot kvinnor i nära relation behöver förstås som just detta.

## **Barnens utsatthet**

Barn som lever i familjer där fäderna utövar våld mot barnens mödrar utsätts för samma könsrelaterade våld som mödrarna, även om utsattheten kan skiljas åt. Barnen utsätts för våldet genom att se eller höra det direkta våldet eller konsekvenserna av det samt genom en upplevd hotfull och förtryckande stämning (Stark & Hester, 2019). Enligt Brås (2024) rapport uppgav mer än var femte våldsutsatt mamma att barnen hade eller kan ha sett eller hört våldet. Barn har dock många gånger mer vetskap om våldet än vad föräldrarna tror (Överlien, 2010). I en svensk undersökning rapporterade 8,5 procent av eleverna i åk 9 att de någon gång upplevt fysiskt våld eller systematiskt psykiskt våld mot sina mödrar av sina fäder och 4,2 procent hade upplevt systematiskt fysiskt våld mot sin mamma (Jernbro m.fl., 2023). För många barn är utsattheten multipel genom att de både upplever fädernas våld mot mödrarna och utsätts för direkt våld av fäderna (Cater m.fl., 2014; Nikupeteri & Laitinen, 2015). En svensk undersökning visade att 67 procent av barnen som bevittnat våld mellan föräldrar, själva hade blivit direkt utsatta för våldet och 22 procent hade blivit utsatta för fysiskt våld i samma situation som den våldsutövande föräldern utsatta den andra föräldern för våld (Jernbro m.fl., 2023). Barns utsatthet för könsrelaterat våld är således omfattande och kan vara mångfacetterad men bottenar i fädernas våld mot barnens mödrar, vilket är viktigt att ta hänsyn till för att kunna förhindra fortsatt utsatthet.

## **Risk-, sårbarhet- och skyddsfaktorer**

För att förstå barns behov av riskhanteringsåtgärder – i form av skydds- eller stödinsatser – behöver deras behov och risk tas hänsyn till. Risken för att de som utsätts för våld ska utsättas igen av samma förövare bedöms i regel genom att försöka identifiera faktorer som forskning visat ökar eller minskar risken för våld. Dessa kategoriseras som risk-, sårbarhet-, och skyddsfaktorer. Risk, sårbarhet och skydd är vida begrepp och kan användas i olika avseenden men när de beskrivs i relation till faktorer handlar det exempelvis om specifika beteenden, karaktäristiska eller resurstillgångar som ökar eller minskar risken för upprepat våld. Kortfattat är riskfaktorer kopplade till våldsutövaren vilka ökar dennes benägenhet att återfalla i våld mot sin partner.

Sårbarhetsfaktorer är i stället kopplade till den utsatta och ökar dennes risk för att utsättas för upprepat våld och begränsar tillgången till säkerhet. Slutligen är skyddsfaktorer faktorer som minskar risken för fortsatt våld.

Flera riskfaktorer har identifierats som särskilt relevanta för att våldsutövare återfaller i våld mot sin partner i olika kontexter. Dessa faktorer är: tidigare användning av våld, tillgång till skjutvapen eller hot om att använda skjutvapen, hot, suicidala tankar, substansmissbruk, stalkning, besatthet, svartsjuka och dominant beteende samt separation som initierats av kvinnan (Belfrage & Strand, 2008; Kropp, 2008). Särskilt viktiga sårbarhetsfaktorer är den utsattas rädsla, isolering, bristande socialt stöd samt personliga problem såsom substansmissbruk, psykisk ohälsa, ekonomisk utsatthet, beroende av våldsutövaren, ambivalenta känslor för våldsutövaren samt bristande kunskap om samhället och språksvårigheter (Eriksson m.fl., 2022; Kropp 2008). Både faders riskfaktorer och mödrars sårbarhetsfaktorer ökar risken för att mödrarna – och således barnen utsätts – för fortsatt våld av fäderna.

För barn har viktiga sårbarhetsfaktorer visats vara ingripande i våldsammasituationer, att de inte berättar för utomstående om våldet, känslor av rädsla och hjälplöshet, normalisering, en begränsad förståelse för våldet och felaktigt ansvarsförläggande (Eriksson m.fl., 2022). Även barnets ålder är en sårbarhetsfaktor eftersom yngre barn är mer isolerade i hemmet och har ett begränsat socialt nätverk vilket gör dem mer sårbara för att utsättas för våldet. Ungdomar har dock visats vara mer utsatta för att både bevittna våldet mot sina mödrar och direkt utsättas för fädernas våld (Persdotter & Andersson, 2020). Jämfört med yngre barn, är äldre barn däremot mer benägna att berätta om sina erfarenheter, möjligen på grund av sina mer utvecklade verbala och kognitiva förmågor. Vidare har Persdotter och Andersson (2020) uppmärksammat att flickor är mer benägna att berätta om våldet än pojkar. Både ålder och kön kan således förstås som sårbarhetsfaktorer som behöver beaktas.

Skyddsfaktorer som kan skydda barn från upprepat våld har identifierats i barnens handlingar och omgivande nätverk. Barn använder en

mängd strategier för att skydda sig från fädens våld. De rymmer hemifrån, vistas hos andra såsom släktingar, syskon eller vänner som lever i familjer utan våld och kan erbjuda barnen en trygg plats eller söker hjälp från närstående, polis eller andra professionella (Anderson, 2017; Överlien, 2017). Vidare har en önskan om förändring, förhoppningar om att mödrarna ska lämna fäderna/styvfäderna samt en förståelse för att våldet inte är mödrarnas fel visats vara skyddsfaktorer för barnen (Anderson, 2017). Detta kan göra dem mer angelägna att ta emot hjälp från utomstående och medverka i riskhanteringsåtgärder. När professionella tar hänsyn till barn risk-, sårbarhets- och skyddsfaktorer kan deras behov liksom förutsättningar att medverka i riskhanteringsåtgärder synliggöras. Det kan även bidra till att få en förståelse för barnens situation och stärka motivationen till medverkan.

### **Tillgång till skydd och stöd**

Trots utsattheten försöker många barn och mödrar att själva hantera våldet innan de söker hjälp från utomstående (Callaghan & Alexander, 2015; Rajah & Osborn, 2022). Det är dock få utsatta kvinnor och barn (cirka 3,5-10 procent) som söker skydd och stöd hos socialtjänsten eller polisen (Brå, 2024; Jernbro m.fl., 2023). Av de som kommer i kontakt med socialtjänsten eller polisen erbjuds också få någon form av insats eller åtgärd (GREVIO, 2019; Heimer & Pettersson, 2023). Både internationell och nationell forskning visar att professionella har svårt att integrera barnens och mödrarnas behov av skydd. Det verkar vara ett systematiskt misslyckade med att inkludera barnen när de bedömer och hanterar risken för våld mot mödrarna (Eriksson m.fl., 2005; Jaffe m.fl., 2017; Tsantefski m.fl., 2021), samtidigt som de har svårt att inkludera mödrarnas behov av skydd när de bedömer och hanterar risken för barnen (Hale m.fl., 2024; Hester 2011). Barns förmåga att medverka i den föreslagna riskhanteringen kan påverka utfallet för både barnen och mödrarna, liksom mödrarnas upprepade utsatthet också innebär en utsatthet för barnen. För att förhindra att kvinnor och barn som söker skydd och stöd från socialtjänsten eller polisen lämnas till att fortsatt hantera våldet på egenhand krävs effektiva riskhanteringsåtgärder. För att kunna sätta in relevanta

åtgärder som skyddar både mödrarna och barnen från upprepat våld krävs det att både mödrarnas och barnens risker och behov identifieras.

## **RiskSam – strukturerad riskhantering och samverkan**

Avhandlingen är en del av RiskSam-programmet vars övergripande syfte har varit att förbättra socialtjänstens och polisens arbete med att skydda och stötta utsatta kvinnor och barn på ett sätt som också ökar deras livskvalitet. Detta genom att implementera och utvärdera metodstödet RiskSam som är tänkt att användas vid samverkan inom och mellan socialtjänstens och polisens verksamheter och andra relevanta aktörer kring den riskhantering som behövs för att förhindra upprepat våld (Strand & Petersson, 2021). RiskSam ska framför allt verka som en brygga mellan riskbedömning och riskhantering. Riskbedömningar används för att bedöma risken för upprepat och allvarligt våld och identifiera vilka faktorer som bedöms som centrala för den förhöjda risken. Genom att ringa in faktorerna ska professionella sedan kunna tillsätta åtgärder på individnivå som syftar till att minska risken för våld men också för att möta de utsattas behov. RiskSam är utvecklat för att underlätta övergången från genomförd riskbedömning till konkreta förslag på riskhanteringsåtgärder som svarar på de mest relevanta faktorerna som anses öka risken för våld. I programmet har avhandlingens roll varit att bidra med ett barnperspektiv i relation till riskhantering.

## **Syfte och frågeställningar**

Syftet med avhandlingen är att fördjupa förståelsen för barn i frigörelsen från våld genom att analysera behovet och genomförbarheten av riskhanteringsåtgärder i kontexter av mäns våld mot kvinnor i nära relation. Särskild vikt har lagts vid att undersöka hur maktrelationer samt barns sårbarhet och motstånd inverkar på deras motivation och förutsättningar att frigöra sig från våldet. De aspekter som kommer vara fokus för avhandlingen specificeras i frågeställningarna nedan.

- Vilka behov av riskhantering har mödrar och hur ser förutsättningarna ut för att tillgodogöra sig av dessa? (delstudie I)

- Hur kan vi förstå ungdomars behov och förutsättningar att medverka i riskhantering utifrån deras sårbarhet och motstånd? (delstudie II)
- Vilka behov av riskhantering kan identifieras i barns och ungas berättelser i polisförhör? (delstudie III)
- Hur kan socialarbetares bemötande öka barns förmåga och motivation att medverka i riskhantering? (delstudie IV)

## **Disposition**

I kapitel 2 redovisas och diskuteras våldsutsatta mödrars och barns rättigheter. Konventioner, nationell lagstiftning och befintliga riktlinjer inom socialtjänsten och polisen tas upp för att ge en uppfattning om hur våldet förstås och vilket erkännande både utsatta mödrar och barn formellt har.

I kapitel 3 behandlas tidigare forskning om hanteringen av faders våld. Kapitlet tar upp internationell och nationell forskning om mödrars och barns hantering av faders våld samt nationell forskning om socialtjänstens och polisens hantering av våldet.

I kapitel 4 redogörs för de metodologiska och etiska överväganden som gjorts under avhandlingsarbetet. Kapitlet avslutas med en metoddiskussion som bland annat lyfter avhandlingens styrkor och svagheter.

I kapitel 5 sammanfattas artiklarna från avhandlingens olika delstudier. Tillsammans svarar artiklarna mot avhandlingens övergripande syfte genom att belysa olika aspekter av våldsutsatta barns behov och förutsättningar.

I kapitel 6 beskrivs den teoretiska ramen som avhandlingens resultat kommer att tolkas i relation till för att skapa en övergripande förståelse för barns och ungas behov av professionellas åtgärder samt genomförbarheten i dessa. Det teoretiska ramverket utgår från ett feministiskt perspektiv på våld, patriarkat och maktrelationer med särskild fokus på könsmakt, åldersmakt och föräldramakt. Med

utgångspunkt i detta diskuteras sedan den teoretiska förståelsen av sårbarhet, erkännande och motstånd.

I kapitel 7 som är det avslutande kapitlet diskuteras avhandlingens fynd i relation till det övergripande syftet, tidigare forskning och det teoretiska ramverket. Kapitlet avslutas sedan med förslag på framtida forskning och policy som baseras på avhandlingens resultat.

## 2. Våldsutsattas rättigheter

I denna del kommer jag beskriva de centrala konventionerna och deklARATIONEN som rör kvinnors och barns mänskliga rättigheter i relation till våld i nära relation. Dessa har också Sverige ratificerat vilket innebär en skyldighet att följa dem. Därefter kommer jag gå in på den nationella lagstiftningen som är unik för Sverige och de riktlinjer som svarar på konventionernas krav. Detta för att ge en förståelse för hur våldet beskrivs, vilka rättigheter våldsutsatta barn och deras mödrar har och vilket ansvar staten har att tillgodose dessa. Genom detta vill jag synliggöra det som ligger till grund för hur Sverige hanterar mäns våld i nära relationer, eftersom detta bidrar till utsatta kvinnors och barns möjligheter till skydd och stöd.

### Konventioner och deklARATIONER

Konventioner är i regel inte bindande utan mer normativa i sin natur. De är dock inte tandlösa utan styrkan i dem är att de kan användas för att internationellt uppmärksamma stater som bryter mot konventionerna och arbeta för förändring genom ”naming and shaming” samt få upp frågorna på den politiska agendan (Freedman, 2021). Vissa konventioner är dock mer tvingande då de har granskande organ eller är juridiskt bindande och därmed mer kraftfulla.

### Kvinnokonventionen

Under en global konferens 1980 erkändes våld mot kvinnor och våld inom familjen som ett brott mot människors värdighet och frihet. År 1981 antogs FN:s Kvinnokonvention: The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW). Det är den mest undertecknade konventionen efter barnkonventionen. Målet med Kvinnokonventionen är att motverka all form av diskriminering mot kvinnor både i den offentliga och privata sfären samt verka för att kvinnor ska kunna åtnjuta samma rättigheter som män. Mäns våld mot kvinnor i nära relation nämns inte direkt i konventionen utan är framskrivet genom kvinnors rätt till likabehandling. I konventionen definieras diskriminering som ”[...] varje åtskillnad, undantag eller inskränkning på grund av kön, vars effekt eller

avsiktliga syfte är att begränsa eller hindra kvinnors mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.” I kommentarerna till konventionen framkommer det att detta även inkluderar mäns våld mot kvinnor eftersom det begränsar och hindrar kvinnors mänskliga rättigheter och frihet. Staterna är skyldiga att vidta åtgärder för att främja jämställdhet mellan könen samt vidta lämpliga åtgärder för att trygga mäns och kvinnors lika rättigheter och ansvar i samband med äktenskap. Staterna ska också vidta nödvändiga åtgärder för att tillförsäkra barn nödvändigt skydd. I Kvinnokonventionen beskrivs mäns våld mot kvinnor i relation till en bristande jämställdhet som staterna ska arbeta för att motverka men våldet är annars relativt osynligt i konventionen.

### **Deklaration om avskaffandet av våld mot kvinnor**

För att synliggöra mäns våld mot kvinnor och tydliggöra staternas ansvar i denna fråga antogs därför Deklarationen om avskaffandet av våld mot kvinnor år 1993. Våldet mot kvinnor definieras bland annat som fysiskt, sexuellt och psykologiskt våld som sker inom familjen eller av någon som inte är en partner. Liksom i kvinnokonventionen beskrivs våldet vara grundat i en historisk bristande jämställdhet. Detta skrivs tydligt fram i deklARATIONENS inledning.

[...] violence against women is a manifestation of historically unequal power relations between men and women, which have led to domination over and discrimination against women by men and to the prevention of the full advancement of women, and that violence against women is one of the crucial social mechanisms by which women are forced into a subordinate position compared with men.

Staterna är skyldiga att motverka, förhindra, utreda och bestraffa våldshandlingar mot kvinnor oavsett om de utförs av staten eller privata personer. Kvinnor som utsätts för våld ska ha tillgång till rättvisa och effektiva åtgärder som minskar den skada och det lidande som våldet orsakat. De utsatta ska inte utsättas för sekundär viktisering i samband med statlig inblandning. För att undvika detta behöver lagar som syftar till att motverka våldet vara konstruerade på ett sätt som

tar hänsyn till genus i samband med av våld. För att säkerställa att kvinnor som utsätts för våld och deras barn ska få möjlighet till återhämtning är staterna skyldiga att erbjuda rehabilitering, hjälp med barnomsorg, behandling, stödsamtal samt hälsovård och sociala tjänster. Det behöver finnas stödstrukturer som främjar de utsattas säkerhet samt fysiska och psykiska rehabilitering. Jämfört med kvinnokonventionen är denna deklaration betydligt tydligare i staternas ansvar för att motverka och skydda kvinnor och deras barn från mäns våld samt begränsa konsekvenserna av våldet. Varken Kvinnokonventionen eller deklarationen om avskaffande av mäns våld mot kvinnor är dock inte tvingande och de vidtas inga rättsliga åtgärder mot stater som har ratificerat dessa och sedan inte följer dem.

### **Istanbulkonventionen**

År 2011 trädde Istanbulkonventionen vars fulla namn är *Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet*, i kraft. Denna skiljer sig från andra konventioner då den är juridisk bindande och det finns således krav på att staterna som har ratificerat den också ska följa den. Istanbulkonventionen beskriver liksom tidigare nämnda deklaration att mäns våld mot kvinnor är ett uttryck för den historiskt ojämlika maktrelation som finns mellan kvinnor och män men konstaterar också att ”våld mot kvinnor är könsrelaterat på strukturell nivå och att våldet mot kvinnor är en av de viktigaste orsakerna till att kvinnor är underordnade män”. Staterna ska därför arbeta för en formell liksom reell jämställdhet i syfte att motverka våldet. Konventionen är den första som explicit skriver fram att barn som exponeras för våld mot sin mamma också är brottsoffer. Istanbulkonventionens syfte är att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor och våld i hemmet samt främja jämställdhet. Detta medför att staterna som ratificerat den är skyldiga att aktivt arbeta mot våldet i enlighet med konventionen. Exempelvis är staterna skyldiga att säkerställa att alla myndigheter som hanterar våldet gör riskbedömningar vid våld i nära relation och tillsätter riskhantlingsåtgärder för att förebygga att risken realiserar. Staterna ska vidta nödvändiga åtgärder för att tillse att kvinnor och barn som utsätts för våldet ska ha tillgång till skydd och stöd där deras rättigheter även

beaktas. Staterna ska lagföra våldsutövare och vid behov dra in rättigheter som härrör från föräldraskap för att trygga barnets säkerhet.

För att tillse att staterna följer sitt ansvar har Europarådet tillsatt en expertgrupp, GREVIO, som granskare för staternas tillämpning av konventionen. Staterna är skyldiga att rapportera hur de tillämpar konventionen varpå GREVIO återrapporterar de identifierade utvecklingsområden som staterna behöver arbeta med för att uppfylla kraven i konventionen. Om det uppstår en tvist mellan parterna angående tillämpningen och tolkningen av konventionen ska parterna lösa den genom förhandling, förlikning, skiljeförfarande eller med andra fredliga medel som parterna kommer överens om. Europarådets ministerkommitté får också inrätta tvistlösningsmekanismer i överenskommelse med parterna i tvisten.

## **Barnkonventionen**

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) innehåller bestämmelser om barns särskilda mänskliga rättigheter och trädde i kraft år 1989. År 2020 lagstiftande Sverige konventionen vilket innebär att den numer ska ha samma tyngd som andra nationella lagar. I konventionen finns 54 artiklar varav fyra av dessa (artikel 2, 3, 6 och 12) är grundprinciper som ska vara vägledande och sammanfattar konventionen som helhet. Gemensamt beskriver de att alla barn har samma rättigheter och har rätt till liv, hälsa och utveckling, att barnets bästa ska vara vägledande i alla beslut som rör barnet och att barnet ska få komma till tals och få sin åsikt beaktad utifrån ålder och mognad i alla beslut som rör barnet. Utöver dessa är artikel 19 central för barn som lever med våld. I artikel 19 framkommer att staterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att skydda barn mot alla former av våld. År 2011 publicerade Barnrättskommittén en allmän kommentar som förtydligade begreppet våld och formerna av våld. I denna förtydligas att psykiskt våld mot barn innefattar att exponera barn för våld i hemmet. Detta innebär att när fäder utsätter barns mödrar för våld i närvaron av barnet kränker de även barnets mänskliga rättigheter. I dessa fall behöver staterna erbjuda skyddsåtgärder och nödvändigt stöd till både barnen och deras mödrar. Barnen behöver också inkluderas i beslut om skyddsåtgärder och stöd enligt artikel 12 men samma

artikel öppnar upp för att avfärda barns delaktighet med omognad eller inadekvat ålder som motivering. Barnkonventionen behöver förstås som en produkt av den tid då den utvecklades och den synen på barn som fanns då. I Barnkonventionen beskrivs barn som fysiskt och mentalt omogna och på grund av detta, särskilt sårbara, i behov av extra omsorg och särskilt skydd av vuxna. I konventionen finns det således ett paternalistiskt synsätt på barn som förespråkar vuxnas överordning.

## **Sveriges unika lagar**

Sverige har flera lagar som svarar på konventionernas ansvarskrav om att staterna måste förebygga, bestraffa och bekämpa mäns våld mot kvinnor och barn samt lindra konsekvenserna av våldet. Att Sverige har kriminaliserat mäns fysiska och sexuellt våld i nära relation är inte unikt i världen men det finns viss lagstiftning där Sverige utmärker sig vilka är lagen om grov kvinnofridskränkning och lagen om barnfridsbrott.

## **Grov kvinnofridskränkning**

Grov kvinnofridskränkning (2021:1108) infördes i brottsbalken år 1998 som en del av Kvinnofridsreformen. Brottsrubriceringen är unik eftersom flera lindrigare brott tillsammans kan dömas som ett grovt brott. Förslaget till lagen växte fram från utsatta kvinnors vittnesmål om att det inte var de enskilda gärningarna som framför allt ledde till deras särskilt utsatta situation utan de systematiska och upprepade kränkningarna. Exempel på brott som kan ingå i grov kvinnofridskränkning är misshandel, olaga hot, olaga tvång, sexuellt eller annat ofredande samt sexuellt utnyttjande. I efterhand har även skadegörelse, överträdelse av kontaktförbud och förtal inkluderats. Enligt kvinnofridspropositionen bör det psykiska våldet också vara straffbart i det avseende det går att bevisa att den utsatta lidit av psykisk sjukdom till följd av det. I sådana fall bör det gå att döma förövaren till misshandel men de lyfter fram svårigheterna att bevisa den direkta effekten av detta (Prop. 1997/98:55). För att grov kvinnofridskränkning ska vara tillämpligt förutsätts att det är en man som har begått de brottsliga gärningarna mot en kvinna han har eller har haft en

relation med. Det krävs minst två enskilda gärningar men enligt praxis är det generellt tre (HD B 7775-23). Dessa gärningar ska ha begåtts under en begränsad tidsintervall för att kunna bedömas som upprepade kränkningar. Längden på tidsintervallen ska dock bedömas kvalitativt utifrån den situation som den utsatta befinner sig i (HD B 7775-23). Straffet för grov kvinnofridskränkning är som lägst fängelse i ett år och som högst fängelse i sex år.

## **Barnfridsbrott**

Första juli 2021 trädde lagen om Barnfridsbrott (2022:1043) i kraft. Sverige blev därmed det första landet i världen att kriminalisera att som närstående utsätta barn för att bevittna våld, mot en annan närstående. Lagen skapades bland annat på grund av den forskning som visat att bevittna våld kan vara lika skadligt för barn som att direkt uträttas för våldet genom exempelvis misshandel (Prop. 2020/21:170). Våldet som barnen bevittnar kan vara av fysisk, psykisk, sexuell eller materialkaraktär. Denna lag svarar därmed på Istanbulkonventionens krav och ger barn som bevittnar faders våld mot barnens mödrar rättsligstatus som brottsoffer. Det är dock endast barn som bevittnar våldet i real tid genom att höra eller se det som räknas som brottsoffer (Prop. 2020/21:170). Om barnet har kännedom om våldet på annat sätt eller endast bevittnar konsekvenserna av våldet bedöms inte detta vara ett barnfridsbrott. För att kunna utreda om barnet varit utsatt för brott behöver polisen därför kunna utreda vad barnet sett och hört. I samband med att lagen trädde i kraft utökades därför polisens befogenhet att förhöra barn utan vårdnadshavares samtycke vid misstanke om barnfridsbrott (Prop. 2020/21:170). Lagen har därmed också inneburit större möjligheter för barn att få komma till tals. Straffet för barnfridsbrott är som lägst böter eller fängelse i minst sex månader och som högst fängelse i fyra år. Straffet påverkas av brottets allvar och grovhet samt förövarens hänsynslöshet.

## **Lagar om skydd och stödinsatser**

Under en lång tid låg ansvaret att skydda och stödja våldsutsatta kvinnor och deras barn på civilsamhället, framför allt kvinnojourerna men sedan 1990-talet har kommunernas ansvar ökat. Enligt

socialtjänstlagen (2001:453) ska socialnämnden verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp. Socialnämnden ska särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av en närstående kan behöva stöd och hjälp för att förändra sin situation samt att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott. Socialnämnden ansvarar för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver. Insatserna beviljas vanligen enligt Socialtjänstlagen och kan inkludera ekonomiskt bistånd, stödsamtal, kontaktperson, hjälp med bostad (prop. 2006/07:38) samt skyddat boende. Under tiden för avhandlingsarbetet trädde även lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende i kraft vilken innehåller bestämmelser om barns placering i skyddat boende.

För att barnet ska få tillgång till vård och sociala insatser vid gemensam vårdnad behöver i regel båda vårdnadshavarna, vanligen föräldrarna, samtycka till detta. Barnrättsorganisationer och praktiker uppmärksammade dock att barn vars ena vårdnadshavare hade utövat våld mot den andre vårdnadshavaren kunde nekas vård och sociala insatser på grund av att den våldsutövande föräldern inte samtyckte till insatserna (Prop. 2011/12:53). I syfte att stärka barns rätt till vård och sociala insatser möjliggjordes att socialnämnden kunde besluta om öppna insatser som barnet bedöms vara i behov av exempelvis stödsamtal eller traumabehandling, när endast en av vårdnadshavarna samtyckte. För att ytterligare möjliggöra barns rätt till insatser sänktes åldersgränsen för öppna insatser inom socialtjänsten till barn utan samtycke från vårdnadshavare från 15 år till 12 år. Är barnet under 12 år har vårdnadshavare rätt och skyldighet att fatta besluta i frågor som rör barnet. Socialnämndens möjlighet att besluta om insatser utan den ena vårdnadshavarens samtycke borde dock leda till att betydligt fler barn ges tillgång till det stöd de är i behov av.

Utöver kommunens lagstadgade ansvar för att erbjuda skydd och stöd till våldsutsatta framkommer det även i Polislagen (1984:387) att polismyndigheten har ansvar att förebygga, förhindra och upptäcka brott. Polisen ska också erbjuda skydd, upplysningar och annan hjälp till utsatta när sådant kan ges av polisen. För att ytterligare förhindra fortsatt våld har staten även upprättat lagar som kan användas av

åklagare, polisen eller Skatteverket för att begränsa våldsutövarens möjlighet att kontakta de utsatta. Exempelvis genom att göra det straffbart för våldsutövaren att kontakta de utsatta (jml. lag [1988:688] om kontaktförbud) eller genom att dölja var de utsatta befinner sig (jml. Lag [1991:483] om fingerade personuppgifter; Folkbokföringslag [1991:48]; Offentlighets- och sekretesslagen [2009:400]). Detta innebär att olika aktörer har olika befogenheter och möjligheter att skydda och stödja våldsutsatta.

## **Nationella riktlinjer**

För att tydliggöra och stödja professionellas arbete med våldsutsatta kvinnor och barn finns flera nationella riktlinjer. I denna del kommer jag dock fokusera specifikt på riktlinjerna för socialtjänstens och polisens arbete med våldsutsatta eftersom dessa aktörer är särskilt viktiga när det handlar om att skydda och stödja våldsutsatta.

## **Riskbedömning och hantering**

I ärenden med vuxna som utsatts för våld i nära relation finns allmänna råd och riktlinjer om att socialtjänsten ska bedöma risken för upprepat våld och använda standardiserade bedömningsinstrument (HSLF-FS 2022:39). Polisen ska istället alltid göra en initial riskbedömning för våld och hot i samband med polisanmälan. Om den initiala riskbedömningen sedan visar att det finns risk för våld ska en strukturerad riskbedömning genomföras av personal med särskild utbildning för detta (PM 2017:06). Det framkommer inga särskilda riktlinjer för riskbedömning av barn i polisens arbete. I socialtjänstens riktlinjer förtydligas dock att även en riskbedömning ska göras för barn som bevittnar våld men någon standardiserade bedömningsmetod behöver inte användas om det inte finns ett hedersmotiv (HSLF-FS 2022:39). Både polisens och socialtjänstens riktlinjer framhäver vikten av samverkan mellan myndigheterna exempelvis att socialtjänsten bör delge polisen resultaten från sin riskbedömning och polisen ska samverka med socialtjänsten när det bedöms finnas behov av insatser från dem.

Med utgångspunkt i riskbedömningen ska både socialnämnden och polisen tillsätta insatser eller skyddsåtgärder för att skydda de utsatta

(HSLF-FS 2022:39; PM 2017:06). Socialnämnden ska kunna erbjuda våldsutsatta vuxna och barn akuta, kort- och långsiktiga insatser som svarar på de risker och behov som identifierats. Socialnämnden ska bland annat kunna erbjuda våldsutsatta vuxna stödsamtal, stöd i föräldraskapet, ekonomiskt bistånd, hjälp att ordna stadigvarande boende, förmedling av kontakter med frivilliga organisationer, hälso- och sjukvård, polis och andra relevanta aktörer. För barn ska socialnämnden kunna erbjuda insatser som motsvarar barnens behov av skydd, råd och stöd samt vård och behandling (HSLF-FS 2022:39). I polisens riktlinjer specificeras inte förslag på insatser men om skyddsåtgärder krävs ska ett skyddsärende upprättas där beslut om lämpliga insatser fattas. Det framkommer att barn alltid ska anses ha ett särskilt skyddsbehov men att detta anses vara uppfyllt genom en orosanmälan enligt Socialtjänstlagen (PM 2017:06). Både socialtjänsten och polisen har således ansvar att bedöma och hantera de risker som uppmärksammas i ärenden med våld i nära relation. Polisens riktlinjer kan dock tolkas som att de förlägger ansvaret gällande skydd av barn på socialtjänsten.

### **Samtal och förhör med barn**

Både socialtjänsten och polisen har särskilda riktlinjer när det kommer till att samtala eller förhöra barn. I Socialtjänstens riktlinjer framkommer att personal som arbetar med barn som utsatts för våld eller bevittnat våld bör ha kunskap om hur man samtalar med barn om våld samt vilka konsekvenser våld kan få för barn som utsätts för det (HSLF-FS 2022:39). I Socialstyrelsens (2018) *Att samtala med barn - Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården* framkommer att socialsekreterare bör ställa rutinmässiga frågor om våld, vara lyhörda och inte försöka få barn att säga mer än de vill (särskilt vid misstanke om våld). Generellt förespråkas öppna frågor i barnsamtal men kunskapsstödet lyfter fram att ledande frågor kan vara nödvändigt att ställa vid misstanke om våld. Vid misstanke om en förälder utövar våld framhålls också att barnet bör samtalas med utan föräldrarnas närvaro. Annars bör det göras en noggrann bedömning om det är lämpligt att någon av föräldrarna närvarar under samtalet.

I de nationella riktlinjerna för barnförhör (RäV 2022:3) beskrivs att barnförhör bör hållas inom 14 dagar från det att åklagare övertagit ärendet, om det inte finns särskilda skäl att dröja. Liksom i socialtjänstens barnsamtal ska barnförhören främst bygga på öppna frågor men för att få barnet att berätta om eventuell brottsutsatthet kan förhørsledaren ställa slutna och ledande frågor. Det är rutin att hålla barnförhör på Barnahus, en barnvänligmiljö där polis, åklagare, socialtjänst och hälso- och sjukvård samlas för att underlätta för barnet, för att samverka och vid behov träffa barnet. Syftet är att barnet själva inte ska behöva åka runt mellan olika myndigheter och delta i flera samtal med liknande syfte och frågeställningar med olika myndighetspersoner. På Barnahus ska förhören hållas uteslutande av förhørsledare som är specialiserade på barnförhör. Under barnförhöret sitter socialsekreterare tillsammans med bland annat åklagare i ett annat rum och observerar förhöret för att kunna ta del av informationen som ges. Socialsekreterarna ska sedan kunna använda informationen för att göra en skyddsbedömning om eventuellt behov av omhändertagande enligt LVU. Riktlinjerna för samtal/barnförhör är upprättade eftersom barn bedöms ha svårare att berätta om våld än vuxna och riktlinjerna syftar till att underlätta för barnet.

## **Sammanfattning**

Fäders våld mot barns mödrar är ett brott mot både mödrars och barns mänskliga rättigheter. Mödrar och barn som lever med fäders våld har i internationella konventioner och deklARATIONER samt nationella lagar och riktlinjer uppmärksammas som brottsoffer med rätt till skydd och stöd. I de internationella konventionerna och deklARATIONERNA beskrivs mäns våld mot kvinnor som könsmaktsvåld, kopplat till den historiskt strukturella ojämlikheten i maktrelationer mellan män och kvinnor. Barn som bevittnar våldet erkänns också som offer för könsmaktsvåldet. Även i den svenska lagen om grov kvinnofridskränkning och i Socialtjänstlagen framkommer våldet som könsrelaterat och kvinnor som särskilt utsatta. I barnkonventionen, lagen om barnfridsbrott och i de praktiska riktlinjerna och allmänna råden framställs emellertid våldet som könsneutralt. Förståelsen av våldet som könsmaktsvåld och ett jämställdhetsproblem i relation till mänskliga rättigheter verkar skrivas fram svagare desto närmare de

upprättade dokumenten ligger den praktiska hanteringen av våldet. Könsmaktsdimensionen försvinner dock också när barnen har huvudfokus i dokumenten. Detta kan bidra till att könsmaktsanalyser försvinner i praktiken, särskilt i närvaron av barn.

De nationella lagarna och riktlinjerna svarar dock på kraven om att våldsutsatta kvinnor och barn ska erbjudas skydd och stöd genom olika insatser. Socialtjänstens arbete riktas tydligt både till kvinnor och barn. Flera lagändringar har även gjorts för att barns rätt till stöd och skydd ska stärkas utan att en våldsutövande vårdnadshavare ska kunna motsätta sig detta. Enligt polisens riktlinjer ska deras skyddsarbete främst riktas till våldsutsatta vuxna trots att det skrivs fram att barnen har särskilda skyddsbehov. Dessa ska dock anses vara mötta av polisen genom en orosanmälan till socialtjänsten. Våldsutsatta mödrars och barns rätt till stöd och skydd är således väldefinierat på internationell-, nationell- och lokalnivå men den utsattas ålder kan innebära att tillgången till stöd och skydd från olika aktörer kan skiljer sig.

### 3. Tidigare forskning

Forskning som handlar om barns behov av riskhanteringsåtgärder och genomförbarheten i dessa är ett brett område som sträcker sig över flera olika forskningsfält som rör faders våld mot barns mödrar. De som är relevanta för avhandlingens specifika forskningsfrågor är hur mödrars, barns och professionellas hantering har studerats tidigare och i vilka sammanhang. Just professionellas hantering kommer jag avgränsa till den svenska kontexten eftersom den kulturella aspekten samt nationella lagar och riktlinjer tenderar att skilja sig åt mellan länder vilket påverkar professionellas möjligheter att erbjuda riskhanteringsåtgärder. Eftersom det är flera fält som forskningsområdet tangerar är min avsikt inte att ge en heltäckande översikt över den forskningen som finns utan snarare en överblick av den forskning som bedrivits liksom den kunskap som genererats. Därefter diskuteras avhandlingens bidrag till fältet.

#### Mödrars hantering

Den forskning som identifierats i litteratursökningen handlar dels om kvinnors hantering av mäns våld, där kvinnor som har barn beskriver särskilda utmaningar samt studier som endast inkluderat mödrar. Rajah och Osborn (2022) gjorde en översikt av forskningsläget av kvinnors motstånd (strategier för att hantera våldet) och identifierade 74 artiklar som var relevanta. I denna framkommer att majoriteten av studierna var kvalitativa, men att det även fanns ett flertal kvantitativa och teoretiska. De flesta hade genomförts i Nordamerika, därefter Afrika och sedan Europa. De vanligaste disciplinerna var genusvetenskap/familjestudier, folkhälsa och kriminologi. Inom socialt arbete kunde endast fyra artiklar identifieras. Utifrån Rajah och Osborns (2022) forskningsöversikt går det att utläsa ett behov av att studera våldsutsatta kvinnors strategier i den svenska kontexten och inom socialt arbete.

Den forskning som finns på fältet har visat att mödrar använder en mängd olika strategier för att skydda sig själva och sina barn. I intervjustudier har mödrar beskrivit att under tiden de bor tillsammans med barnens pappa försöker de förutsäga och förhindra våld genom

att övervaka hans humör och beteende och därefter anpassa sig för att inte råka göra honom upprörd (Lapierre 2010; Wendt m.fl., 2015). Anpassningen kan vara långtgående och stäcka sig bortom enskilda situationer. I svenska studier vittnar flera mödrar om att de försökt hantera risken för våld genom att isolera sig från omvärlden för att barnens pappa inte skulle bli svartsjuk eller arg över moderns sociala kontakter (Holmberg & Enander, 2011; Skoog Waller, 2022). För att skydda barnen kan mödrar försöka få barnen att vara lydiga och uppför sig eller distansera barnen från fäderna. I vissa fall kan mödrar efter fysiska våldshändelser distansera sig själva från barnen i syfte att skydda dem från att bevittna skador och märken på mödrarnas kroppar (Lapierre 2010; Levendosky m.fl., 2000). Både i svensk och internationell forskning beskriver mödrar att de konfronterat eller själva tagit till våld mot sin partner för att skydda barnen från honom (Holmberg & Enander, 2011; Lapierre, 2010). Under tiden mödrarna lever i relationen försöker de således hantera våldet genom flera olika strategier som antingen syftar till att helt undvika eller minimera våld.

Kvinnors upplevda förmåga att hantera våld kan leda till en falsk känsla av kontroll vilket i sin tur kan påverka motivationen att lämna barnens pappa (Holmberg & Enander, 2011). Allvarliga våldshändelser, känslor av hopplöshet eller om barnen direkt utsätts för våld kan dock bidra till att mödrarnas bestämmer sig för att lämna (Holmberg & Enander, 2011; Kjellberg, 2023). Om fäder istället hotar mödrarna med att använda våld mot barnen om de initierar en separation kan detta göra att mödrarna väljer att stanna för att skydda barnen (Kjellberg, 2023). Mödrarna liksom deras barn kan därför vara i behov av skydd och stöd från utomstående för att klara av att lämna relationen.

Ett fåtal studier har primärt fokuserat på mödrars strategier för att hantera våld efter separation. Separationen innebär till viss del förändrade möjligheter att skydda barnen vilket gör att mödrar kan behöva modifiera sina strategier och utveckla nya för att anpassa sig till deras nya situation. För att undvika fortsatt våld försöker många mödrar begränsa interaktionerna med fäderna (Zeoli m.fl., 2013), undanhålla information som kan göra honom upprörd (Parker m.fl., 2015)

och säkerhetsplanerna med barnen inför umgängen (Laing, 2017). Winfield med kollegor (2024) identifierade att vissa mödrar utvecklade kodspråk tillsammans med barnen för att i hemlighet kunna kommunicera med barnen via sms under tiden de var hos sin pappa. På så vis kunde mödrarna hjälpa barnen därifrån om barnen kände sig hotade. Kjellberg (2023) beskrev att kvinnorna som intervjuades i hennes avhandlingsarbete beskrev hur de anpassade sitt motstånd utifrån den kontext de befann sig i. Separation kan därmed göra det nödvändigt för mödrarna att utveckla nya strategier för att kunna skydda sig och barnen.

Vissa studier har specifikt fokuserat på mödrars hjälpsökande beteenden. I intervjustudier framkommer det att mödrar inte söker hjälp om de upplever att de kan hantera våldet på egenhand. I Brännvalls (2016) avhandlingsarbete intervjuades kvinnor som gjort en polisanmälan om partnervåld. Flera kvinnor hade beskrivit att de inte såg syftet med att fullfölja anmälan och medverka i utredningen när de upplevde att det inte fanns behov av skyddsåtgärder. Liknande identifierade en amerikansk enkätstudie att kvinnor tenderar att söka hjälp från myndigheter först efter att de försökt hanterat våldet på egenhand (Cheng m.fl., 2022). Mödrar som söker hjälp och skydd från utomstående kan försöka engagera informella eller formella nätverk (Brännvall, 2016; Cheng m.fl., 2022; Laing, 2017, Parker m.fl., 2015). Cheng med kollegor (2022) identifierade att vissa aspekter påverkade om amerikanska kvinnor sökte hjälp från formella eller informella aktörer. Aspekter som identifierades var exempelvis allvarlighetsgraden av våldet, huruvida kvinnorna var mödrar eller ej samt etnicitet. Kvinnor som hade barn eller hade varit utsatta för allvarligt och frekvent våld i högre utsträckning vände sig till formella nätverk jämfört med kvinnor som inte hade barn eller hade varit utsatta för lindrigare former av våld. Svarta kvinnor undvek dock formella nätverk och framför allt vände sig till informella. Detta kan förstås med hjälp av Crenshaw (1991) som beskriver att svarta kvinnors rädsla för rasism och ytterligare marginalisering kunde göra att de undvek att anmäla till polisen. I Kjellbergs (2023) avhandling beskrivs hur våldsutsatta mödrar hade svårare att frigöra sig från våldet när våldsutövaren var barnens fäder. Detta kan bidra till att kvinnor med barn i högre utsträckning söker hjälp från formella nätverk. Ekström (2016)

identifierade dock att kvinnors negativa föreställningar om socialtjänsten och vad det innebär att vara klient i stället kunde bidra till att kvinnorna sökte stöd i det informella nätverket. Det finns således flera aspekter som påverkar huruvida mödrar väljer att söka hjälp hos professionella eller närstående.

## **Barns hantering**

Barns hantering av faders våld mot deras mödrar är ett mindre utforskat fält än kvinnors hantering. Det är få studier som har fokuserat på detta och de som har gjort det har framför allt använt sig av kvalitativa intervjuer med barn eller mödrar. Jag har identifierat ett par studier som använt sig av kvantitativ data i form av enkäter. De studier som identifierats har bedrivits i USA, England, Australien eller Norden. Forskningen visar att barn och unga använder olika strategier som antingen syftar till att förebygga eller stävja våldet. Vilka strategier barnen väljer kan förstås som sammanflätat med den påverkan våldet har på barnen och deras mödrar (jfr. Mullender, 2002).

För att skydda sina mödrar från våldet beskriver barn i intervjustudier att de försöker förhindra våldet genom att positionera sig nära sin mamma eller genom att försöka lugna eller distrahera sin pappa (Mullender, 2002; Nikupeteri & Laitinen, 2015; Överlien, 2017; Winfield m.fl., 2024). Fler studier har identifierat att barnen försöker skydda sina mödrar och syskon från fäderna genom att handgripligen gå in i våldssituationerna och själva ta till våld mot honom (Hague m.fl., 2002; Izaguirre & Källström, 2021; Mullender, 2002; Åkerlund & Sandberg, 2017; Överlien, 2017). Forskningen är dock tudelad när det handlar om att förstå vad det är som gör att barn fysiskt ingriper i våldssituationer. I en kvantitativ studie från USA svarade 25 procent av barnen att de fysiskt ingriper i våldssituationer och forskarna kunde identifiera att ju allvarliga våldet var desto större var sannolikheten att barnen ingrep (Edleson m.fl., 2003). Detta överensstämmer med Izaguirres och Källströms (2020) fynd där ungdomar beskrev att de först började ingripa efter att våldet började eskalera och de var oroliga för mödrarnas säkerhet. Rädsla för fäderna och skillnaden i den kroppsliga storleken mellan barnet och deras pappa kunde dock hindra barnens upplevda möjlighet att ingripa (Överlien 2017;

Överlien & Hydén, 2009). Att ingripa i våldssituationer kan dock vara riskabelt och leda till att många barn själva blir utsatta för direkt våld (Eriksson m.fl., 2022). Men även verbala protester från barnen kunde mötas med våld (Björktomta, 2012; Överlien, 2017). Det kan således vara svårt för barnen att skydda sina mödrar utan att utsätta sig själva för risk.

För att skydda sig själva från fädernas kontroll och våld använder barnen andra former av strategier. De försöker begränsa kontrollen och samtidigt undvika våld genom att bryta mot sin pappas regler utan hans vetskap eller undanhåller information som han skulle kunna använda sig av (Björktomta, 2012; Callaghan m.fl., 2016). Likt mödrarna anpassar även barnen sitt beteende för att inte råka irritera fäderna (Nikupeteri & Laitinen, 2015; Överlien, 2017). I våldssituationer är det dock många barn som väljer att distansera sig från fäderna genom att gömma sig eller lämna hemmet (Callaghan & Alexander, 2015; Överlien & Hydén, 2009). Detta kan också vara det säkraste och enda sättet för många barn att skydda sig, särskilt yngre barn som kan sakna många andra handlingsalternativ. Att dessutom försöka avleda tankarna kan också mentalt distansera barnen från våldet men också ha en lugnande inverkan på dem (Winfield m.fl., 2024). Studier har dock identifierat att barn också kan använda sig av självdestruktiva strategier för att hantera de känslor som våldet orsakat exempelvis genom att begå kriminella handlingar (Överlien, 2017) eller att skada sig själva (Callaghan m.fl., 2016). Barns använder därmed strategier både för att skydda sig från våld samt de konsekvenserna som våldet generar.

För att hantera de negativa konsekvenserna våldet fått på mödrarnas och syskonens välbefinnande beskriver flera studier att barn erbjuder praktisk och emotionell omsorg, särskilt de äldre barnen i syskonskaraorna (Callaghan m.fl., 2016; Mullender, 2002; Åkerlund 2017; Överlien, 2017). Callaghan med kollegor (2016) identifierade att omsorgen barn gav kunde präglas av genusnormer och deras ålder där exempelvis flickor tenderade att ge både praktisk och emotionell omsorg medan pojkarna framför allt gav emotionell omsorg och försökte avleda familjemedlemmarnas tankar. Att känna ansvar och sörja för andra familjemedlemmars behov kan paradoxalt nog både vara en börda för

barnen som innebär att de tränger bort sina behov för att svara på andra familjemedlemmars (Callaghan m.fl., 2016; Överlien, 2013). Callaghan med kollegor (2016) beskriver dock att barnen också stärktes av det genom att de kände sig värdefulla och det gav mening och en känsla av kontroll i en kaotisk situation. Den stödjande relationen mellan barnen och deras mödrar och syskon kan också skapa resurser för barnen som gör det lättare för dem att återhämta sig och hantera våldet och dess konsekvenser (Callaghan m.fl., 2016). Barns strategier för att stävja våldets konsekvenser kan således stäcka sig långt efter våldshändelsen.

Likt mödrar söker även barnen hjälp från utomstående, både i syfte att få skydd och emotionellt stöd. Mödrars och syskons dåliga mående kan också innebära att barnen inte vill ”belasta” familjen med sina behov och istället söker sig till andra (Callaghan m.fl., 2016). Hauge med kollegor (2002) beskrev att barnen med omsorg valde ut personer de kände tillit till och sökte skydd hos dem. Winfield med kollegor (2024) visade att mödrar också uppmuntrade barnen till att söka hjälp och att de på förhand planerade med barnen till vem de skulle vända sig. Detta kan också underlätta för barnen att berätta om våldet. Informella aktörer som släktingar, grannar eller vänner samt formella aktörer som polis, skyddade boenden eller socialtjänst identifierades som aktörer barnen söker sig till för att få våldet att upphöra eller ges tillgång till en tillfällig flyktplats (se ex. Anderson, 2017; Callaghan & Alexander, 2015; Hauge m.fl., 2002; Shorey & Baladram, 2024; Winfield m.fl., 2024; Överlien & Hydén, 2009; Överlien, 2017). I vissa fall berättade barnen om våldet medan de i andra fall sökte tillfälligt skydd utan att berätta om sina erfarenheter. Att söka hjälp från utomstående kan dock upplevas som riskabelt och i Callaghans och Alexanders (2015) studie beskrev barn som var rädda för repressalier att de kunde försöka få andra att berätta om utsattheten för att minska risken. Trots att barnen försöker finna säkra sätt att berätta om sin utsatthet och välja ut människor som de uppfattar som stabila och tillitsfulla att berätta för, är det många barn som ångrar att de berättat för utomstående. Jernbro med kollegor (2023) visade att 40 procent av barnen som berättat om utsatthet för våld mellan vuxna i familjen ångrade att de hade berättat. Huruvida barnen som berättar om sin utsatthet upplever själva avslöjandet som positivt eller negativt

beror till stor del på mottagarens reaktioner (Ullman, 2011). Det är därmed viktigt att barnen blir bemötta på ett sätt som de uppfattar som stödjande för att de också ska kunna motiveras till fortsatt kontakt och delaktighet i eventuella skyddsåtgärder.

Hur barn hanterar våld efter separation har studerats i några få studier i Sverige, Finland och England. Barn och mödrar berättar i intervjustudier om hur barnen försöker bryta kontakten med sina fäder men att detta sällan varit möjligt (Katz m.fl., 2020; Nikupeteri m.fl., 2022). Barn som lyckas bryta kontakten med sin pappa kan bevaka sin omgivning eller isolera sig i hemmet för att undvika att stöta på honom (Katz m.fl., 2020). Flera barn uppfattar dock att hotet från pappan alltid är närvarande och upplevde hemmet som den enda trygga platsen (ibid.). De barn som lyckas bryta med fäderna beskrivs dock fortfarande vara i behov av att hantera det närvarande hotet om våld.

## **Professionellas hantering**

Det är endast en mindre del av de många mödrar och barn som utsätts för faders våld som socialtjänst och polis får kännedom om. Jernbro med kollegor (2023) rapporterade att endast 10 procent av eleverna som utsätts för antingen fysiskt våld av en vuxen eller våld mellan föräldrarna hade berättat för socialtjänsten och knappt 5 procent hade berättat för polisen. I de fall barn eller kvinnor rapporterar till myndigheter som socialtjänsten, polisen och domstolen, förbises, förminskas och omskrives våldet till konflikter (Heimer m.fl., 2017; Heimer & Pettersson, 2023; Mattsson, 2013; Strand, 2012). Detta påverkar tillgången till det skydd och stöd som barnen och deras mödrar kan få.

## **Socialtjänsten**

Socialtjänstens arbete med våld har studerats genom intervjuer med professionella, politiker och våldsutsatta kvinnor samt genom analyser av barnavårdsutredningar eller domslut. Studierna har berört områden som kvinnors och barns tillgång till stöd och skyddsinsatser samt de utsattas upplevelser av insatserna eller effekterna av dem.

Socialtjänstens stöd och skydd till våldsutsatta mödrar och deras barn skiljer sig åt mellan kommuner (Ekström, 2016; Petersson m.fl., 2025). I vissa kommuner kan de erbjuda samtalsstöd till våldsutsatta kvinnor inom socialtjänstens egen verksamhet medan kvinnor i andra kommuner endast får tillgång till samtalsstöd genom placering på skyddat boende eller via kvinnojourer (Ekström, 2016). Tillgången till insatser kan också begränsas genom de parallella strukturer som ofta finns inom socialtjänster som bidrar till att kunskapen om våld tenderar att centreras till de enheter som arbetar specifikt med våld i nära relationer medan exempelvis enheter som handlägger barn eller ekonomiskt bistånd kan sakna väsentlig kunskap (ibid.). Detta kan innebära att tillgången till skydd och stöd begränsas för de kvinnor som inte får direkt kontakt med specialistenheterna för våld. Begränsade resurser och bristen på lämpliga insatser framkommer som en frustration bland socialarbetare på gles- och landsbygden (Petersson m.fl., 2025). I intervjuer med kommunpolitiker framkommer dessutom att kvinnors och barns tillgång till skyddat boende kan begränsas av kommunens resurser och om budget överskrider ett år kan besparingar bli aktuellt för kommande år vilket kan innebära att kommunen drar ner på placeringar för att spara pengar (Ekström & Hvenmark, 2022). Var kvinnorna och barnen bor kan således få en inverkan på vilket skydd och stöd de får tillgång till.

Många kommuner erbjuder dock flera olika insatser och en del av forskningen har fokuserat specifikt på vilka stödinsatser som de utsatta har behov av och vilka som erbjuds. I Ekströms (2016) avhandling visas att många kvinnor har behov av insatser som ekonomiskt bistånd, praktiskt stöd, stödsamtal eller behandling och att de till viss del får tillgång till detta. Tillgången till det praktiska stödet framkommer dock som bristande (Kjellberg, 2023). Stödsamtalen beskrivs av kvinnor som särskilt viktigt för att kvinnor ska kunna återhämta sig (Ekström, 2016; Kjellberg, 2023). Hur samtalsstödet är utformat kan dock påverkas av de professionellas förståelse av våld och den teoretiska grund de står på. Exempelvis utgår kuratorn ifrån att våldet är ett uttryck för ojämlikhet och där genus är en betydande faktor eller om våldet ses som en kommunikationssvårighet utifrån ett systemteoretiskt perspektiv kan det påverka hur ansvaret för våldet fördelas mellan parterna samt hur risken för fortsatt våld bedöms (Mattsson,

2011). Hur de utsatta upplever dessa olikheter har jag dock inte funnit någon forskning på. Samtalsstöd är viktigt men kvinnor och deras barn behöver också få tillgång till skyddande insatser. Vissa kvinnor i Kjellbergs avhandling (2023) beskrev att de fått råd om hur de ska hantera barnens fäder vilket kan förstås som en form av skyddsåtgärd. Annars är det framför allt skyddade boenden som är den mest konkreta skyddsåtgärden som socialtjänsten erbjuder.

Internationellt sett finns det en mängd av forskning på området skyddat boende men nationellt är det skralare. I intervjustudier med våldsutsatta mödrar/kvinnor som bott på skyddat boende beskrivs placeringen bidra till en känsla av trygghet och säkerhet även om detta i vissa fall beskrevs som temporärt (Kjellberg, 2023; Thunberg & Arnell, 2024). Att flytta till ett skyddat boende kan dock innebära att kvinnorna tvingas ge upp det liv de byggt upp och sitt sociala sammanhang vilket kan leda till känslor av ensamhet (Kjellberg, 2023; Thunberg & Arnell, 2025). I Kjellbergs (2023) avhandling beskrivs att vissa av kvinnorna att boendet kunde kännas som ett fängelse och placeringen uppfattades som en form av orättvisa eftersom männen fick gå fria medan kvinnorna och barnen tvingades att flytta. Det framkommer även att vissa kvinnor endast flyttade till det skyddade boendet på grund av hot om att barnen annars skulle omhändertas av socialtjänsten. Det finns dock ingen vetenskapligt publicerad svensk forskning som lyfter barns perspektiv av att bo på skyddat boende men den höga personliga kostnaden som utsatta kan tvingas till att betala för skyddet kan reducera både mödrars och barns motivation till att acceptera skyddsåtgärder.

Studier som undersökt hur den sociala barnvården arbetar med våldsutsatta barn har sällan specifikt fokuserat på hur faders våld hanteras utan snarare barns delaktighet, behov av insatser och bedömning av risk i allmänhet. Det finns dock en poäng att lyfta dessa studier eftersom det synliggör hur den sociala barnvården också arbetar med våldsutsatta barn. Heimer med kollegor (2017) studerade hur barnen gjordes delaktiga i utredningsprocessen inom den sociala barnvården och identifierade att barnens delaktighet försvagades under processens gång och var nästan helt obefintlig vid planeringen av insatser. Detta ledde till att insatserna sällan matchade barnens behov

och inte riktades till att förbygga den utsatthet som barnet aktualiserats för. Exempelvis framkom att barn som hade aktualiserats på grund av föräldrars våld istället skrevs fram som orsaken till våldet och föräldrarna erbjöds stöd för att hantera barnet. Fokus hamnade således på föräldrarnas behov snarare än barnens. Även Heimer och Pettersson (2023) upptäckte att barnen sällan tillfrågades om sina behov av och inställning till stödinsatser. Persdotter och Andersson (2019) studerade istället hur riskbedömningar speglade socialsekreterares bedömningar av insatser och visade att i ärenden med mellan till mycket högrisk för fortsatt våld bedömdes barnen vara i behov av stöd. Kravet på vårdnadshavares samtycke reducerar dock barns tillgång till insatser. Cirka 2/3 av de barn som bedöms vara i behov av insatser beviljas det (Heimer & Pettersson, 2023; Persdotter & Andersson, 2019) men när det framkom att våldet endast var riktat mot en förälder beviljades insatser i en signifikant lägre utsträckning än när barnen själva var direkt utsatta (Persdotter & Andersson, 2019). Men även om barnen beviljas insatser är det långt ifrån alla som genomförs (ibid.) Det innebär att en stor andel barn som socialsekreterare anser är i behov av insatser inte ges tillgång till det. Beviljandegraden av insatser skilde sig dock i stor utsträckning mellan många kommuner (Persdotter & Andersson, 2019). Det är således flera faktorer som identifierats inom socialtjänsten som påverkar barns förutsättningar att få insatser.

De barn som ändå fick insatser fick i de flesta fall stöd inom öppenvården och ett fåtal barn placerades utanför hemmet (Heimer & Pettersson, 2023; Persdotter & Andersson, 2019). Bedömning av barns behov av öppenvårdsinsatser och formen av insatser till barn som varit utsatta för faders våld mot barnens mödrar har studerats av Broberg med kollegor (2015). Projektet syftade dels till att implementera ett bedömningsinstrument inom socialtjänsten som skulle användas för att bättre matcha insatser med barnens behov, dels till att implementera och utvärdera stödinsatserna Kids' Club och Project Support (inom socialtjänsten) samt Traumafokuserad Kognitiv Beteende Terapi (TF-KBT) och Child Parent Psychotherapy (CPP; inom BUP). I avrapporteringen av projektet beskrevs att det hade varit utmanande att implementera bedömningsinstrumentet. Det hade endast använts med ett fåtal barn men inte som grund vid bedömningen av lämpliga

insatser till barnen vilket lett till att barn som varit behov av insatser från BUP istället erbjudits socialtjänstens öppenvårdsinsatser trots att barnen visade tydliga symtom på traumatisering. Stödinsatserna visade dock lovande resultat för den målgruppen de var avsedda och där många barns psykiska hälsa förbättrades. I de fallen barn får lämpliga insatser kan det således bidra till att deras välbefinnande stärks.

## Rättsväsendet

Studier som har fokuserat på rättsväsendets hantering av mäns våld mot kvinnor i Sverige har bland annat fokuserat på polisanmälan och polisutredningar, tillämpningen av skyddsåtgärder samt återfallsfrekvensen bland våldsutövare. Jag har dessvärre inte identifierat något studie som genomförts i Sverige och som fokuserar på polisens hantering av barnens utsattsatthet.

Tidigare forskning har identifierat vissa utmaningar i hanteringen av våldet från anmälan till eventuell insats. I intervjustudier beskriver våldsutsatta kvinnor som polisanmält våldet att de upplever att det endast är det fysiska våldet tas på allvar (Brännvall, 2016; Kjellberg, 2023). Strand med kollegor (2021) identifierade dock att även våldsutövare som misstänktes för fysiskt våld, även systematiskt och frekvent våld som omfattas av lagen grov kvinnofridskränkning, sällan döms för våldet. Detta innebär att det finns begränsad rättslighjälp att få mot våldet. Strand med kollegor (2021) lyfter dock att en viktig aspekt för att kunna åtala våldsutövande män är att den utsatta medverkar i polisutredningen. Att medverka i polisutredningen och rättsprocessen kan dock upplevas som svår och många kvinnor väljer att avbryta. Ekström (2016) visade dock att stöd från socialarbetare kunde underlätta för utsatta kvinnor att medverka i rättsprocessen. Kvinnors förutsättningar att medverka i utredningen och rättsprocessen kan därmed påverkas av tillgången till emotionellt stöd.

Detta kan också påverka tillgången till skyddsåtgärder. Brännvall (2016) kunde bland annat se att polisens skyddsåtgärder villkoras genom att en polisanmälan behöver upprättas. Detta är problematiskt då många utsatta inte vill polisanmäla våldsutövaren och upplever att polisen inte tar våldet på allvar (Brännvall, 2016; Kjellberg, 2023). Detta överensstämmer med Strands (2012) resultat som visade att

skyddsåtgärder nästan uteslutande ges till kvinnor som bedömdes vara utsatta för en högrisk för våld vilket leder till att många utsatta blir utan trots att våldsutövare i hög utsträckning återfaller i brott mot sin partner eller ex-partner.

Skyddande åtgärder som polisen har att erbjuda är framför allt riktade mot vuxna exempelvis säkerhetssamtal, larpaket, ökad patrullering vid familjens boende och en kontaktperson hos polisen (Wemrell m.fl., 2020). Den utsatta kan också ansöka om kontaktförbud hos åklagare. Strand (2012) visade dock att kontaktförbud tenderar att användas mot våldsutövare som inte respekterar för kontaktförbudet medan de sällan tilldelas våldsutövare som åtgärden har visats vara en effektiv för. Såsom kontaktförbuden används i Sverige anses det inte vara en fungerande åtgärd för att skydda våldsutsatta, varken barn eller vuxna (jfr. Cordier m.fl., 2021; Strand, 2012). Brännvall (2016) identifierade däremot att polisens inkoppling och arbete kunde underlätta för kvinnor att lämna sin partner exempelvis om polisen frihetsberövar honom eller förmedlade kontakter till organisationer som erbjuder skydd och stöd till våldsutsatta och deras barn. Studier har visat att återfallsfrekvensen bland våldsutövare tenderar att vara hög, mellan 21% och 42% återfaller i våldsbrott mot samma partner efter att den första polisanmälan (Belfrage & Strand, 2012; Petersson & Strand, 2017). Det tyder på att det finns behov av att de skyddsinsatser som rättsväsendet har att erbjuda såsom kontaktförbud, skal-skydd och larpaket används i större utsträckning och att åtgärderna är genomförbara.

### **Avhandlingens bidrag till forskningsfältet**

Sammanfattningsvis visar forskningsgenomgången att mödrars ansträngningar och förutsättningar att skydda sig själva och sina barn från våld efter separation är ett underbeforskat område, särskilt i en svensk kontext. Sverige har beskrivits som ett föregångsland i arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor och stärka barns rättigheter (GREVIO, 2019). Detta gör det särskilt viktigt att studera hanteringen av dessa frågor i Sverige, då förutsättningarna här kan skilja sig från andra länder.

Trots att barn och unga blivit alltmer synliga i våldsforskningen är det fortfarande ett relativt litet forskningsfält. Inom vissa områden, såsom svensk forskning om polisens arbete med mäns våld mot kvinnor i nära relationer, är barnen fortfarande näst intill osynliga. Tidigare studier visar också att våldsutsatta kvinnor ofta behöver emotionellt stöd för att delta i riskhanteringsåtgärder. Däremot saknas forskning som explicit undersöker vad barn värdesätter i mötet med socialarbetare och hur deras aktiva medverkan kan underlättas. Rekrytering av barn och unga till studier är dessutom utmanande, vilket innebär att de flesta intervjustudier bygger på ett begränsat antal deltagare (Åkerlund & Gottzén, 2017). Det behövs därför fler studier som lyfter fram barnens perspektiv inom olika områden och tar hänsyn till viktiga skillnader såsom ålder och kön.

Avhandlingen bidrar till forskningsfältet genom att synliggöra fler barn och unga via intervjuer samt genom användning av empiri från polisförhör med barn, en metod som sällan används men som kan bidra till en bredare representation. Barns behov studeras också utifrån ett nytt teoretiskt perspektiv där både deras sårbarhet och motstånd beaktas, liksom betydelsen av maktrelationer och kontextuella faktorer. Genom att inkludera både mödrars och barns perspektiv fördjupar avhandlingen förståelsen av barn i frigörelsen från våld samt deras behov och möjligheter i samband med riskhanteringsåtgärder.

## 4. Metodologi och etik

I detta kapitel redogör jag för de metoder som använts under avhandlingsarbetet. Därefter förs en övergripande metoddiskussion om hur materialet som använts har svarat på avhandlingens syfte och frågeställning, dess styrkor och svagheter och hur min förförståelse kan ha påverkat resultatet. Slutligen redogör jag för de övergripande etiska överväganden som gjort under forskningsprocessen. Mer specifika metodologiska genomföranden för varje delstudie kan läsas i artiklarna.

### Forskningsdesign

Den övergripande forskningsdesignen, är av kvalitativ metod och innefattar tre delstudier. Tillsammans svarar dessa delstudier mot avhandlingens övergripande syfte genom att belysa olika aspekter av forskningsfrågorna. Dessa delstudier inkluderar en intervjustudie med våldsutsatta mödrar och ungdomar vars mödrar varit utsatta för manligt partnervåld, en dokumentstudie baserad på dokumenterade polisförhör med barn och ungdomar som misstänks ha varit utsatta för barnfridsbrott samt en systematisk forskningsöversikt. Genom att undersöka olika perspektiv och material bidrar delstudierna till en djupare och mer mångfacetterad förståelse av barns behov och genomförbarheten av riskhanteringsåtgärder.

Den kvalitativa ansatsen ansågs bäst lämpad för att svara på avhandlingens syfte och frågeställningar eftersom den ger möjlighet att undersöka mening, kontext och levda erfarenheter på ett sätt som kvantitativa metoder inte kan erbjuda (O'Brien Green & Morton, 2021; Överlien, 2010). Kontexten ansågs vara särskilt nödvändig att förstå för att kunna besvara syftet. För att förstå olika barns särskilda utsatthet behöver deras erfarenheter synliggöras och analyseras (jfr. Graham & Lykke, 2015; Harding, 1991; Källström, 2023; O'Brien Green & Morton, 2021; Åkerlund & Gottzén, 2017). Eftersom barn sällan är frikopplade från sina mödrar kan mödrarna också bidra med värdefull kunskap som hjälper till att ge en mer holistisk förståelse av barnens behov (jfr. Bancroft m.fl., 2012; Butler, 2016).

Genom att använda olika material och metoder – intervjuer med ungdomar, dokumenterade polisförhör med barn och en översikt av forskning om barns erfarenheter – inkluderades barns och ungdomars perspektiv från flera källor. Intervjuerna med mödrarna bidrog samtidigt till att förstå dessa erfarenheter utifrån ett större sammanhang. Kombinationen av dessa metoder möjliggjorde en triangulering av data där barns och ungas behov undersöktes från olika synvinklar och genom material från olika källor (jfr. Forsberg & Wengström, 2016).

Tabell 1. Översikt av avhandlingens delstudier

Form av studie	Presenteras i	Material	Analysmetod
Intervjustudie	Artikel I, II	Intervjuer med 17 mödrar och 9 unga 13-21 år	Tematisk och hermeneutisk analys
Dokumentstudie	Artikel III	Dokumenterade polisförhör med 41 barn	Latent innehållsanalys
Systematisk forskningsöversikt	Artikel IV	18 vetenskapliga artiklar	Latent innehållsanalys

## Intervjustudien

Intervjustudien inkluderade 17 mödrar samt nio unga. Mödrarna som rekryterades skulle ha erfarenheter av manligt partnervåld, ha hemmavarande barn, fått insats av socialtjänst eller polis och vid intervju-tillfället bedömdes vara utsatta för en låg till medelhögrisk för fortsatt partnervåld av samma man. Unga som rekryterades skulle vara minst 13 år och deras mamma skulle ha varit utsatt för våld av en manlig partner eller ex-partner samt fått någon form av insats från socialtjänst eller polis till följd av utsattheten. Insatsen kunde vara riktad antingen till mödrarna, de unga eller familjen som helhet, men inte enbart till våldsutövaren. Presentation av intervjudeltagarna kan läsas i artikel I och II.

Rekryteringen av mödrarna skedde genom socialtjänsten i tre kommuner och två kvinnojourer med skyddade boenden. Inledningsvis rekryterades de unga enbart via sina mödrar vilka deltog som

intervjudeltagare i forskningsprojektet, men rekryteringen utökades senare till att också ske genom personal inom socialtjänsten eller utförare av socialtjänstinsatser. Totalt kontaktade jag tre kommuners socialtjänst, 18 kvinnojourer – varav de flesta hade skyddade boenden – och tre privata aktörer med skyddade boenden. Kontakten med verksamheterna skedde oftast via e-post, men i vissa fall genom fysiska besök. Vid dessa kontakter lämnade jag kort information om mig själv, RiskSam-programmet samt mer specifik information om intervjustudien och bad om stöd i rekryteringen.

För kvinnor och unga som önskade mer information om studien togs en första skriftlig kontakt antingen av mig eller av en kollega inom RiskSam-programmet. De informerades då om syftet med kontakten och erbjöds en tid för telefonsamtal. Under telefonsamtalet förmedlades ytterligare information om studiens syfte, intervjuens innehåll, uppskattad tidsåtgång samt potentiella risker, såsom att intervjun kunde vara känslomässigt påfrestande. De informerades också om var de vid behov kunde vända sig för emotionellt stöd efter intervjuerna. Mödrarna och de unga fick möjlighet att ställa frågor och klargöra eventuella oklarheter innan de tillfrågades om de ville delta i en intervju.

Samtliga 17 mödrar som deltog rekryterades via en och samma socialtjänst och enhet, specialiserad på våld i nära relation. Sju av de unga deltog genom rekrytering via deras mödrar och två rekryterades via en av de privata aktörerna jag kontaktade. Rekryteringen av de unga avslutades i juni 2024, då det bedömdes mer värdefullt att ägna resterande tid åt fördjupad analys av det insamlade materialet (jfr. Kvale och Brinkmann, 2014).

Både intervjuerna med mödrarna och de unga hade en semi-strukturerad form med en narrativ approach. Intervjuguiden var utformad för att till stor del följa en kronologisk tidslinje och underlätta för intervjudeltagarna att strukturera sina berättelser. Intervjuerna avslutades alltid med en öppen fråga om deltagarna ville dela något som inte hade tagits upp eller om det var något de ville tillägga till sin berättelse. De teman som fanns med i intervjuguiden finns beskrivna i artiklarna.

Planen var ursprungligen att intervjuerna skulle ske ansikte mot ansikte, men på grund av covid-19 och riktlinjer för att undvika fysiska möten övervägdes om intervjuerna istället kunde genomföras via video- och telefonsamtal. Mödrar och unga som rekryterades till studien skulle vara separerade från våldsutövaren och ha fått insatser från socialtjänsten eller polisen. Det bedömdes därför att telefon- och videosamtal kunde genomföras på ett säkert sätt, i dialog med deltagarna. Flera mödrar och unga uttryckte uppskattning över möjligheten att göra intervjuerna via telefon- eller videosamtal. Tidigare forskning har också visat att intervjudeltagare ibland föredrar att prata om känsliga ämnen via online- eller telefonmöten, då detta kan upplevas som mindre känslomässigt påfrestande än fysiska möten (för litteraturöversikt se Thunberg & Arnell, 2022). Utifrån detta valde vi att även efter pandemin fortsätta erbjuda deltagarna möjlighet att genomföra intervjuerna fysiskt, eller via telefon- eller videosamtal, beroende på vad som kändes mest bekvämt för dem.

Av de deltagande var det 12 mödrar och fem unga som valde att genomföra intervjun genom ett fysiskt möte, medan fem mödrar och fyra unga valde att delta via telefon- eller videosamtal. Vid videosamtal användes universitetets arbetskonton på Teams eller Zoom, som bedömdes vara säkra kommunikationsplattformar.

Intervjuerna med mödrarna analyserades med fokus på att undersöka vilka strategier de använde för att skydda sig själva och sina barn från fortsatt våld efter separation. Analysen omfattande även hur de sökte hjälp från samhällsaktörer och tillgodgjorde sig av den hjälp de fick. Vi använde oss av en tematisk analys eftersom syftet var att utveckla teman utifrån de mönster och meningar som framkom i mödrarnas berättelser för att sedan kunna förstå det som en process (jfr. Braun & Clarke, 2006). Tematisk analys beskrivs snarare som ett paraplybegrepp för olika former av tematiska analysmetoder än en enhetlig metod men det som de flesta tematiska analyser har gemensamt är den teoretiska flexibiliteten (Braun & Clarke, 2014). Eftersom vi specifikt fokuserade på mödrar som vid intervjutillfället bedömdes vara utsatta för en låg eller medelhög risk för fortsatt våld från samma våldsutövare – och tidigare forskning inte specifikt behandlat detta – valde vi att arbeta med ett mer induktivt tillvägagångssätt. Kodning

och tematisering utvecklades därmed direkt från empirin, och vi använde teori i efterhand för att tolka resultatet av analysen.

Intervjuerna med de unga analyserades genom en hermeneutisk analysmetod för att skapa en djupare förståelse för dynamiken mellan de ungas sårbarhet och motstånd. Utgångspunkten var att det finns en sådan dynamik (jfr. Butler, 2016) och genom en hermeneutisk approach kunde jag röra mig mellan delarna och helheten av intervjuerna för att förstå denna. Hermeneutiska texttolkningar har kritiserats för att ibland försumma individens sociala och materiella sammanhang (jfr. Kvale och Brinkmann, 2014), men jag bedömde att en hermeneutisk analys snarare gav mig möjligheten att utveckla en djupare förståelse av både dynamiken och de ungas kontext genom att kontinuerligt koppla delarna till helheten. Med tanke på att materialet endast bestod av nio intervjuer, kunde jag också genomföra en mer omfattande analys av varje enskild intervju.

## **Dokumentstudie**

I dokumentstudien inkluderades dokumenterade polisförhör med 41 barn. Materialet i denna studie liknar intervjustudier, då dokumenten består av transkriberade eller sammanfattade intervjuer med barn, men klassas som en dokumentstudie eftersom syftet med intervjuerna var rättskipande och inte vetenskapligt (jfr. Silverman, 2014).

De inkluderade förhören var med barn som misstänktes ha varit utsatta för barnfridsbrott genom att ha bevittnat mäns våld mot deras mödrar. Det innebar att vi endast inkluderade förhör med barn efter att barnfridsbrottet trätt i kraft (1 juli 2021). Vi valde att inte inkludera vittnesförhör med barn som dessförinnan hade bevittnat våld eftersom målsägandeförhör och vittnesförhör tenderar att skiljas åt. Mer detaljerad information om förhören och barnens demografi finns att läsa i artikel III.

I RiskSam-programmet fanns inhämtade polisanmälningar och utredningar gällande våld i vuxnas nära relation som gjorts mellan 1 april 2021 och 31 mars 2022 inom en av Sveriges polisregioner. Denna data var primärt avsedd för ett annat delprojekt inom programmet men användes också för att samla in dokumenterade polisförhör med barn

till denna dokumentstudie. De flesta förhör bestod av transkriberingar, medan några få var sammanfattningar. Förhören skilde sig åt både i genomförande och i placering, och verkade vara anpassade till de barn som förhöredes. Den stora variationen i dokumentationen gjorde att vi bedömde att ett relativt stort material behövdes för att uppnå empirisk mättnad, jämfört med till exempel forskningsintervjuer (jfr. Kvale och Brinkmann, 2014).

Efter att ha gått igenom cirka 1200 anmälningar och utredningar som gjorts fram till 31 december 2021 identifierades dokumenterade förhör med totalt 41 barn som mötte urvalskriterierna. Efter en preliminär bedömning ansåg vi att materialet var tillräckligt för att uppnå empirisk mättnad, och insamlingen avslutades. Den slutliga analysen av materialet stödde denna bedömning, då den gav en tillräcklig grund för att besvara forskningsfrågan och möjliggjorde en omfattande analys av materialet där inget nytt slutligen framkom genom empirin.

För att analysera förhören användes latent innehållsanalys eftersom den bedöms som särskilt lämpligt för omfattande kvalitativt material. Vi tillämpade ett viktimologiskt perspektiv med fokus på risk-, sårbarhets- och skyddsfaktorer, vilka fungerade som deduktiva teman för att koda och organisera materialet. Vid analysen tog vi hänsyn till de manifesta, latent och kontextuella meningarna i barnens berättelser (jfr. Ahuvia, 2001; Forsberg & Wengström, 2015). Till exempel beskrev barn olika strategier för att skydda sig mot våldet, men trots dessa strategier kunde de inte fullt ut skydda sig själva. Detta tolkades som en del av det begränsade handlingsutrymmet som barn har och kategoriserades under sårbarhetsfaktorer. Som ett sista steg i analysen undersökte vi om det fanns mönster som kunde visa variationer i resultatet beroende på barnens ålder eller kön. Detta var också en del av den latent innehållsanalysen eftersom vi ville undersöka om könsnormer eller aspekter i barnens utveckling kunde inverka på deras risk, sårbarhet eller skydd. För att fördjupa och stärka tolkningarna jämfördes resultaten slutligen med befintlig litteratur inom området (jfr. Westlund, 2019).

## Forskningsöversikt

Forskningsöversikten inkluderar 18 vetenskapliga artiklar och genomfördes systematiskt för att säkerställa att relevant forskning som kunde bidra till att besvara syftet inkluderades. Sökningsstrategin och selektionsprocessen genomfördes i enlighet med PRISMA's riktlinjer (*BMJ* 2021;372:n71). Jag och Åsa Källström inledde arbetet med att fastställa inklusions- och exklusionskriterier för studierna som skulle ingå i forskningsöversikten (jfr. Booth, m.fl., 2012). Vissa argumenterar för att systematiska översikter bör baseras på studier med samma metodik och teoretiska perspektiv, medan andra förespråkar ett mer pragmatiskt förhållningssätt som tillåter kombination av data från olika studier (Cherry m.fl., 2014). Våra kriterier grundades på forskningsöversiktens syfte, vilket var brett och möjliggjorde att både kvalitativa och kvantitativa studier kunde inkluderas. Därför valde vi en pragmatisk ansats för att kunna syntetisera resultat från studier med olika metoder.

Vi valde referensdatabaser baserat på ämnesområde, storlek och rekommendationer från universitetets bibliotekarier. Sökorden utformades i linje med inklusionskriterierna för att säkerställa att relevanta studier identifierades (se artikel IV). Inklusions- och exklusionskriterierna tillämpades i selektionsprocessen, där vi använde mjukvaruprogrammet Zotero för att organisera och få en översikt över studierna. Genom att strikt följa inklusionskriterierna minskades risken för selektionsbias, eftersom alla studier som uppfyllde kriterierna inkluderades i översikten (Booth m.fl., 2012).

För att säkerställa kvaliteten hos de inkluderade studierna skapade vi en checklista med åtta kriterier, som användes för att bedöma de studier som kvarstod efter fulltextläsningen. Viktiga kriterier som inkluderades i checklistan var urvalsstorlek, transparens i analys och validering, forskarbias, presentation av resultat, beskrivningar av informanternas ålder och kön, tidpunkten för insats och exponering av våldsutövaren samt hur dessa faktorer kunde inverka på studiens resultat.

När analysarbetet påbörjades övervägdes olika metoder för att hitta det mest ändamålsenliga tillvägagångssättet. Cherry med kollegor

(2014) framhåller att det inte finns någon standardiserad metod för analys inom kvalitativa systematiska forskningsöversikter, och tidigare så kallade "umbrella reviews" har visat på en stor variation i de använda metoderna. Denna metodologiska frihet gjorde det möjligt för oss att välja en ansats som bäst passade vårt forskningssyfte. Vi valde latent innehållsanalys eftersom den möjliggör en systematisk kodning av manifesta, latent och kontextuella meningar i materialet (jfr. Ahuvia, 2001; Forsberg & Wengström, 2015). Detta tillvägagångssätt gav oss utrymme att både beskriva det som uttryckligen framkom i materialet och utforska dess djupare underliggande och kontextuella betydelser. För att kontextualisera det som framkom i studierna analyserade vi teman och underteman för att identifiera underliggande mönster som kunde relateras till barnens ålder, tidpunkt för insats och den typ av arbete som socialarbetaren utförde. Detta gav möjlighet att jämföra studiernas resultat på ett djupare plan.

## **Metoddiskussion**

Metoddiskussionen är strukturerad i fyra delar. Den första delen belyser hur forskningsdesignen och tillvägagångssättet har bidragit till att besvara avhandlingens syfte och forskningsfrågor. Den andra delen behandlar designens styrkor och begränsningar. I den tredje delen reflekterar jag över min egen förförståelse och vilken påverkan min roll som forskare har haft på resultaten. Den fjärde delen fokuserar på de etiska överväganden som gjorts under forskningsprocessen och hur dessa har påverkat avhandlingens utformning och eventuellt resultaten.

## **Forskningsdesignens bidrag**

Forskningsdesignen och de olika datainsamlingsmetoderna har på ett betydande sätt hjälpt till att besvara avhandlingens syfte och forskningsfrågor. Genom att lyfta fram både barns och mödrars berättelser har studien fångat deras subjektiva erfarenheter av våld och riskhanteringsåtgärder, vilket är centralt för att förstå deras specifika behov och sårbarheter. Kombinationen av dessa berättelser har bidragit till en mer nyanserad förståelse av barns behov av riskhanteringsåtgärder och deras genomförbarhet.

Intervjuerna med mödrarna har gett värdefulla insikter om deras förutsättningar att skydda både sig själva och sina barn samt om hur deras sociala situation påverkar möjligheten att tillgodogöra sig riskhanteringsåtgärder. Intervjuerna med ungdomarna och polisförhören med barnen har gemensamt bidragit till kunskap om barns sårbarhet, deras försök att skydda sig själva och sina mödrar, samt deras behov och förutsättningar för att dra nytta av riskhanteringsåtgärder. Kombinationen av dessa olika datakällor har möjliggjort att analysera samma fenomen ur flera perspektiv, vilket har gett en bredare förståelse av barns behov och av hur riskhanteringsåtgärder kan genomföras.

Polisförhören har även gett inblick i vilken information polis och socialtjänst kan få tillgång till genom dessa förhör, vilket har betydelse för hur riskhanteringsåtgärder planeras och genomförs. Användningen av polisförhören som material har också möjliggjort att inkludera barn som inte aktivt tillfrågas att delta i forskning, exempelvis på grund av deras sårbarhet eller gatekeepers bedömningar. Detta ger en mer omfattande bild av barns behov och erfarenheter, särskilt bland grupper som annars riskerar att bli osynliga i forskningen. Forskningsöversikten har dessutom belyst hur socialarbetare kan stärka barns förutsättningar och motivation att delta i möten och skyddsåtgärder, vilket i sin tur kan förbättra genomförbarheten av riskhanteringsåtgärder.

## **Styrkor och begränsningar**

Forskningsdesignen kännetecknas av flera metodologiska styrkor som har bidragit till att skapa en djupare förståelse av barns och mödrars erfarenheter av våld i nära relationer. Variation i datakällor, såsom intervjuer med mödrar och ungdomar, dokumenterade polisförhör och forskningsöversikten, har möjliggjort att analysera fenomenet ur olika perspektiv (Åkerlund & Gottzén, 2017; Överlien, 2010). Polisförhören är särskilt värdefulla eftersom de har inkluderat barn och unga som annars kanske inte skulle ha blivit tillfrågade att delta i forskning. Detta bidrar till att ge en mer nyanserad förståelse av barns och mödrars erfarenheter. Denna bredd av datakällor har främjat triangulering och bidragit till att skapa trovärdiga resultat.

Avhandlingsarbetet har till stor del varit systematiskt och metodiskt, vilket har bidragit till att stärka studiens kvalitet och trovärdighet. Exempelvis var arbetet med forskningsöversikten systematiskt och utgick från etablerade riktlinjer. Vidare genomfördes pilotintervjuer som en del av metodutvecklingen (jfr. Silverman, 2014). Dessa intervjuer möjliggjorde en finjustering av intervjuguiden, där deltagarnas feedback användes för att säkerställa att frågorna och temana var väl anpassade till forskningsfrågorna. Pilotstudierna gav också mig möjlighet att utveckla intervjutekniken, med stöd och feedback från en erfaren forskare, vilket ytterligare förbättrade kvaliteten i den senare datainsamlingen.

Transkriberingsprocessen har också varit en styrka, där ett konsekvent och noggrant förhållningssätt säkerställde att det muntliga språket kunde föras över till skrift på ett sätt som behöll nyanser och detaljer. Intervjuerna med de unga transkriberades av mig, medan mödrarnas transkriberingar delades mellan mig och forskningsassistenter. För att skapa enhetlighet hölls ett möte och en lathund upprättades, med riktlinjer för hur pauser, känslouttryck och andra viktiga aspekter skulle dokumenteras. Detta systematiska arbete stärkte datakvaliteten och sedan tillförlitligheten i analysen (Silverman, 2014).

En viktig aspekt av datainsamlingen var rekryteringen av unga. Trots att detta visade sig vara utmanande – många kvinnojourer rapporterade att de sällan hade ungdomar boende hos sig eller inte ansåg att de hade någon lämplig att tillfråga och socialtjänsterna beskrev att de inte hade någon som de kunde tillfråga – fanns det också fördelar med att rekrytera genom mödrarna. Till skillnad från Överlien (2016), som beskrev att det kunde vara särskilt svårt att rekrytera barn och unga via deras mödrar, upplevde jag att mödrarna i detta projekt var en resurs. Mödrarna som själva deltog i forskningen hade ofta en positiv inställning till att bidra med kunskap och informerade sina barn om projektet. Alla mödrar utom en vars barn var inom målgruppen valde att ge information till sina barn, även om två av de unga valde att tacka nej till att bli kontaktade för mer information.

Teoretiska perspektiv har använts strategiskt för att tolka och fördjupa analysen. Genom att använda olika teorier anpassade till varje

delstudies syfte har det varit möjligt att belysa fenomen från olika teoretiska ingångar (jfr. Kvale & Brinkmann, 2014; Silverman, 2014). Detta har exempelvis tydliggjorts i analyserna av barns ingripande i våldssituationer, där samma fenomen kunde tolkas som både motstånd och en sårbarhetsfaktor beroende på teoretisk utgångspunkt. I artikel II tolkades barns handlingar utifrån dynamiken mellan motstånd och sårbarhet, medan artikel III fokuserade på ett viktimo-logiskt perspektiv och lyfte fram hur ingripande kunde innebära fortsatt våldsutsatthet. Genom detta skapades en flexibilitet som bidrog till att tolkningarna inte begränsas till en enda tolkningsram vilket i sin tur minskar risken för ensidiga tolkningar. Jag hade i avsikt att analysera de utsatta mödrarna och barnens särskilda situation utifrån allvarlighetsgraden av utsatthet, ålder, kön och etnicitet. Materialet begränsade dock analysen av hur etnicitet påverkade barnens behov av riskhanteringsåtgärder och förutsättningar i genomförbarheten av dessa. Analysen fokuserade därför primärt på maktrelationer kopplade till kön, ålder och släktskap.

En ytterligare styrka var arbetet med validering av data under intervjuerna. För att stärka tillförlitligheten rekommenderar Silverman (2014) att intervjupersoner får validera transkriberingar eller tolkningar. Kvale och Brinkman (2014) ställer sig dock tveksamma till detta, eftersom teoretiska tolkningar kan kräva en form av kunskap som inte alla intervjupersoner har. De föreslår istället att valideringen sker direkt under intervjuerna, genom att intervjuaren noggrant frågar om innebörden i det som sägs och kontrollerar att dennes och intervjupersonens uppfattningar överensstämmer. Jag valde att följa detta förhållningssätt genom att be om förtydliganden, att intervjupersonerna utvecklade sina svar, eller att jag sammanfattade mina tolkningar och bad dem förklara ytterligare om jag missuppfattat. Detta tillvägagångssätt stärker tillförlitligheten i datainsamlingen, även om det är viktigt att erkänna att uppfattningarna aldrig helt kan valideras, då människors verklighetsuppfattning och språkliga uttryck skiljer sig åt.

Trots dessa styrkor finns det också begränsningar som har påverkat studiens trovärdighet. En begränsning i studien är att intervjuguiden som användes i intervjustudierna primärt syftade till att undersöka

hur professionellas riskhanteringsstrategier påverkade livskvaliteten hos utsatta mödrar och unga. Även om guiden inkluderade teman och frågor som berörde barns, ungas och mödrars sårbarhet och motstånd, hade mer fördjupade frågor kunnat ställas om intervjuguiden varit särskilt designad för avhandlingens syfte. Detta kan ha påverkat möjligheten att fånga ytterligare nyanser och detaljer kring dessa aspekter. Det fanns också en variation i själva intervjusituationen, eftersom vissa intervjuer genomfördes av andra än mig. Anna-Karin Larsson intervjuade tre av mödrarna och Åsa Källström intervjuade en av de unga. Detta kan ha inneburit att inte alla intervjuer var helt likvärdiga, även om semi-strukturerade guider användes för att skapa en viss standardisering. Skillnader mellan intervjuare och deras förståelse kan påverka de följdfrågor som ställs och därmed även innehållet i intervjuerna, vilket är en metodologisk utmaning.

En annan viktig utmaning är selektionsbias, särskilt eftersom gatekeepers tenderar att undvika att tillfråga de mest utsatta barnen och mödrarna i syfte att skydda dem (Åkerlund & Gottzén, 2017; O'Brien Green & Morton, 2021). Detta kan ha begränsat variationen bland deltagarna och därmed påverkat generaliserbarheten. En svaghet med intervjuer som metod är att de endast ger tillgång till berättelser, vilket inte är detsamma som deltagarnas faktiska tankar, känslor och erfarenheter (Åkerlund & Gottzén, 2017). Detta synliggjordes särskilt vid analyser där barns berättelser från polisförhör skiljde sig åt beroende på när de hördes – exempelvis direkt efter våldet kontra flera månader senare. Mödrars och barns berättelser om samma händelser visade också på skillnader i hur deras erfarenheter beskrivs, vilket är något som tidigare forskning pekat på (Överlien, 2010). Tidsbegränsningar och pandemins påverkan gjorde det dessutom svårt att inkludera uppföljningsintervjuer, vilket kunde ha bidragit till att ge ett djupare och mer sammanhängande empiriskt material. Vidare kan retrospektiva berättelserna från unga påverkats av både tiden och trauma de utstått, vilket kan reducera tillförlitligheten (Punch, 2002). Variationer i våldets form, omfattning, och de ungas sociala position gör att deras berättelser och konstruktioner av erfarenheter till viss del inte är jämförbara.

Maktobalansen mellan forskare och intervjudeltagare har varit en ytterligare faktor att hantera, särskilt i relation till de unga intervjudeltagarna. Trots att åtgärder vidtogs för att minska denna, såsom att låta deltagarna själva välja plats för intervjuerna och betona deras rätt att avböja att svara på frågor, finns det fortfarande en risk att svaren påverkades av denna asymmetri (Punch, 2002). Min upplevelse var dock inte att de försökte svara önskvärt vilket kan ha påverkat av att det var ungdomar/unga vuxna som intervjuades och inte yngre barn. Jag upplevde också att vissa av de unga hade en självsäker attityd och sa ifrån när jag missuppfattade och ifrågasatte vissa frågor som jag upplevde att de uppfattade som antaganden. Exempelvis på frågor som om de saknar sin pappa eller skulle vilja ha kontakt med honom. Flera unga kunde ifrågasätta frågan och hur de skulle kunna sakna eller vilja ha kontakt med sin pappa efter det han utsatt dem för.

Designens styrkor överväger dock dess svagheter, särskilt genom dess anpassningsbarhet i form av flera datakällor som möjliggjorde att fånga perspektiv från både mödrar och barn samt inkludera barn som sannolikt annars inte blivit tillfrågade att delta i forskning, att det fanns en teoretiskt flexibilitet i delstudierna istället för att de tvingades in i en förbestämd ram, att intervjuerna kunde anpassas utifrån intervjudeltagarnas önskemål och därigenom potentiellt inkludera personer som annars skulle behövt avböja intervjun av praktiska skäl. Detta möjliggjorde även att resultaten kunde stärkas genom triangulering. Ändå är det viktigt att beakta svagheter när avhandlingens resultat tolkas.

### **Förförståelse och påverkan**

Min förförståelse har varit baserad på formell och informell kunskap om våld i nära relationer samt socialtjänsten vilket jag många gånger har upplevt som en tillgång i intervjusammanhang och tolkning av data. Överlien och Holt (2021) poängterar att forskare som ska intervjua våldsutsatta behöver ha en förförståelse om våld för att förstå våldets komplexitet och vilka följdfrågor som kan vara relevanta att ställa. Jag upplever att min förförståelse möjliggjort fördjupande frågor och följdfrågor, såsom att särskilja mellan olika typer av socialtjänstroller när mödrar pratade om sina erfarenheter och fråga om

specifika riskhanteringsåtgärder som används vid våld i nära relation som kanske inte identifieras som det av de utsatta själva. Detta har bidragit till att berika empirin och fördjupa förståelsen för deltagarnas berättelser.

Förförståelsen kan riskera att påverka både tolkningar och analysval, vilket kräver kontinuerlig reflektion och medvetenhet under forskningsprocessen. Jag har hanterat detta genom att använda empirinära kodning och triangulera analyser i samarbete med medförfattare. Trianguleringen har stärkt analysens trovärdighet genom att jämföra olika perspektiv, och identifiera potentiella bias och säkerställer att analysen inte begränsas av en forskares förförståelse (Silverman, 2014). I artikel II, där jag var ensamförfattare, använde jag litteratur och handlingstillfällen som stöd för att kritiskt granska mina tolkningar. Detta bidrog till att minska risken för bias och stärka trovärdigheten, särskilt när jag anpassade mina teoretiska utgångspunkter för att fånga komplexiteten i empirin.

Skillnader i tolkningar synliggjordes tydligt i de olika artiklarna, där barns ingripande i våldssituationer analyserades ur olika perspektiv. I artikel III tolkades detta som en sårbarhetsfaktor med ett viktimo-logiskt perspektiv, medan samma fenomen i artikel II belystes som motstånd baserat på barns intentioner att hindra våldet. Dessa skillnader visar hur teori och förförståelse formar analysen och lyfter fram olika dimensioner av samma fenomen. Jag har strävat efter transparens och tydliga beskrivningar av analysförfarandet och de teoretiska utgångspunkterna för att ge läsaren möjlighet att bedöma trovärdigheten i arbetet.

Avhandlingens teoretiska ramverk har utvecklats under arbetets gång, och perspektiven har förändrats i takt med den empiriska analysen. Initialt utgick jag från ett barnrättsperspektiv och hade ett mer könsneutralt perspektiv i avhandlingen, men genom intervjuerna med mödrarna och ungdomarna samt analysen av empirin från både intervjustudien och dokumentstudien utvecklades ett feministiskt perspektiv. Mödrarnas berättelser visade tydligt hur våldet påverkas av könsmaktsstrukturer, och ungdomarnas erfarenheter av att bevittna och ingripa i våldssituationer belyste hur kön påverkar deras sårbarhet

och motstånd. Detta skifte i perspektiv visar hur empirin har format och fördjupat den teoretiska förståelsen i avhandlingen, vilket reflexiviten i arbetet och dess relevans.

## **Etiska överväganden**

Forskning om och med barn och unga i svåra livssituationer som i kontexter av mäns våld mot kvinnor är etiskt utmanande. Etiken har funnits med som en rödtråd genom hela forskningsprocessen och jag kan omöjligt lyfta alla etiska överväganden som gjorts. I denna del kommer jag diskutera de övergripande etiska överväganden som gjorts under forskningsprocessen. Jag vill börja med att nämna att samtliga empiriska studier har etikprövats och fått godkännande av etikprövningsmyndigheten (Dnr 2020–02196; 2021-05889-02). Data och andra känsliga uppgifter har förvarats och hanterats enligt den datahanteringsplan som fanns upprättad i RiskSam-programmet och säkerställde att obehöriga inte fick tillgång till den.

Det kan vara etiskt utmanande att inkludera barn i forskning, särskilt barn som varit utsatta för våld mot sin mamma. Många forskare argumenterar dock att det är en rättighet för barn att bli inkluderade i forskning, med hänvisning till Barnkonventionens artikel 12 (Eriksson & Näsman, 2012; Överlien & Holt, 2021). Jag instämmer i detta, men vill dessutom betona att det är etiskt problematiskt att exkludera dem. Att välja att inte inkludera barn och unga i forskning om våld innebär att systematiskt tysta deras röster och undanhålla deras berättelser. Tidigare feministisk forskning har tydligt visat att när vissa grupper osynliggörs eller tystas går viktig kunskap förlorad – kunskap som kan få omfattande och livsavgörande konsekvenser för de berörda. Exempelvis bedrevs forskningen inom hjärt- och kärlsjukdomar nästan uteslutande med män, vilket gjorde att det dröjde fram till 2000-talet innan insikten om att kvinnors symtombild inte är densamma som mäns blev etablerad (Graham & Lykke, 2015). Denna kunskapsbrist innebar att kvinnor inte fick samma möjlighet till sjukvård som män. Kvinnors berättelser om förtryck har också bidragit med nya ontologiska perspektiv som belyser hur samhällsstrukturer påverkar människors liv och möjligheter (ibid.). Om vissa kategorier av människor inte inkluderas i forskning kan det leda till fortsatt

förtryck och brist på relevant kunskap som kan förbättra deras situation. Därför är det av största vikt att barn och unga som lever med våld inkluderas i forskningen, inte bara som en rättighet, utan för att säkerställa att deras röster hörs och att deras erfarenheter blir en del av den kunskap som ligger till grund för åtgärder och interventioner.

Dokumenterade polisförhör gjorde det möjligt att inkludera barn som annars skulle varit svåra att rekrytera, särskilt med tanke på gatekeepers tendens att skydda de mest utsatta. Genom att använda redan genomförda förhör innebar det dessutom att barnen och de unga inte utsattes för ytterligare risk i samband med en intervju. Utredningarna innehöll väldigt känsligt material och i flera fall fanns bilder på både de utsatta och de misstänka förövarna. Eftersom den övervägande delen av informationen som utredningarna innehöll inte var relevanta för delstudien valde jag av etiska skäl att undvika att läsa det som inte bedömdes som relevant och jag skrollade förbi bilder. Efter att jag funnit flera av förhören med barn märkte jag att ord som ”barnförhör” eller ”barn” alltid framkom i de utredningar som innehöll förhör med barn. Jag började därefter använda sökfunktionen och söka efter just ”barnförhör” eller ”barn” för att undvika att i onödan ta del av känslig information om de utsatta och de misstänka förövarna. Sökningsstrategin kan ha inneburit att jag missade något förhör men eftersom jag samlade in dokumenterade förhör tills vi hade nått empirisk mättnad bedömde jag att fördelarna, både etiskt och praktiskt, övervägde den eventuella risken att missa något förhör. Det stora etiska problemet var dock att dessa barn inte hade samtyckt till att deras berättelser skulle användas i forskning. Vi valde därför att inte presentera citat från enskilda barn utan helt presentera deras berättelser som en syntes på gruppnivå. Detta kan försvaga trovärdigheten men vi bedömde att etiken var viktigare i detta avseende.

Gatekeepers har en viktig roll att fylla särskilt när det handlar om att rekrytera personer som varit utsatta för våld i nära relationer. Det är vanligt att våldsutsatta anpassar sitt beteende efter våldsutövarens önskemål för att undvika att utsättas för våld (se ex. Rajah & Osborn, 2022). Detta kan också överföras till andra relationer där de kan få svårt att sätta gränser. Att använda gatekeepers innebar ett extra skydd för kvinnor och barn men också att vilka kvinnor som fick

information om forskningsprojektet och hur forskningsprojektet presenterades var utom min kontroll. För att möjliggöra att kvinnorna fick ta del av så relevant information som möjligt gjorde jag en skriftlig sammanfattning om intervjustudien som de professionella kunde använda sig av när de tillfrågade kvinnor om intervjudeltagande. Personalen skulle sedan tillfråga om kvinnorna var intresserade av att få mer information om studien från någon av forskarna som arbetade med intervjustudien och att de därefter kunde bestämma om de ville delta eller inte. Det finns dock en tendens bland gatekeepers att inte tillfråga de som de bedömer som mest sårbara i syfte att skydda dem (Åkerlund & Gottzén, 2017; O'Brien Green & Morton, 2021). Min erfarenhet stämmer överens med andra forskares nämligen att de som uppfattas som mest sårbara inte ges samma möjlighet att delta i forskning och därmed sällan är representerade (ex O'Brien Green & Morton, 2021; Åkerlund & Gottzén, 2017; Överlien, 2015). Att använda gatekeepers innebär att kvinnor inte ges samma möjlighet att delta i forskning och det finns en risk för selektionsbias. Samtidigt är gatekeepers värdefulla och kan bedöma säkerhetsrisken för deltagandet, stödja kvinnor och barn i sitt beslutsfattande samt finnas som stöd efter intervjun. Samtliga kvinnor jag kom i kontakt med ville delta i intervjun och många beskrev att de ansåg att det var värdefullt att få dela med sig av sina erfarenheter i hopp om att bidra med kunskap som kunde gagna kvinnor i liknande situationer.

Det finns en maktobalans mellan forskare och intervjupersoner och när unga intervjuas finns även en maktobalans i generationsordningen. I försök att minska maktobalansen mellan mig och intervjudeltagarna fick deltagarna själva välja plats och format för intervjuerna och möjlighet att avbryta sitt deltagande när som helst. För att öka deras känsla av kontroll gav jag även utförlig information i förväg och säkerställde att de förstod hur data skulle hanteras. Vid intervjuerna var jag noga med att förklara begrepp och komma överens om att ställa frågor om något var otydligt. För deltagare som föredrog telefon- eller videosamtal skickades informationsbrev och samtyckesblanketter hem i förväg så de kunde läsa dem i lugn och ro. Inför intervjun gick jag tillsammans med intervjudeltagarna igenom både informationsbrevet och vad samtycket innebar innan de signerade det och intervjun startade. Under intervjun gav jag också dem utrymme

att berätta och försökte undvika att styra intervjuerna för mycket. Ibland behövde jag dock gå in och för att försöka styra tillbaka dem till frågorna i intervjuguiden för att samtliga teman skulle hinnas med. I vissa fall drog intervjuerna med mödrarna ut på tiden men i dessa fall var jag noga med att säga att vi kunde avrunda men om de ville fortsätta så gjorde vi det. För att kunna erbjuda längre tid om deltagarna önskade bokade jag aldrig in något efter intervjuerna. Detta gjorde dock att längden på intervjuerna varierade allt från 1 timma till nästan 3 timmar. Jag tyckte dock att det var viktigt att låta de få berätta så mycket de ville.

Sammanfattningsvis har de varit flera etiska överväganden som har gjorts i samband med avhandlingsarbetet. Vissa av dessa beslut har inneburit att inte alla kvinnor och ungdomar har getts samma möjlighet att delta medan andra beslut har ökat möjligheten för representation.

## 5. Sammanfattning av avhandlingens artiklar

I detta kapitel sammanfattas avhandlingens artiklar. Den första artikeln har barnens kontext som utgångspunkt och genom våldsutsatta mödrars berättelser skapas en förståelse för mödrarnas ansträngningar och upplevda (begränsade) möjligheter att skydda sina barn och sig själva från våldet efter separation. I den andra artikeln utgår jag ifrån ungdomars berättelser och analyserar hur dynamiken mellan ungdomarnas sårbarhet och motstånd kan förstås och betydelsen av deras emotioner. I den tredje artikeln undersöktes vilka risk-, sårbarhets- och skyddsfaktorer som gick att identifiera i dokumenterade polisförhör med barn som misstänktes varit utsatta för barnfridsbrott och sedan diskuterades hur barns delaktighet kan stärka genomförbarheten i riskhanteringsåtgärder. Avhandlingen sista artikel är en systematisk forskningsöversikt och handlar om vad barn värdesätter i mötet med socialarbetare. Artiklarna diskuteras sedan i relation till varandra i avhandlingens sista kapitel.

### Mödrars hantering av våld efter separation

Syftet med artikel I *Managing post-separation violence: Mothers' strategies and the challenges of receiving societal protection*, var att undersöka hur processen till skydd såg ut för mödrar som varit utsatta för efter separationsvåld. Hur mödrar använde olika strategier och tillgodogjorde sig av skyddsåtgärder från samhälleliga aktörer för att skydda sig själva och sina barn mot fortsatt våld. Empirin utgjordes av semi-strukturerade intervjuer med 17 mödrar som varit utsatta för manligt partnervåld och vid tidpunkten för intervjun bedömdes vara utsatta för en låg till medelhög risk för att utsättas för allvarligt våld av samma man. Analysen visade att mödrar aktiverar egna säkerhetsstrategier, söker samhällets skydd, försöker tillgodogöra sig av det samhälleliga skyddet de erbjuds, försöker täppa till hålen som finns i det skyddet men i vissa fall slutligen resignerar till att leva oskyddade.

Efter separationen använde mödrar sig av strategier som syftade till att undvika pappan och minimera kontakten med honom. Mödrarna anpassade sitt beteende i relation till fäderna för att undvika aggressioner och försökte säkra sin fysiska och digitala hemmiljö. Nästan alla

mödrar sökte sig sedan till socialtjänsten, familjerätten eller polisen för att få tillgång till utökat skydd mot fäderna. De berättade om våldet och presenterade bevis eller hänvisade till vittnen för att bli trodda. Många kände sig dock ifrågasatta och upplevde att de professionella förminskade våldet vilket fick vissa mödrar att ifrågasätta sig själva. För att få stöd i kontakten med socialtjänsten vände sig vissa mödrar till barnens lärare eller närstående som kunde bekräfta våldet. För att försäkra sig om att socialtjänstens eller polisens utredningar fortskred försökte mödrarna ha regelbunden kontakt med de professionella. Detta kunde också öka mödrarnas känsla av kontroll i en situation som annars upplevdes som kaotisk.

De mödrar som fick tillgång till skyddsinsatser fick det framför allt från socialtjänstens vuxenhet vilket innebar att insatserna specifikt riktades till mödrarna. Det kunde krävas mycket av mödrarna själva för att kunna tillgodogöra sig av insatserna. Vissa upplevde att insatserna som de blev erbjudna inte passade deras särskilda situation. Exempelvis valde därför några av mödrarna att avbryta sin och barnens placering på skyddat boende eftersom de upplevde att barnens välbefinnande eller deras ekonomiska situation påverkades negativt. För att möjliggöra för dem att återvända sökte de i stället skydd av släktingar eller genom polisiära insatser. Flera av mödrar fick samtalsstöd där även säkerhetsplanering ingick och där de kunde få hjälp att utveckla nya strategier att använda sig av. I vissa fall behövde mödrarna anpassa strategierna eller den planeringen de gjort tillsammans med kuratorn för att ytterligare minska risken för nytt våld. Mödrarna informerades om att de vid behov också kunde vända sig till socialtjänstens enheter som arbetade med barnavårdsutredningar eller familjerätt samt polis.

För flera av mödrarna gav skyddsinsatser inte tillräckligt med skydd utan de och/eller barnen fortsatte att utsättas för våld. I syfte att täppa igen hålen i skyddet säkerhetsplanerade mödrar tillsammans med sina barn inför umgängen samt koordinerade med sina arbetsplatser och barnens skolor/förskolor för att säkra upp runt sig och barnen. Delad vårdnad eller umgängesrätt kunde dock innebära att barnens skola/förskola lämnade ut barnen till fäderna trots att mödrarna motsatt sig detta. Detta drev flera av mödrarna till att söka ensamvårdnad

eller begränsningar i umgänget vilket kunde resultera i kostsamma rättsligaprocesser. För att inte själva riskera att förlora vårdsnaden, upplevde dock flera av mödrarna att de var tvingade till att ingå i överenskommelser de inte ansåg var tillräckligt säkra för baren. Endast en mamma beskrev att hon fick professionellt stöd vid umgänget medan de andra mödrarna blev lämnade att hantera det på egen hand. För att undvika risken för nytt våld planerade vissa mödrar endast umgängen på offentliga platser. Ett par av mödrarna som fick ensamvårdnad valde att flytta ifrån staden där pappan till barnen bodde. Reseavståndet bidrog till att fäderna valde bort umgängen vilket i sin tur förhindrade det fortsatta våldet.

Vissa mödrar hamnade dock i en situation där de motvilligt tvingades till att resignera till ett liv präglad av våld. Dessa mödrar hade använt en mängd strategier, sökt skydd från flera myndighetsaktörer och försökt tillgodogöra sig av de insatser som de fått tillgång till men trots detta fortsatte våldet. Detta gällde framför allt mödrar som hade gemensamma yngre barn med våldsutövaren och som de var tvingade till att bibehålla kontakten med genom umgäncesrätten. Dessa mödrar hade försökt få hjälp av socialtjänstens barnenhet för att hantera situationen men endast fått råd att inte överlämna barnen till fäderna om de var oroliga för barnens säkerhet. Eftersom detta innebar en risk för höga viten, att barnen istället kunde lämnades över av polis eller att mödrarna riskerade att förlora vårdsnaden på grund av anklagelser om umgängessabotage upplevde ingen av mödrarna att det var en reell möjlighet att följa råden. Mödrarnas situation framställdes som energitömmande och hopplös.

Sammanfattningsvis visar resultaten att mödrar försöker använda de möjligheter de har för att skydda sig själva och barnen, att det krävs kunskap för att de ska veta vart de ska vända sig och omfattande ansträngningar samt resurser för att driva familjerättsliga processer. Det svenska familjerättsliga systemet bidrar dock till att upprätthålla våldet mot mödrarna och barnen genom att förminska deras utsatthet, bevilja våldsutövaren tillgång till och fortsatt makt över barnen samtidigt som ansvaret för barnen och deras säkerhet läggs på mödrarna.

## Dynamiken mellan ungas sårbarhet och motstånd

Syftet med artikel II, *The dynamics of youths' vulnerability and resistance against domestic violence and abuse: the role of emotions*, var att utifrån Judith Butlers teori, undersöka dynamiken mellan ungas sårbarhet och motstånd mot faders/styvfaders våld samt emotioners betydelse i detta. Empirin utgjordes av nio intervjuer med ungdomar/unga vuxna mellan 13 och 21 år. Analysen visade att de ungas emotioner verkade som en katalysator för motstånd mot våld och att emotionell hantering kunde användas som motstånd.

De emotioner som verkade som en katalysator för motstånd var framför allt ilska och rädsla men även kärlek till de ungas mödrar. Ilska beskrevs i relation till våldsamt eller konfrontativt motstånd där unga handgripligen ingrep när deras pappa utövade våld mot de ungas mödrar. Unga beskrev att de av kärlek till sin mamma och i ilska för hur deras pappa behandlade henne själva använde våld för att antingen förhindra framtida eller stoppa pågående våld. Detta kunde leda till att de lyckades skydda sin mamma eller att professionella tog våldet på allvar. En av de unga som levt med hedersrelaterat våld och både bevittnat sin pappas våld mot hennes mamma och själv varit utsatt för omfattande våld och kontroll av samtliga familjemedlemmar, beskrev i stället att hon i ilska konfronterade sina föräldrar verbalt och stod upp för sig själv genom att säga emot dem när hon tyckte att de behandlade henne illa. Våldsamt och konfrontativt motstånd beskrevs dock i flera fall mötas av våld från fäderna/andra familjemedlemmar och således skapa nya sårbara situationer för de unga.

Unga som själva varit utsatta för våld eller bevittnat dödligt våld mot sin mamma beskrev motståndsstrategier som var katalyserat av rädsla. Rädslan för vad som skulle hända dem om stannade kvar med sin pappa eller familjen kunde driva dem till att söka hjälp från professionella. Unga som levde gömda kunde också beskriva hur rädslan för att bli hittad gjorde att de till vardags använde sig av strategier för att undvika att träffa människor från sitt tidigare liv eller komma med på bild som kunde riskera att publiceras via olika mediekkanaler. Undvikande motståndsstrategier gjorde att de unga begränsade sina kroppar och den egna friheten för att inte riskera fortsatt våld. Utifrån en

makronivå reproducerar detta dock patriarkala strukturer där barns och flickors frihet begränsas till förmån för vuxna och män.

Emotionell hantering användes som ett sätt att motstå de negativa konsekvenserna som våldet hade på deras välbefinnande, men också för att motverka andra potentiella konsekvenser av deras utsatthet. Unga beskrev att de dolde sina känslor kopplade till våldet för att undvika risken att bli dömda av andra vilket kan tolkas som en form av yttre emotionellt motstånd. Denna form av motstånd gjorde det möjligt för dem att kontrollera hur andra uppfattade dem, vilket hjälpte dem att undvika stigmatisering eller sekundär viktimisering. De flesta hade dock någon, ofta en vän eller partner, som de valde att dela sina erfarenheter med och få stöd från. Detta stöd kunde underlätta deras återhämtning och ge dem energi att upprätthålla motståndet.

Unga beskrev också strategier som kan förstås som ett inre emotionellt motstånd, där de medvetet försökte förändra sina känslor kopplade till våldet eller sina fäder. Genom att undvika känslor relaterade till sina erfarenheter av våld kan detta ses som ett motstånd mot den psykologiska makt som deras fäder eller styvfäder hade över deras vardagsliv. De unga förklarade att detta uppnåddes genom att fokusera på annat, som att lyssna på musik, titta på film eller umgås med vänner. En av de unga beskrev hur hon skapade en ny förståelse för sin pappas kärlek till att förstå den som ett kontrollmedel, vilket tycktes bidra till att hon kunde bryta sina emotionella band till honom. Andra berättade att deras känslor blivit så överväldigande att de sökte stöd för att få hjälp med att hantera dem och vända dem. Att söka eller ta emot stöd beskrevs dock som svårt, särskilt för unga som inte varit direkt utsatta för våldet eller bevittnat det, utan som "endast" levde med konsekvenserna av våldet. Unga uttryckte dels att de inte ville identifiera sig med att vara ett problem och var rädda för att det skulle bli en del av dem om de tog emot hjälp, dels att de upplevde att professionella inte erkände deras utsatthet.

Sammanfattningsvis visar artikeln att emotioner är centrala i förandet av ungas sårbarhet och motstånd. Det är dock viktigt att beakta att ungas känslor sällan är renodlade. Exempelvis kan unga som visar ilska och våldsamt motstånd ofta också känner rädsla för faderns våld

och oro för moderns välbefinnande, vilket gör att känslorna kan vara tätt sammanflätade.

## **Risk-, sårbarhets och skyddsfaktorer**

Syftet med artikel III, *Enhancing domestic violence risk assessments with children's perspectives: Exploring risk, vulnerability and protective factors through forensic interviews*, var att undersöka vilka risk-, sårbarhets- och skyddsfaktorer som framkommer i polisförhör med barn som miss-tänkts utsatts för barnfridsbrott av barnens fäder/styvfäder. Empirin utgörs av dokumenterade polisförhör med 41 barn. I de dokumenterade förhören kunde vi identifiera flera faktorer som var kopplade till risk, sårbarhet och skydd.

De riskfaktorer som kunde identifieras var tidigare utsatthet för våld, karaktäristiska hos fäderna och mödrarna. Barnen beskrev erfarenheter av *olika former av våld* mot sin mamma såsom fysiskt, psykiskt, materiellt och sexuellt våld. Våldet varierade i omfattning där vissa beskrev det som enskilda incidenter medan andra beskrev *våldet som frekvent*. Några av barnen beskrev *eskalerande våld* eller att våldet förändrats genom att ha gått från dolt till att utövas i barnens närhet. Ungefär hälften av barnen beskrev också att de hade blivit *direkt utsatta för våld*. För vissa hade våldet pågått i flera år eller så länge de kunde minnas. *Exponeringen för pappan* varierade mellan barnen. Många bodde tillsammans med sin mamma och pappa medan andra träffade sin pappa vid umgängen. Kontakten upprätthölls också via telefonsamtal eller genom att pappan sökte upp dem. Genom kontakten fortsatte också barnen att exponeras för våldet mot sin mamma och i vissa fall de själva. Identifierade riskfaktorer som rörde fädernas karaktäristiska var *psykisk ohälsa, substansmissbruk, negativa attityder och normer* samt *ett auktoritärt föräldraskap*. Mödrars *inkonsekventa attityd och beteende* gentemot barnens pappa innebar också en risk för barnen. Exempelvis beskrev flera barn att deras mamma lämnat deras pappa och sedan återvänt på grund av kärlek och rädsla vilket även innebar att barnen tvingades återvända. Ytterligare en riskfaktor som identifierades var ett *ineffektivt stöd från det sociala nätverket* som snarare möjliggjorde fortsatt våld genom att uppmuntra mödrarna till att stanna kvar i relationen med barnens fäder istället för att lämna honom.

Flera sårbarhetsfaktorer kunde identifieras i barnens utsagor. Många av barnen hade *aldrig tidigare berättat* om våldet för utomstående och kunde ha svårt att prata om det i polisförhören. Det framkom också att barnen försökte skydda sig själva men deras *begränsade handlingsutrymme* gjorde att de endast temporärt kunde skydda sig i vissa situationer. De beskrev också att de *ingrep i våldssituationer* och hade blivit utsatta för direkt våld till följd av detta. Det gick även att tyda att flera av barnen var *socialt isolerade* och hade *emotionella band till fäderna* vilket fick göra att barnen själva upplevde en ambivalens i relation till fortsatt kontakt. Några av barnen berättade om att deras *rädsla* för fäderna gjorde att de lydde honom vilket möjliggjorde fortsatt kontroll. Det förekom också indikationer på att våldet hade blivit *normaliserat* hos flera av barnen vilket kom till uttryck genom att de förminskade våldet och beskrev lindrigare former av våld som ”inte så seriöst”. Många av barnen hade också tagit på sig en roll som *omsorgsgivare* inom familjen som kunde innebära ett stort och tungt ansvar för barnen. Analysen visade också att vissa sårbarhetsfaktorer var vanligare bland vissa åldersgrupper. Exempelvis hade yngre barn ett mer begränsat handlingsutrymme och hade svårare att söka hjälp medan äldre barn beskrev mer komplexa känslor och starkare emotionella band till våldsutövaren och normalisering verkade vara vanligare bland äldre barn. *Ålder* kan således förstås som en sårbarhetsfaktor som också behöver beaktas i relation till övriga sårbarhetsfaktorer.

De skyddsfaktorer som framkom var att barnen beskrev *en önskan om förändring* och att *de sökte hjälp*. Det var flera av barnen som hade kontaktat polis eller andra professionella som larmat polisen vilket ledde till att våldet upptäcktes. Många av barnen beskrev också *tillgång till stödjande nätverk*, både informella som erbjöd barnen stöd eller en skyddad plats dit både barnen och deras mödrar kunde vända sig. Personer i nätverket kunde agera väktare och därigenom förhindra fortsatt våld. Vissa barn hade också ett *professionellt nätverk* dit barnen visste att de kunde vända sig vid behov av hjälp. Barnen beskrev också deras *mödrars positiva föräldraskap* och hur mödrar försökt skydda barnen från att se och höra våldet exempelvis genom att avlägsna dem från fädernas närhet eller minimera skadorna av barnens utsatthet genom att trösta dem eller själva disciplinera barnen för att förhindra att fäderna använde fysiskt våld mot dem.

Sammantaget visar artikeln att professionella kan få tillgång till väsentlig information som både är användbar för att bedöma risk och planera för riskhanteringsåtgärder genom att samtala med barnen. Mycket av informationen går heller inte att inhämta utan att prata med barnen vilket gör att deras perspektiv är väsentliga att ha med för att förstå barns behov av och genomförbarheten av riskhanteringsåtgärder.

## **Vad barn värdesätter i mötet med socialarbetare**

Syftet med artikel IV, *What children exposed to domestic violence value when meeting social workers: A practice-oriented systematic research review*, var att undersöka hur erfarenheter av och föreställningar om socialarbetare hos barns som utsatts för faders våld mot barnens mödrar beskrivs i den befintliga forskningen. Den primära forskningsfrågan var att identifiera vad barnen värdesatte i mötet med socialarbetare för att sedan kunna ge förslag på hur kunskapen kan användas av praktiken. Studien var en kvalitativ systematisk forskningsöversikt som syntiserade resultaten från 18 studier. Analysen visade att barnen värdesätter vissa grundläggande krav i mötet, att bli inkluderade och bekräftande samt känna en glädje i mötet med socialarbetare.

Ett av de grundläggande kraven som barnen värdesatte var att socialarbetare fanns tillgängliga för att barnen själva skulle kunna söka upp dem men också att de som personer uppfattades som öppna och tillgängliga. Detta var dock inget som framkom bland förskolebarn. De andra grundläggande kraven var att platsen för mötet upplevdes som trygg nog att prata om deras erfarenheter av våld och att socialarbetaren uppfattades som tillitsfull genom att vara hjälpsam, ansvarsfull, uppvisa goda intentioner och inte bröt konfidentialiteten utan att först rådgöra med barnen.

Barnen värdesatte att bli inkluderade genom att få information men många barn, särskilt yngre fick inte tillräcklig information vilket kunde bli en källa till oro. De uppskattade när socialarbetaren var flexibel och kunde anpassa mötets format utifrån barnens behov exempelvis genom att ta pauser eller fråga barnen om de föredrog öppna eller direkta frågor. Barnen ville också få välja hur de deltog i mötet, att de inte blev pressade till att prata och huruvida de skulle delta i insatser såsom samtalsstöd. Barnen värdesatte även socialarbetare som

stärkte genom att ta dem på allvar, inte behandla dem som underlägsna och istället bidra till en känsla av framtidstro hos barnen. Socialarbetare behövde också kunna erbjuda barnen skydd från våldet för att i lämna dem i en känsla av maktlöshet och hopplöshet.

Barnen värdesatte också när socialarbetare bekräftade barnen och deras erfarenheter. Socialarbetare skulle var vänliga och låta prata med för att hjälpa barnen att skapa distans till sina erfarenheter av våld. Genom att socialarbetaren aktivt lyssnade på barnen och ingav en känsla av förståelse kunde barnen känna sig validerade. Trots att barnen varit direkt påverkade av våldet beskrev vissa att de inte blivit lyssnade på och kände sig ifrågasatta. Många ville ha hjälp med att skapa en förståelse för sin situation och gränserna för sitt ansvar. Barnen värdesatte även att socialarbetare bekräftade barnens olika identiteter och inte endast identifierade dem som våldsutsatta utan också respekterade andra områden av barnens liv och undvek att boka in möten under skoltid eller i samband med fritidsaktiviteter.

Barnen värdesatte också att mötena med socialarbetarna inkluderade glädje. Det kunde handla om en humoristisk attityd och att barnen och socialarbetaren kunde skoja tillsammans. Vissa barn uppskattade att mötet kunde innehålla aktiviteter både kreativa som att rita eller fysiska som att dansa. De fysiska aktiviteterna var särskilt uppskattade av barn som hade svårt att sitta stilla vilket är vanligt bland barn som varit utsatta för våld. Aktiviteterna kunde ha ett två delat syfte, dels fick dem vissa barn att känna sig avslappnade och välkomna, dels kunde aktiviteter underlätta för barn att prata om våldet eller användas för att ta behövliga pauser från samtalet för att barnen sedan skulle orka fortsätta prata om våld.

Sammanfattningsvis visade artikeln att barn värdesätter flera olika aspekter av mötet med socialarbetare, många vilka socialarbetare borde kunde uppfylla med enkla medel. Detta skulle kunna öka barns förutsättningar och motivation att dels berätta om våldet, dels möjliggöra för dem att delta i planering av insatser.

## 6. Teoretisk ram

I detta kapitel presenteras avhandlingens teoretiska ramverk, vilket används för att analysera artiklarnas resultat i relation till varandra för att svara på avhandlingens övergripande syfte. Därefter beskrivs den teoretiska förståelsen av patriarkat, sårbarhet och motstånd vilka är de teoretiska begrepp som kommer användas för att skapa en mer sammanhållen för hur våld, maktrelationer och samhällsliga strukturer påverkar barns och ungas utsatthet och möjlighet till skydd och stöd.

### Patriarkat

Mäns våld mot kvinnor och barn är så vanligt förekommande, har så rutinmässiga konsekvenser för de utsatta och hanteras så rutinmässigt av staten att det måste förstås som en social struktur (Walby, 1990). Detta kan förstås genom begreppet könsmakt som ger en viktig förståelse för hur maktförhållanden baserade på kön formar människors liv och samhällsliga strukturer. Dock upplever jag begreppet könsmakt vara otillräckligt för att fullt ut förstå barns utsatthet för faders våld mot deras mödrar, då det inte beaktar andra maktordningar såsom åldersmakt och fadersmakt. Åldersmakt belyser hur makt distribueras baserat på ålder, där barn ofta befinner sig i positioner av beroende och underordning. Fadersmakt lyfter fram en specifik aspekt av patriarkala strukturer där fadern tillskrivs auktoritet och kontroll över både barn och mödrar. Jag föredrar därför begreppet patriarkat eftersom det behåller könsmakten som central i analysen samtidigt som det tar hänsyn till andra sociala hierarkier och fokus läggs på att analysera sociala system och arrangemang som förstärker dominansförhållanden (Hunnicut, 2009). Det gör att fokus ligger på den sociala kontexten snarare än individuella män som utövar dominans.

Patriarkala relationer refererar till de system och strukturer som skapar och upprätthåller maktobalanser baserade på kön, där män ofta gynnas på bekostnad av kvinnor. Det är viktigt att skilja mellan patriarkala relationer som existerar på makronivå, såsom lagar, byråkrati och marknad, och de som finns på mikronivå, exempelvis sociala interaktioner, familjer, organisationer och beteendemönster i parrelationer. Trots deras skilda uttryck är dessa nivåer sammanlänkade

och påverkar varandra i ett kontinuerligt samspel (Hunnicut, 2009; Pease, 2019; Walby, 1990). Exempelvis bidrar lagar, policyer och samhällsnormer på makronivå till att forma individers beteenden och relationer på mikronivå, till exempel genom att legitimera faders auktoritet eller stärka könsroller inom familjer. Medan värderingar och handlingar i det dagliga livet på mikronivå reproduceras och institutionaliseras på makronivå, som när kulturella normer från familjer och sociala interaktioner påverkar lagstiftning eller arbetsmarknadens strukturer.

Flera feministiska forskare har undersökt hur patriarkat uttrycks och vilka mekanismer som reproducerar de strukturer som vidmakthåller patriarkala maktordningar. Enligt Pease (2019) består patriarkat av sex pelare: förvärvsarbete, hushållsarbete, staten, kulturen, sexualitet och våld. Varje pelare spelar en unik roll i att upprätthålla patriarkala strukturer: förvärvsarbete och hushållsarbete förstärker ekonomisk beroendeställning, staten påverkar lagar och regler som upprätthåller mäns makt, kulturen förstärker könsstereotyper, sexualitet används för att kontrollera kvinnors kroppar, och våld blir ett verktyg för dominans. För att adressera mäns våld mot kvinnor krävs det att samtliga dessa pelare utmanas och för att förstå hur våldet kan motverkas eller upprätthålls krävs därför analyser på flera nivåer.

## **Variationer och intersektioner**

Tidigare användning av begreppet patriarkatet (singular) har fått en mängd kritik för att förenkla maktrelationer, beskriva dominansförhållanden mellan män och kvinnor som statistiska och universella samt ignorera skillnader bland män genom att beskriva dem som en homogen grupp. Flera forskare har dock betonat behovet av att förstå variationerna i patriarkala system och hur dessa förändras över tid och är kulturspecifika (ex. Hunnicutt, 2009; Pease, 2019). Till exempel kan patriarkala normer i vissa samhällen vara starkt förankrade i familjestrukturer, medan de i andra är mer knutna till arbetsmarknaden eller religiösa traditioner. Connell (2021) påpekar dock att patriarkat utmanas dagligen inom många familjer. Många män behöver förhandla om makt på daglig basis, och i vissa familjer är kvinnor

snarare de som innehar rollen som överhuvud. Dessa lokala vinster på mikronivå förändrar dock inte det övergripande makropatriarkatet.

I familjekontexter framträder patriarkala maktrelationer tydligt, där dynamiken mellan föräldrar och barn skapar unika uttryck för både auktoritet och beroende. Genom disciplinära praktiker legitimerar och reproducerar patriarkala system hierarkier som förstärker föräldrars makt över barn (Hunnicut, 2009). Mäns överordning inom familjen betraktas ofta som självklar, och för att förstå utsatthet för våld, vare sig det gäller kvinnor eller barn, är det därför nödvändigt att analysera denna förgivettagna auktoritet som en central aspekt (Ramazanoglu & Holland, 2002). Samtidigt är det viktigt att inte enbart betrakta barn som sårbara utan även som individer med begränsad men ändå reell makt att påverka familjens dynamik.

Könshierarkier är centrala inom patriarkala system, men andra dimensioner som ålder, klass, sexualitet, etnicitet och religion sammanlänkas med kön och tilldelar män och kvinnor olika socialt värde, privilegier och makt (Connell, 2021; Crenshaw, 1991; Hunnicutt, 2009; Pease, 2019; Walby, 1990). Dessa dimensioner överlappar och förstärker varandra, vilket skapar komplexa dominansförhållanden som påverkar olika grupper på olika sätt. Till exempel har svarta kvinnor ofta tvekat att rapportera våld på grund av rädsla för att bidra till rasism mot män inom deras egen etniska grupp (Crenshaw, 1991). Samtidigt visar forskning att män från etniska minoriteter tenderar att dömas hårdare av rättsväsendet (Bruno, 2017; Walby, 1990). Att inneha en privilegierad position i dessa dominansförhållanden kan även få kvinnor att alliera sig med patriarkala intressen för att bibehålla den makt de har tillgång till. En individ kan således vara både förtryckare och förtryckt, beroende på kontext och de maktordningar som är aktuella.

För att förstå avhandlingens delstudier i helhet i relation till syftet är det väsentligt att ta hänsyn till olika dominansförhållanden i patriarkala system både på mikro- och makronivå. Även om etnicitet och klass skulle varit viktiga dominansförhållanden att analysera bedömdes dock inte empirin i delstudierna hålla för dessa analyser. Fokus har därför varit på ålder, kön och relation mellan barnen och

våldsutövaren. Dessa dominansförhållanden utgörs således av köns-  
makt, åldersmakt och fadersmakt.

### **Könsrelaterat våld**

Mäns våld mot kvinnor och barn i nära relationer, är en direkt konsekvens av patriarkala strukturer som upprätthåller och förstärker manlig dominans. Patriarkatet skapar och reproducerar hierarkier där män ges auktoritet över kvinnor och barn genom kulturella attityder, normer, lagar och praktiker (Applin m.fl., 2023; Bjørnholt, 2021; Pease, 2019). Våldet fungerar som en mekanism för att befästa dessa strukturer och begränsa kvinnors och barns frihet, möjligheter och livsutrymme (Applin m.fl., 2023; Stark & Hester, 2019). Kvinnor som berättar om våldet möts ofta av stigmatisering eller utsätts för sekundär viktigmisering av sin omgivning eller staten, vilket ytterligare förstärker de patriarkala normerna och maktrelationerna (Hydén, 2005; Wemrell m.fl., 2020). Denna process bidrar till att många kvinnor avstår från att söka hjälp, vilket upprätthåller våldets konsekvenser och förstärker dess roll i att reproducera patriarkala strukturer.

Jag förstår våld som en extrem form av maktutövning där kontroll och dominans utövas över andra individer. Det kan framträda som en konstant strategi för att upprätthålla auktoritet, eller som en situationsbunden handling (jfr. Johnson, 2010). Inom familjer kan våldet uttryckas genom flera lager av kontroll, från direkta fysiska handlingar till subtila former av emotionell, ekonomisk och social påverkan (Stark, 2007). Skrämseltaktik, isolering och emotionell miss-handel är exempel på hur män använder makt för att befästa sin överordning, samtidigt som utnyttjandet av barn och manliga privilegier förstärker faders auktoritet (Pease, 2019). Vissa av dessa kontrollerande beteenden är ofta normaliserade och sällan betraktade som våld, vilket gör att många utsatta har svårt att beskriva de orättvisor de utsätts för. Pease (2019) beskriver att inramningen av våldet som "familjevåld" också döljer de strukturella och institutionella orsakerna bakom våldet, och fokus riktas istället mot symptomhantering inom välfärdens tjänster. På så sätt reproduceras patriarkala maktstrukturer inom familjen, där våld och kontroll fungerar som verktyg för att

disciplinera och upprätthålla normer som stärker köns- och makthierarkier.

Barn påverkas direkt eller indirekt av de maktordningar som reproduceras genom våld. För att synliggöra deras utsatthet krävs att maktrelationerna inom familjen analyseras, där patriarkala normer riskerar att legitimera åldersmakt och fadersmakt, vilket i sin tur kan förstärka könsmakten. Barns positioner inom patriarkala strukturer måste erkännas som en central aspekt av våldets dynamik, både på familjenivå och i samhället i stort. Barn är inte enbart passiva mottagare av våldets konsekvenser, utan utgör också en aktiv del av de sociala maktrelationer som påverkar deras sårbarhet och motstånd.

## **Sårbarhet**

Sårbarhet används ofta för att beskriva vissa kategorier av människor och individer som statistiskt sett har större risk att leva under osäkra livsförhållanden eller som drabbas hårdare av skada (Butler, 2016). Detta perspektiv på sårbarhet framställer dock inte sårbarhet som ett universellt mänskligt tillstånd. Kategoriseringen riskerar att stämpla vissa människor som maktlösa eller i behov av andra för skydd, vilket i sin tur kan leda till marginalisering och paternalism (Fineman, 2019; Hollander, 2002). Ett resultat av detta är att många människor som tillskrivs sårbarhet, såsom kvinnor, ofta kämpar emot denna stämpel (Butler, 2016; Hollander, 2002).

Inom feminismen har förståelsen av sårbarhet diskuterats flitigt de senaste åren. Konsensus bland många är att sårbarhet inte ska definieras som något specifikt för särskilda kategorier av människor och inte som en strikt individuell egenskap utan snarare universellt, relationellt och kontextbundet (se exempelvis Butler, 2004; 2016; Cavarero, 2016; Fineman, 2019; Kuran m.fl., 2020). Sårbarhet bör förstås utifrån att människan är ett kroppsligt subjekt och en social varelse, vilket gör oss beroende av andra människor, samhällsstrukturer och institutioner för att få tillgång till resurser som möjliggör överlevnad och självförverkligande (Butler, 2016). Exempel på dessa resurser är tillgång till utbildning, sjukvård, ekonomiskt stöd och sociala nätverk. Om dessa strukturer brister riskerar människors sårbarhet att synliggöras och förstärkas.

Patriarkala strukturer spelar en central roll i att forma och förstärka ojämlikhet i sårbarhetens uttryck. Dessa strukturer fördelar privilegier och makt baserat på faktorer som kön, ålder, etnicitet och sexualitet. Detta skapar en kontext där sårbarheten manifesteras olika mellan individer, och vissa kategorier av människor riskerar att få sin sårbarhet exploaterad i högre utsträckning (Butler, 2016). Även om sårbarhet är universell och konstant leder dominansförhållanden till betydande skillnader mellan individers position och situation. För barn som upplever faders våld mot deras mödrar blir familjerelationerna särskilt viktiga. Dessa relationer belyser hur sårbarhet inte kan förstås isolerat utan måste relateras till de sociala och materiella förhållanden som individen lever inom (ibid.).

Sårbarheten yttrar sig olika beroende på omständigheter och livsfaser. Fysiska variationer hos människors kroppar, som åldrande eller sjukdom, samt sociala konstruktioner kopplade till dessa, förstärker sårbarheten (Fineman, 2020). Barn under 18 år har till exempel begränsad rättslig status och begränsade möjligheter att försörja sig själva, vilket gör dem särskilt beroende av omsorg och stöd. Som kroppsliga varelser påverkas vi också av förändringar som kan hota vår välmående och överlevnad, exempelvis våld, brist på resurser eller frånvaro av socialt stöd (Butler, 2004; 2016). Specifika perioder i livet, som tidig barndom eller sjukdomstillstånd, kan leda till att kroppen inte klarar sig utan hjälp från andra (Fineman, 2019). Dessutom kan avsaknaden av omsorg resultera i livssituationer som är ovärdiga, även om individen tekniskt kan överleva utan stöd (Butler, 2016). Detta visar att även om alla människor har en grundläggande sårbarhet, blir den särskilt synlig när den infrastruktur vi är beroende av för att leva ett värdigt liv fallerar.

## **Erkännande av sårbarhet**

Som svar på människors sårbarhet har många samhällen etablerat välfärdssystem för att ge individer tillgång till resurser som är nödvändiga för överlevnad och, i vissa fall, självförverkligande. Vissa av dessa resurser, såsom skolgång, erbjuds alla, medan andra, exempelvis ekonomiskt bistånd eller samtalsstöd, kräver en behovsprövning som bygger på att individens förstärkta sårbarhet erkänns. För att

sårbarhet ska få betydelse i möten mellan människor måste den uppfattas och erkännas (Butler, 2004). Erkännandet är viktigt eftersom sårbarhet inte alltid ses som en given del av människors liv och inte alltid hedras. När sårbarheten erkänns får den en ny betydelse – men erkännandet medför också makt att rekonstruera och förhandla fram eller bort sårbarheten (Butler, 2004). Denna förhandling sker både i individuella relationer och på strukturell nivå.

På strukturnivå kan erkännandet av sårbarhet analyseras i relation till olika sociala kategoriers status (Butler, 2004). När vissa kategorier ges högre social status på bekostnad av andra sker ett icke-erkännande, vilket förstärker sårbarheten hos dem med lägre status. Sociala positioner som får erkännande uppvisar makt i diskursen och kan legitimeras som rättfärdiga systematiskt förtryck. När sådana normer och former av förtryck normaliseras blir sårbarheten hos vissa kategorier av människor oigenkännlig och därmed sällan erkänd (Butler, 2004). Att erkänna sårbarheten innebär också att erkänna de ojämlika villkor som samhällsstrukturer skapar för olika människor.

Människor vars beteende eller egenskaper avviker från befintliga sociala kategorier och normer riskerar ofta att inte få sin sårbarhet erkänd (Butler, 2004). För att erhålla erkännande kan individer behöva reproducera de normer som kopplas till det erkännandet (Butler, 2004). På individnivå innebär erkännandet av sårbarhet att bekräfta och legitimeras personens erfarenheter och upplevelser av att få sin sårbarhet exploaterad (Leira, 1990). Att erkänna någons upplevelser av våld eller förtryck handlar om att bekräfta och giltigförklara dessa berättelser, vilket samtidigt kräver att personen vågar dela med sig av sina erfarenheter och därmed göra sig sårbar inför andra. När dessa berättelser överlämnas till andra ligger makten hos dem att antingen ge berättelsen legitimitet eller förminska och tysta den som delar med sig. Om berättelsen inte erkänns riskerar personen att alieneras från sin egen historia, vilket kan leda till en känsla av avskildhet och förlust av sin egen upplevelse (Ahmed, 2021). Erkännande och obestridliga bevis gör att våldet inte kan förnekas. Detta ger det en plats i det sociala narrativet, det vill säga de gemensamma berättelser och föreställningar som formar hur människor tolkar verkligheten (Ahmed, 2021). Att erkänna sårbarhet och erfarenheter av våld handlar således

om att skapa utrymme för dessa berättelser att bli hörda, legitimerade och integrerade i det sociala narrativet.

## **Motstånd**

Våld och förtryck leder många gånger till att människor gör motstånd, både på kollektiv- och individnivå. Kollektivt motstånd handlar om att personer mobiliserar sig för att gemensamt utmana orättvisor på en strukturell nivå. Kvinnorörelser och kampanjer som #Metoo är exempel på sådant motstånd. Även barn kan mobilisera sig och delta i kollektivt motstånd. Butler (2016) fokuserar i sin användning av motståndsbegreppet framför allt på dess kollektiva dimensioner. Samtidigt erbjuder hans förståelse av kopplingen mellan motstånd och sårbarhet en fruktbar grund för att utforska motståndets förutsättningar och konsekvenser på individnivå, särskilt när individer ensamma försöker utmana patriarkala strukturer på makronivå.

På individnivå har begreppet motstånd bland annat använts för att analysera hur våldsutsatta kvinnor utmanar mäns våld och kontroll. Rajah och Osborn (2022) identifierade i deras litteraturöversikt att det inte råder konsensus i vad begreppet innefattar. Motstånd beskrivs antingen som handlingar som används för att motsätta sig olika maktrelationer, som en form av aktörskap eller en mekanism för att trygga den fysiska, psykiska och ekonomiska överlevanden. Jag anser inte att dessa definitioner är helt avgränsade från varandra utan att de kan överlappa. I avhandlingen förstås motstånd dock som implicita och explicita handlingar som syftar till att utmana eller underminera fädernas makt och kontroll. Dessa handlingar behöver dock inte enbart riktas mot fäderna utan även andra personer eller sociala arrangemang som upprätthåller fädernas auktoritet

Motstånd kan förstås som en dynamisk process där utsatta individer använder olika handlingar för att utmana och omförhandla den makt och kontroll de är utsatta för. Den drivs ofta av starka emotioner som ger motivation och kraft till handling. Till exempel kan rädsla skapa insikt om situationen och ge drivkraft till förändring (Hydén, 2005), medan hopp om en bättre framtid kan fungera som en motiverande faktor (Holmberg & Enander, 2011). Syftet med motståndet kan delas in i tre huvudaspekter: 1) att förhindra eller minska det faktiska

våldet, 2) att begränsa våldsutövarens kontroll, och 3) att motverka försämrat mående eller främja välbefinnandet trots den utsatta situationen (Rajah & Osborn, 2022). Dessa aspekter är ofta sammanlänkade, exempelvis kan minskat våld och kontroll leda till ökat välbefinnande. Samtidigt är det möjligt att handlingar som syftar till att förbättra välbefinnandet, såsom att umgås med vänner, inte påverkar våldet, och att försök att stävja våldet inte alltid resulterar i förbättrat mående. Därför måste motstånd förstås som en komplex och mångfacetterad process.

Rajah och Osborn (2022) kategoriserar våldsutsatta kvinnors motstånd i fem olika former. Den första är aktiv protest, som innebär att vägra underkasta sig, exempelvis genom att inte anpassa sig efter våldsutövarens krav eller genom att verbalt argumentera mot honom. Den andra är dolt motstånd, vilket innefattar att tillfälligt avlägsna sig och sina barn från våldsutövaren eller agera på sätt som minimerar risken för våld. Den tredje är att använda våld själv, antingen som skydd eller som ett försök att återta kontrollen. Den fjärde är att söka hjälp, både från informella och formella aktörer. Den femte är att lämna relationen och separera från våldsutövaren, vilket ofta sker efter att kvinnan har använt olika former av motstånd över tid. Dessa former av motstånd kan till viss del tillämpas av barn, men deras sociala position inom familjen och samhället, liksom deras kognitiva utveckling och ålder, kan begränsa deras möjligheter att göra motstånd. Nästa rubrik kommer att fördjupa sig i barns särskilda situation och de unika förutsättningar som påverkar deras motstånd.

## **Relationen mellan motstånd och sårbarhet**

Det finns en dikotom förståelse av motstånd och sårbarhet som innebär att det ena ofta ses som uteslutande av det andra. Denna uppfattning kan leda till att individer som utövar motstånd inte får erkännande för sin sårbarhet, och vice versa. Detta synliggörs inom tidigare feministiska diskussioner om kvinnor som utsatts för mäns våld, där debatten kretsat kring om de ska beskrivas som "offer" eller "överlevare" (Kelly, 1991; Walby, 1990). Begreppet "offer" har kritiserats för att konstruera kvinnor som passiva och sårbara, medan "överlevare" istället lyfter fram kvinnors aktörskap och motstånd (ibid.). Som om

sårbarhet och motstånd inte skulle kunna samexistera i samma subjekt. Hollander (2002) beskriver hur kvinnor kan göra motstånd trots sin sårbarhet, eller till och med mot konstruktionen av kvinnor som sårbara. Inom forskning om våldsutsatta barn framkommer liknande resonemang, där barn som positioneras som sårbara ofta får sin kapacitet och aktörskap förminskad eller osynliggjord (jfr. Challaghan m.fl., 2015). Åkerlund och Gottzén (2017) argumenterar dock att ett ensidigt fokus på aktörskap och kompetens kan riskera att positionera barn som oreflekterat kapabla. Denna dikotomi mellan sårbarhet och motstånd eller aktörskap riskerar att osynliggöra hur dessa dimensioner samexisterar och samspelar. Det kräver en mer nyanserad förståelse av hur motstånd både drivs av och påverkas av sårbarhet.

Likt Butler (2016) förstår jag snarare sårbarhet och motstånd som sammanflätade och att det handlar om att människor gör motstånd på grund av att deras sårbarhet är hotad. Jag argumenterar därför för att motstånd måste förstås i relation till sårbarhet och något som används för att skydda den från att utnyttjas eller exploateras, både på kollektiv- och individnivå. Samtidigt som hotet mot sårbarheten föder motstånd, kan vissa sociala strukturer och maktrelationer förstärka människors sårbarhet vilket i sin tur kan begränsa deras möjlighet att göra motstånd (Butler, 2016; jfr. Rajah & Osborn, 2022). För att människor ska kunna göra kollektivt motstånd behöver de en arena – tid och plats – för att kunna mobilisera sig och utöva motståndet på (Butler, 2016). Jag menar att detta även gäller flera former av individuellt motstånd eftersom makten utmanas i en bredare kontext där maktbalansen ofta tippar över till mäns fördel framför kvinnor, samt vuxna (särskilt föräldrar) framför barn. Kontexten har därför en stark inverkan på vilka former av motstånd vuxna och barn kan utöva.

Det kan vara först när individer försöker göra motstånd som de inser vilka möjligheter och begränsningar de faktiskt har för att skapa förändring. De kan också bli medvetna om att makten att förändra deras situation ligger hos andra, vilket kan kräva att de utlämnar sig till dessa aktörer (Ahmed, 2017; 2021). Patriarkala ideologier och hierarkier påverkar individens handlingsutrymme, där system som legitimerar mäns våld mot kvinnor och barn ofta hindrar utsatta från att lämna våldsutövande fäder. Under sådana förhållanden kan dolt

motstånd vara den enda säkra formen att utöva (se ex. Crenshaw, 1991; Hydén, 2005; Rajah & Osborn, 2022; Walby, 2012). Normer som förespråkar jämställdhet och kvinnors självständighet har dock ökat handlingsutrymmet för kvinnor och möjliggjort separationer från våldsutövande män, även om detta inte alltid innebär att våldet upphör. Gottzén (2014) lyfter fram att jämställdhetsnormer som uppmuntrar kvinnor och flickor till styrka och självständighet paradoxalt kan skapa en motvilja till att söka hjälp, då de känner sig tvingade att hantera sin situation på egen hand. Ideologier, normer och maktrelationer påverkar därmed individens möjligheter att göra motstånd och frigöra sig från våldet.

Att göra motstånd mot våld och kontroll kan paradoxalt nog bidra till att det upprätthålls eller förstärks (jfr. Holmberg & Enander, 2011; Överlien, 2017; Rajah, 2007). Konsekvenser av motstånd kan inkludera ökat våld, skuldbeläggning, försämrad socioekonomisk situation eller separation från familjemedlemmar (Rajah & Osborn, 2022), vilket i sin tur kan förstärka sårbarheten. Att utmana rådande maktrelationer som anses givna i samhället kan dessutom leda till att problem-bilden förskjuts till individen själv (Ahmed, 2017). Underordnades motstånd kan uppfattas som ett hot mot friheten och makten hos dem i hierarkiskt överordnade positioner. För att bibehålla dessa maktrelationer kan statliga aktörer legitimera våld eller inskränkningar av friheter för individer i underordnade positioner, ofta på sätt som framställs som rationella och rättfärdiga (Hunnicut, 2009; Pease, 2019; Walby, 1990). Hur detta kommer till uttryck skiljer sig dock åt beroende av det patriarkala systemets karaktär. Kvinnor och barn kan dock behöva anpassa sitt motstånd efter de patriarkala strukturer som råder för att begränsa risken för negativa konsekvenser.

Jag argumenterar därmed för att möjligheterna till motstånd måste förstås som mångdimensionella. Dels behöver motståndet anpassas efter den arena som den utsatta har tillgång till för att utöva motståndet, dels måste det utformas för att minimera risken att nya sårbara situationer skapas, exempelvis ökad risk för våld, förtryck eller skuldbeläggning.

## Användning av teorierna

De teoretiska begreppen – patriarkat, sårbarhet och motstånd – kommer att användas för att tolka resultaten från artiklarna och skapa en djupare förståelse för barns behov av riskhanteringsåtgärder, samt för att förstå genomförbarheten i åtgärderna. Patriarkat används för att belysa de maktordningar, hierarkiska strukturer och normer som kan bidra till barns utsatthet, särskilt i situationer där våld och kontroll används som verktyg för att upprätthålla makt. Samtidigt bidrar det till att förstå de strukturella och institutionella faktorer som påverkar barns möjlighet att ta emot riskhantering, såsom tillgång till resurser, sociala förväntningar och kulturella normer.

Genom att använda sårbarhet och motstånd som analytiska verktyg kan jag utforska barns behov på ett mer nyanserat sätt. Sårbarhet fungerar som en nyckel för att förstå barns utsatta position i relation till våldsamma eller kontrollerande fäder, där deras begränsade handlingsutrymme och beroende kan skapa särskilda behov av skydd. Samtidigt kan motstånd bidra till att belysa barnens kapacitet att navigera dessa svåra situationer och deras emotionella och praktiska strategier för att själva hantera sin utsatthet. Erkännandet av barns sårbarhet och utsatthet är också en avgörande faktor för förståelsen. Genom att förstå hur sårbarheten erkänns kan vi få en djupare insikt för de hinder som försvårar barns tillgång till skydd och stöd. Erkännandet spelar också en central roll för motståndet och för att bryta utsatthet och tystnad. Att sätta dessa två begrepp i dialog hjälper till att förstå hur barns behov formas i relation till deras motstånd och sårbarhet.

Tillsammans kan ramverket bidra till att skapa en helhetsbild av hur makt, sårbarhet och motstånd samspelar i barns livssituationer. Patriarkala strukturer kan bidra till att identifiera vilka faktorer som både förstärker och begränsar barns utsatthet, medan sårbarhet och motstånd belyser deras förmåga att hantera sina omständigheter. Genom att kombinera dessa begrepp vill jag kunna skapa en djupare förståelse för barns utsatthet och deras möjligheter att få sina behov av skydd och stöd tillgodosedda, samt bidra med kunskap som kan användas för att utforma riskhanteringsåtgärder som är både effektiva och genomförbara i deras specifika kontext.

## 7. Diskussion

I det avslutande kapitlet kommer jag att diskutera delstudiernas resultat i förhållande till avhandlingens övergripande syfte, tidigare forskning på området och den teoretiska ramen. Syftet med avhandlingen är att fördjupa förståelsen för barn i frigörelsen från våld genom att analysera behovet och genomförbarheten av riskhanteringsåtgärder i kontexter av mäns våld mot kvinnor i nära relation. Särskild vikt har lagts vid att undersöka hur maktrelationer samt barns sårbarhet och motstånd inverkar på deras motivation och förutsättningar för att frigöra sig från våld. Avslutningsvis reflekterar jag kring förslag till framtida forskning och policyutveckling baserat på avhandlingens resultat.

### **Sårbarhet, motstånd och behov**

Alla barn och unga som lever i familjer där fäder eller styvfäder utövar våld mot deras mödrar påverkas, men deras erfarenheter och utsatthet varierar. Denna variation formar också hur deras sårbarhet manifesteras. De empiriska artiklarna visar att utsattheten sträcker sig från att leva med konsekvenserna av våldet, till att bevittna själva våldshandlingarna, och bli direkta måltavlor för fädernas våld. I många fall överlappar dessa former, vilket gör multipel utsatthet vanligt i familjer där fäder utövar våld (artikel I; II; III; Cater m.fl., 2014; Jernbro m.fl., 2017; 2023). Detta understryker behovet av att förstå barns sårbarhet utifrån deras specifika kontexter där deras handlingsutrymme kan begränsas av strukturer, nätverk och bristande möjligheter att hantera våldet.

Enligt Butlers (2016) teori om sårbarhet belyser dessa situationer hur barns och mödrars utsatthet inte bara är en följd av våldet, utan också en konsekvens av strukturella maktordningar som reproducerar patriarkal kontroll. Artikel I visar exempelvis hur familjerättsliga processer förstärker denna sårbarhet när våldets betydelse för barnens välbefinnande osynliggörs. När professionella insisterar på att skilja mödrarnas utsatthet från barnens behov undermineras relationell sårbarhet, det vill säga den ömsesidiga kopplingen mellan deras erfarenheter och behov. Genom att besluta om umgänge trots risk för våld osynliggörs dessutom den sårbarhet som orsakas av strukturella hinder som

försvarar för dem att på egen hand hantera våldet. Det avhandlingen visar gällande den familjerättsliga hanteringen av våld speglar de brister som både GREVIO (2019) och Jämställdhetsmyndigheten (2022) har lyft fram i deras rapporter. Detta kan kopplas till Butlers idé om makt som något reproducerande, där normativa föreställningar om faderskap och våld formar vilka erfarenheter som erkänns eller osynliggörs. Barn, som i konventioner och lagar vanligtvis erkänns som sårbara, får sin sårbarhet bortförhandlad i dessa processer medan faders makt ges företräde och upprätthålls. Detta illustrerar hur strukturella normer och juridiska praktiker konstruerar och begränsar barns möjligheter att få sin utsatthet erkänd, samtidigt som de förstärker patriarkala maktrelationer.

Att våldet upprätthålls genom det familjerättsliga systemet är inte några unika resultat utan har visats i nationell forskning i decennier (se ex. Bruno, 2017; Eriksson, 2003; Forssell, 2016; Jernbro m.fl., 2023; Kjellberg, 2023). Mödrar som försöker skydda sina barn riskerar även att misstänkliggöras genom anklagelser om "parental alienation" eller umgängessabotage (artikel I; Kjellberg, 2023). Dessa processer visar hur patriarkala maktordningar undergräver mödrarnas möjligheter att agera för att skydda sina barn. Artikel I visar hur mödrar med yngre barn har särskilt svårt att frigöra sig från våld när våldsutövaren är pappa till barnet. Detta tyder på att åldersmakten och fadersmakten är central för att det familjerättsliga systemet ska kunna upprätthålla fädernas dominans och osynliggöra våldets inverkan. Detta kan förstås som ett uttryck för hur sårbarhet exploateras inom system som legitimerar patriarkalt våld.

Sociala nätverk spelar också en dubbel roll i att forma barns och mödrars möjlighet att hantera våldet. Artikel III beskriver hur vissa släktingar uppmuntrar mödrar att stanna hos våldsutövande fäder eller anpassa sig för att undvika våld, vilket speglar hur patriarkala mikro-system kan förstärka våldets makt (jfr. Pease, 2019). Samtidigt kan stödjande nätverk erbjuda en trygghet som möjliggör motstånd. Artikel I och III visar hur närvaron av andra kan reducera fädernas kontroll och öka barns och mödrars handlingsutrymme, även om detta ofta förutsätter att våldet inte utövas offentligt. Genom Butlers (2016) teori om motstånd kan dessa exempel förstås som att barns och

mödrars relationella sårbarhet kan vändas till en styrka. Med stöd från nätverket kan deras sårbarhet bli en kraft som ger dem möjlighet att utmana våldet och förändra sin situation.

Mödrars och barns sårbarhet är sammanflätad och tar sig uttryck i både öppet och dolt motstånd (jfr. Scott, 1987), som syftar till att skydda varandra och sig själva från våld och hot om våld. Artikel I visar hur mödrar använder motståndsstrategier för att begränsa barnens utsatthet, exempelvis genom att anpassa beteenden för att inte öppet råka utmana fäderna eller genom att försöka begränsa eller bryta kontakten med dem (artikel I; Laing, 2017; Zeoli m.fl., 2013). När kontakt mellan barn och fäder upprätthålls på grund av fadersmakten och åldersmakten förbereder mödrar barnen med egna strategier, såsom råd om hur de ska agera för att undvika provokation eller hantera hotfulla situationer (artikel I). Mödrarnas strategier påverkas således av våldsutövarens och barnens sociala positioner. Mödrars och barns gemensamma utsatthet skapar både ett behov av att skydda varandra och en grund för att agera tillsammans mot våldet. Genom att använda sin relationella koppling som styrka kan de utveckla strategier som hjälper dem att hantera och utmana våldets makt. Denna dynamik visar hur erkännandet av den relationella sårbarheten kan vara en förutsättning för barns och mödrars motstånd.

Barnens egna strategier visar också hur sårbarhet och motstånd samspelar. Barns ingripanden i våldssituationer, såsom att verbalt eller fysiskt ingripa för att försöka skydda sina mödrar, är exempel på hur sårbarhet mobiliseras som en kraft för handling (artikel I; II; III; Edleson m.fl., 2003; Överlien, 2017). Samtidigt innebär ingripanden en ökad risk för att barn själva utsätts för direkt våld vilket framkom i både artikel II och III. Detta belyser dynamiken mellan sårbarhet och motstånd, där motstånd också kan skapa ny sårbarhet (Butler, 2016). Dolda motståndsstrategier, såsom att gömma sig eller skapa fysisk distans (artikel II; III), är sätt där barn använder sitt livsutrymme, trots dess begränsningar, i motståndet för att underminera makten. Dessa strategier kan förstås som en förhandling av makt där barn, trots sin utsatthet, försöker att reducera fädernas kontroll och våld. Artikel II beskriver också strategier som kan förstås som emotionellt motstånd där barn försöker distansera sig emotionellt från fäderna genom att

tränga undan tankar på honom och våldet för att istället fokusera på fritidsaktiviteter, skolarbete eller vänner. Genom detta reducerar barnen fädernas psykologiska makt över deras liv. Dessa handlingar kan kopplas till Butlers syn på motstånd som en kraft, där erkännandet av individens sårbarhet blir en möjlighet till styrka och autonomi, även inom maktstrukturer som kraftigt begränsar dem. Det emotionella motståndet kan dock även förstås som att de unga själva tillfälligt inte erkänner eller skjuter undan sårbarheten för att kunna skapa emotionellt utrymme att hantera sin vardag.

Dolt motstånd kan framstå som den säkraste formen att utmana våldets dominans (jfr. Rajah & Osborn, 2022). Detta utifrån den ojämlika maktrelationen mellan barn och fäder som även förstärks av patriarkala strukturer och fädernas våldskapital. Artikel II och III visar att barn tenderar att föredra dessa strategier eftersom de minskar risken för direkt våld och ändå ger en viss autonomi över deras livsutrymme. Samtidigt måste detta motstånd förstås som en manifestation av deras sårbarhet och de begränsningar de möter. Genom att koppla detta till Butlers resonemang kan vi förstå hur utsattheten inte bara är en konsekvens av våldet, utan också en grund för handling och motstånd som utmanar de patriarkala strukturer som upprätthåller våldet.

Barns behov av riskhanteringsåtgärder behöver därför förstås i relation till deras sårbarhet som också måste erkännas. Sårbarheten måste också förstås i relation till barnens kontext, där den förstärks eller kan mobilisera kraft för att göra motstånd mot våldet. Genom att skapa trygga miljöer, där våldets makt kan reduceras och barns och mödrars handlingsutrymme kan öka, kan både det öppna och det dolda motståndet stödjas. Avhandlingen understryker vikten av att riskhantering inte bara handlar om att skydda, utan också om att stärka barns och mödrars förmåga att agera och utmana våldets makt.

### **Förutsättningar för genomförbar riskhantering**

Genomförbarheten av riskhantering för barn och mödrar som utsätts för våld är beroende av att samhällsliga strukturer och riskhanteringsåtgärder anpassas till deras specifika behov och sårbarhet. Gemensamt visar artiklarna hur barns tillgång till stöd begränsas av både komplexa system och professionellas bemötande, vilket kan påverka

deras motivation att ta emot hjälp. Barns sårbarhet förstärks av samhälleliga strukturer som begränsar deras tillgång till relevanta myndigheter, särskilt genom svårigheten att navigera mellan flera instanser (artikel I; II). Artikel III och IV tyder också på att yngre barn har särskilt svårt att själva söka hjälp, vilket gör att det måste skapas mer tillgängliga lösningar.

Barns möjligheter att själva bryta kontakten med våldsutövare är begränsade, vilket gör att tillgång till professionella kan vara avgörande för förändring. Ahmed (2014) lyfter att personer som inser att de själva inte har makten att förändra sin situation kan behöva utlämna sig till andra som har denna. Detta syns särskilt i artikel III som visar att många barn aktivt sökt hjälp hos polisen vilket kan förstås som ett sätt att utmana fädernas auktoritet och utöka sin makt. Detta visar att barn använder sin sårbarhet som en kraft för motstånd, vilket är i linje med Butlers teori om att sårbarhet och motstånd är nära sammanlänkade. Samtidigt visas att riskhanteringsåtgärder från socialtjänsten kan begränsas av familjerättsliga beslut, där umgänge med fäderna kan fortsätta trots risk för våld (artikel I). Detta juridiska hinder försvårar mödrars och barns möjligheter att skapa trygghet för sig själva, vilket också minskar genomförbarheten av riskhanteringsåtgärder.

Avhandlingen visar att barn som får möjlighet att berätta om våldet under trygga former och dessutom tillfrågas om det tenderar att berätta. Nästan alla barn i polisförhören berättade om våldet, även om flera beskrev hur känslomässiga hinder eller rädsla för fäderna gjorde det svårt (artikel III). Tidigare studier visar att endast en tiondel av barnen vars mödrar utsatts för våld berättar för socialtjänsten, och ännu färre för polisen (Jernbro m.fl., 2022). Att barn inte berättar om sin utsatthet har kopplats till individuella faktorer, såsom trauma, lojalitet och rädsla för repressalier (Knezevic, 2020; Överlien, 2013). Artikel III indikerar dock att detta även kan handla om strukturella begränsningar, som hindrar barns utsatthet från att bli erkänd och synliggjord genom att skapar barriärer för att deras berättelser ska bli kända.

Genom Butlers (2016) perspektiv kan ovanstående förstås som en process där makt reproducerar normer och strukturer som begränsar erkännandet av barns utsatthet. När barns strukturella sårbarhet inte erkänns, osynliggörs deras behov av tillgängliga professionella som kan erbjuda barnen trygga och tillitsfulla förhållanden där de kan dela sina berättelser. Barnen efterfrågar sådana platser och relationer (artikel IV). När barnen väl får tillgång till polisen verkar detta vara något de kan erbjuda i förhörsituationen. Dessa trygghetsramar kan förstås som en form av motstånd mot normer som annars begränsar barns möjligheter att berätta.

Barns motivation att söka hjälp från socialtjänsten eller polisen påverkas också av både samhälleliga normer och professionellas agerande. Tidigare studier har visat att barn sällan görs delaktiga eller blir hörda inom den sociala barnvården, vilket försvårar deras möjligheter att uttrycka sin utsatthet och få adekvat stöd (Heimer m.fl., 2017; Heimer & Petterson, 2023). Artikel IV visar att barn värdesätter socialarbetare som stärker dem genom att lyssna och inte behandla dem som underlägsna eller pressa dem att göra saker mot sin vilja. Detta positiva bemötande kan förstås som ett erkännande av barnens handlingsförmåga och relationella sårbarhet, vilket i sin tur kan skapa förtroende och motivation att ta emot hjälp. Kopplat till Butlers idé om sårbarhet kan detta bemötande förstås som en process där barns sårbarhet inte enbart ses som passiv utsatthet, utan också som en grund de kan stärkas genom.

Samtidigt belyser artikel II ungas oro för stigmatisering, där hjälp kopplas till en känsla av att själv vara den som utgör problemet (jfr. Ahmed, 2014). Dessa föreställningar riskerar att förstärka barns sårbarhet och begränsa deras motivation att söka hjälp, samtidigt som det reproducerar patriarkala maktordningar som osynliggör deras sårbarhet. Detta kan också kopplas till situationer där barnens utsatthet riskerar att förminskas eller förhandlas bort i mötet med professionella vilket visades i artikel I och II. I artikel I framkom erfarenheter om att polisen endast fokuserade på våld som kan kategoriseras som brott, medan Strand (2012) tidigare visat att polisen tenderar att inte erbjuda skydd till utsatta som inte bedöms vara utsatta för en högrisk för allvarligt våld. Detta visar hur lindrigare våldsformer legitimeras

och hur både mödrars och barns utsatthet förhandlas bort. Trots att intentionerna med Barnfridsbrottet var att stärka barns rättigheter, erkänns många barns relationella sårbarhet inte om de inte sett eller hört våldet.

Detta kan kopplas till Butlers syn på hur makt reproducerar normer som begränsar erkännandet av barns utsatthet. Det kan också förstås utifrån Leiras (1990) resonemang om vikten av erkännande och att barn som inte får sin utsatthet erkänd av andra börja ifrågasätta den och våldets illegitimitet. I dessa fall osynliggörs inte bara barns sårbarheten, utan mödrars utsatthet reduceras till en individuell erfarenhet snarare än en relationell sådan. Artiklarna visar att konstruktionen av våld som specifika händelser och typer, snarare än dess faktiska inverkan, förstärker detta, vilket reproducerar samhällsnormer och en praxis som upprätthåller patriarkala maktordningar och begränsar möjligheten att erkänna och agera på barns och mödrars sårbarhet. Artikel I visade dock att mödrar med sociala resurser kan mobilisera sitt nätverk för att utmana professionella som ifrågasätter våldet. Där emot kan det förstås som att de med färre resurser möter större hinder för att få hjälp, vilket ytterligare förstärker sårbarheten och utsattheten hos särskilt utsatta personer.

## **Slutsatser**

För att öka genomförbarheten krävs för det första att mödrar och barn får möjlighet att bryta med våldsutövaren. Det krävs också en förenklad tillgång till socialtjänst och polis, samt en holistisk förståelse av våld som inkluderar barns relationella utsatthet. Genom att erkänna barnens och mödrarnas handlingskraft och stärka deras strategier genom adekvat stöd kan insatser utformas på ett sätt som gör att de själva aktivt kan delta i att förbättra sin situation. Detta kräver dock att professionella skapar trygga och tillitsfulla möten som erkänner deras behov och minskar stigmatiseringen av att söka hjälp. För att öka genomförbarheten krävs också att staten tillsammans med andra aktörer synliggör och adresserar de patriarkala och intersektionella maktordningar som skapar dessa begränsningar. Genom att erkänna barns och mödrars relationella sårbarhet och dess koppling till maktstrukturer kan riskhanteringsåtgärder breddas för att möjliggöra

mer omfattande och inkluderande stöd för barn och mödrar i kontexter av våld.

## **Förslag på framtida forskning och policy**

Avhandlingsarbetet och RiskSam-programmet har främst fokuserat på socialtjänstens och polisens arbete med mäns våld mot kvinnor och barn i nära relationer. Ett bifynd, som senare blev ett centralt tema i avhandlingen, är hur familjerättsliga beslut ofta begränsar både mödrars och professionellas möjligheter att skydda barn och mödrar. För att effektivt stödja både barn och mödrar krävs därför en samverkan mellan professionella inklusive familjerättsliga aktörer, där barns och mödrars välbefinnande tillsammans med risken för våld beaktas som centrala faktorer. Detta påvisar också ett behov av forskning kring hur samverkan mellan socialtjänst, polis och familjerätt kan förbättras för att förstärka skyddet, istället för att möjliggöra fortsatt våld.

Under arbetet med avhandlingen infördes välkomnade lagändringar i Föräldrabalken med fokus på risken för våld mot barnet eller andra familjemedlemmar vid bedömningar av barnets bästa. För att dessa lagar ska tillämpas effektivt krävs dock att de som ska bedöma risken och besluta i VBU-frågor ges en fördjupad förståelse för våld. Riskbedömningar bör inte lämnas till tingsrätterna utan snarare kräva särskild utbildning för beslutsfattare. Jag ställer mig bakom andra forskare (ex. Bruno, 2017; Knezevic m.fl., 2022) som argumenterar för att vi behöver gå bortom det ensidiga fokuset på risken för nytt våld. Våldsformer som inte uppfattas som våld eller som ignoreras bidrar till att våldsutövare kan behålla sin makt över de utsatta. Istället bör professionella som arbetar med våldsutsatta prioritera att skapa frid och frihet för dessa individer. Hur dessa lagändringar kommer att implementeras i praktiken återstår att se och är något som kommer behöva forskas på.

Enligt riktlinjer ska polisen anmäla till socialtjänsten om ett barn behöver skydd, och därefter anses deras ansvar vara fullgjort. Trots detta kan skillnader mellan polisens och socialtjänstens skyddsåtgärder kräva samverkan. Riktlinjerna kan därför behöva revideras för att stärka skyddet för barn och mödrar. Tidigare forskning och avhandlingen ger dock begränsad vägledning för hur detta bör göras.

Forskning om polisens arbete med mäns våld mot kvinnor har ofta bortsett från barnens perspektiv, och i denna avhandling saknas istället en djupare analys av polisens roll i hanteringen av våldet. Det behövs därför studier som specifikt undersöker hur polisen arbetar med barn i kontexter där fäder utövar våld mot mödrar för att identifiera utmaningar och möjligheter.

För att underlätta kontakten med socialtjänst, polis och familjerätt måste infrastrukturen förbättras, särskilt för personer som saknar kunskap och resurser. Genom att skapa infrastruktur och miljöer där barns sårbarhet erkänns och respekteras, kan strukturerna som reproducerar osynliggörandet av barns och mödrars utsatthet utmanas. Detta skulle kunna bidra till att bryta de strukturella och normativa begränsningarna som försvårar för barns berättelser och därigenom stärka deras handlingsutrymme. Det behövs utforskas hur infrastrukturen ska kunna anpassas så att barn och unga själva upplever att de kan kontakta relevanta hjälpaktörer.

Barns utsatthet i kontexter av faders våld mot mödrar måste förstås som en del av mäns våld mot kvinnor. Barnens och mödrarnas utsatthet är oupplösligt sammanflätad och måste återspeglas i lagar och policys som rör barn. Genom att inkludera genus- och maktanalyser kan arbetet med att bekämpa mäns våld mot kvinnor och barn i nära relationer effektiviseras och anpassas till deras gemensamma behov.

## Referenser

- Ahmed, S. (2014). *The cultural politics of emotion (2nd ed.)*. Edinburgh University Press. <https://doi.org/10.1515/9780748691142>
- Ahmed, S. (2021). *Complaint!* Duke university press. ISBN: 9781478017714
- Ahuvia, A. (2001). Traditional, interpretive, and reception based content analyses: Improving the ability of content analysis to address issues of pragmatic and theoretical concern. *Social Indicators Research*, 54(2), 139–172. <https://doi.org/10.1023/A:1011087813505>
- Anderson, K. M. (2017). Children's protective strategies in the context of exposure to domestic violence. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 27(8), 835–846. <https://doi.org/10.1080/10911359.2017.1339654>
- Applin, S., Simpson, J.-M., & Curtis, A. (2023). Men Have Gender and Women Are People: A Structural Approach to Gender and Violence. *Violence Against Women*, 29(5), 1097- 1118. <https://doi.org/10.1177/10778012221104844>
- Arnell, L., Vikander, M., & Strand, S. (2024). Skyddade boenden – Idéburna organisationers betydelse. *Social-medicinsk tidskrift*, 100(6), 800–809. <https://doi.org/10.62607/smt.v100i6.21385>
- Bancroft, L., Silverman, J. G., & Ritchie, D. (2012). *The Batterer as Parent Addressing the Impact of Domestic Violence on Family Dynamics* (2nd ed.). SAGE.
- Belfrage, H., & Strand, S. (2008). Structured Spousal Violence Risk Assessment: Combining Risk Factors and Victim Vulnerability Factors. *International Journal of Forensic Mental Health*, 7(1), 39–46. <https://doi.org/10.1080/14999013.2008.9914402>
- Björktomt, S.-B. (2012). *Om patriarkat, motstånd och uppbrott: tjejers rörelser i sociala rum* (1. uppl.). Égalité.
- Bjørnholt, M. (2021). Domestic violence and abuse through a feminist lens. I J. Devaney, C. Bradbury-Jones, R.J. Macy, C. Øverlien & S. Holt (Red.) *The Routledge International Handbook of Domestic*

- Violence and Abuse* (1st ed.). Routledge. [https://doi-org.db.ub.oru.se/10.4324/9780429331053](https://doi.org/db.ub.oru.se/10.4324/9780429331053)
- BMJ 2021; 372. *The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews*. doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>
- Booth, A., Papaioannou, D., & Sutton, A. (2012). *Systematic approaches to a successful literature review*. Sage.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77–101. doi:10.1191/1478088706qp063oa
- Braun, V., & Clarke, V. (2014). What can “thematic analysis” offer health and wellbeing researchers? *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 9(1), 26152–26152. <https://doi.org/10.3402/qhw.v9.26152>
- Bris & Sveriges stadsmissioner (2020). *Min tur att berätta*. En rapport från Bris & Sveriges stadsmissioner.
- Broberg, A., Almqvist, K., Appell, P., Axberg, U., Cater, Å., Draxler, H., Eriksson, M., Grip, K., Hjärthag, F., Hultmann, O., Iversen, C. & Röbbäck de Souza, K. (2015). *Utveckling av bedömnings-instrument och stödinsatser för våldsutsatta barn*. Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet ISBN: 978-91-637-8559-7
- Brottsförebyggande rådet [Brå] (2024) *Brott i nära relation. Kartläggning av utsatthet under 2022 och under livstiden*. Rapport 2024:4.
- Bruno, L. (2017). *Ofridstid*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Brännvall, M. (2016). *Frigörelse med förhinder – Om polisanmälan när kvinnor tar sig ur mäns våld i nära relationer*. Malmö: Malmö Högskola.
- Butler, J. (2004). *Precarious life*. London/New York: Verso.
- Butler, J. (2016). Rethinking Vulnerability and Resistance. In J. Butler, Z. Gambetti & L. Sabsay (red.) *Vulnerability in Resistance*. Duke University Press.
- Callaghan, J. E. M., & Alexander, J. H. (2015). *Understanding agency and resistance strategies (UNARS): children’s experiences of domestic*

violence. University of Northampton.  
<https://doi.org/10.13140/RG.2.1.2509.2324>

- Callaghan, J. E. M., Alexander, J. H., Sixsmith, J., & Fellin, L. C. (2016). Children's experiences of domestic violence and abuse: Siblings' accounts of relational coping. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 21(4), 649–668.  
<https://doi.org/10.1177/1359104515620250>
- Cater, Å. K., Andershed, A.-K., & Andershed, H. (2014). Youth victimization in Sweden: Prevalence, characteristics and relation to mental health and behavioral problems in young adulthood. *Child Abuse & Neglect*, 38(8), 1290–1302.  
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.03.002>
- Cavarero, A. (2016). *Inclinations*. Stanford: Stanford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781503600416>
- Cheng, S.-Y., Wachter, K., Kappas, A., Brown, M. L., Messing, J. T., Bagwell-Gray, M., & Jiwatram-Negron, T. (2022). Patterns of Help-seeking Strategies in Response to Intimate Partner Violence: A Latent Class Analysis. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(9–10), 6604–6632. <https://doi.org/10.1177/0886260520966671>
- Cherry, G. M., Smith, H., Perkins, E. & Boland, A. (2014). Reviewing Qualitative Evidence. I A. Boland, M.G. Cherry & R. Dicksson (red.) *Doing a systematic review. A students guide*. Sage publications.
- Connell, R. (2021). *Gender: in world perspective* (Fourth edition.). Polity Press.
- Cordier R., Chung D., Wilkes-Gillan S., Speyer R. (2021). The effectiveness of protection orders in reducing recidivism in domestic violence: A systematic review and meta-analysis. *Trauma, Violence & Abuse*, 22(4), 804–828. <https://doi.org/db.ub.oru.se/10.1177/1524838019882361>
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>

- Edleson, J. L., Mbilinyi, L. F., Beeman, S. K., & Hagemester, A. K. (2003). How Children Are Involved in Adult Domestic Violence: Results From a Four-City Telephone Survey. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(1), 18–32.  
<https://doi.org/10.1177/0886260502238538>
- Ekström, V. (2016). *Det besvärliga våldet. Socialtjänstens stöd till kvinnor som utsatts för våld i nära relationer*. Linköping: Linköpings universitet.
- Ekström, V. & Hvenmark, J. (2022). Ett pris man får betala? Om kvalitet i socialtjänstens arbete med skyddat boende. *Sociologisk Forskning*, 59(4), 447–471. <https://doi.org/10.37062/sf.59.24131>
- Eriksson, M. (2003). *I skuggan av Pappa : familjerätten och hanteringen av faders våld*. Gondolin.
- Eriksson, M., Broberg, A. G., Hultmann, O., Chawinga, E., & Axberg, U. (2022). Safeguarding Children Subjected to Violence in the Family: Child-Centered Risk Assessments. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(21), 13779-.  
<https://doi.org/10.3390/ijerph192113779>
- Eriksson, M., Hester, M., Keskinen, S., & Pringle, K. (2005). A visible or invisible child? Professionals' approaches to children whose father is violent towards their mother. I M. Eriksson, Hester, M., Keskinen, S., & Pringle, K. *Tackling men's violence in families* (pp. 119–136). Policy Press. <https://doi.org/10.56687/9781847421296-011>
- Eriksson, M., & Näsman, E. (2012). Interviews with Children Exposed to Violence. *Children & Society*, 26(1), 63–73.  
<https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2010.00322.x>
- Europarådet, (2011). *Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet*. Istanbul: Europarådet.

- Fineman, M. A. (2019). Vulnerability in Law and Bioethics. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 30(5), 52–61. <https://doi.org/10.1353/hpu.2019.0115>
- Forsberg, C., & Wengstrom, Y. (2016). *Att göra systematiska litteraturstudier : värdering, analys och presentation av omvårdnadsforskning* (4. rev. utg.). Natur & kultur.
- Forssell, A. (2016). *Better safe than sorry? : quantitative and qualitative aspects of child-father relationship after parental separation in cases involving intimate partner violence*. Örebro: Örebro University.
- Freedman, J. (2021). Domestic violence through a human rights lens. I J. Devaney, C. Bradbury-Jones, R.J. Macy, C. Øverlien & S. Holt (Red.) *The Routledge International Handbook of Domestic Violence and Abuse* (1st ed.). Routledge. <https://doi-org.db.ub.oru.se/10.4324/9780429331053>
- Graham, J. & Lykke, N. (2015). Ontologi och epistemologi i feministisk teori. I Hedenus, A., Björk, S., & Shmulyar Gréen, O. (red.). *Feministiskt tänkande och sociologi: teorier, begrepp och tillämpningar* (1. uppl.). Studentlitteratur.
- GREVIO. (2019). *Baseline evaluation report, Sweden*. Strasbourg: Council of Europe.
- Hague, G., Malos, E., Mullender, A., Kelly, L., & Imam, U. (2002). Children, coping strategies and domestic violence. *Community Practitioner : The Journal of the Community Practitioners' & Health Visitors' Association*, 75(5), 180–183.
- Hale, H., Bracewell, K., Bellussi, L., Jenkins, R., Alexander, J., Devaney, J., & Callaghan, J. E. M. (2024). The Child Protection Response to Domestic Violence and Abuse: a Scoping Review of Interagency Interventions, Models and Collaboration. *Journal of Family Violence*. <https://doi.org/10.1007/s10896-024-00681-4>
- Harding, S. G. (1991). *Whose science? whose knowledge? : thinking from women's lives*. Cornell Univ. Press.

- Heimer, M., Näsman, E. & Palme, J. (2017). *Rättighetsbärare eller problembärare? Barns rätt att komma till tals och socialtjänstens insatser*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset
- Heimer, M., & Pettersson, C. (2023). The unfinished democratisation of family service systems: parental consent and children's viewpoints on receiving support in child and family welfare in Sweden. *European Journal of Social Work*, 26(2), 310–322.  
<https://doi.org/10.1080/13691457.2022.2117137>
- Hester, M. (2011). The Three Planet Model: Towards an Understanding of Contradictions in Approaches to Women and Children's Safety in Contexts of Domestic Violence. *The British Journal of Social Work*, 41(5), 837–853. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr095>
- Hester, M. (2013). Who does what to whom? Gender and domestic violence perpetrators in English police records. *European Journal of Criminology*, 10(5), 623–637.  
<https://doi.org/10.1177/1477370813479078>
- Hollander, J. A. (2002). Resisting vulnerability: The social reconstruction of gender in interaction. *Social Problems*, 49(4), 474–496.
- Holmberg, C., & Enander, V. (2011). *Varför går hon?: om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser* (2. uppl.). Studentlitteratur.
- HSLF-FS 2022:39 *Gemensamma författningssamlingen avseende hälso- och sjukvård, socialtjänst, läkemedel, folkhälsa m.m.* ISSN 2002-1054, Artikelnummer 2022-6-7967
- Hunnicutt, G. (2009). Varieties of Patriarchy and Violence Against Women: Resurrecting “Patriarchy” as a Theoretical Tool. *Violence against Women*, 15(5), 553–573.  
<https://doi.org/10.1177/1077801208331246>
- Hydén, M. (2005). ‘I Must Have Been an Idiot to Let it Go On’: Agency and Positioning in Battered Women's Narratives of Leaving. *Feminism & Psychology*, 15(2), 169–188.  
<https://doi.org/10.1177/0959353505051725>

- Izaguirre, A., & Källström, Å. (2021). Differences in the reactions of adolescents to family violence. *Child & Family Social Work*, 26(3), 425–433. <https://doi.org/10.1111/cfs.12825>
- Jaffe, P., Campbell, M., Reif, K., Fairbairn, J., David, R., & Dawson, M. (2017). Children Killed in the Context of Domestic Violence: International Perspectives from Death Review Committees. In *Domestic Homicides and Death Reviews* (pp. 317–343). Palgrave Macmillan UK. [https://doi.org/10.1057/978-1-137-56276-0\\_11](https://doi.org/10.1057/978-1-137-56276-0_11)
- Jernbro, C., Landberg, Å. & Thulin, J. (2023). *Våld mot barn 2022 – en nationell kartläggning*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Jernbro, C., Otterman, G., Lucas, S., Tindberg, Y., & Janson, S. (2017). Disclosure of Child Physical Abuse and Perceived Adult Support among Swedish Adolescents. *Child Abuse Review*, 26(6), 451–464. <https://doi.org/10.1002/car.2443>
- Johnson, M. P. (2010). *A Typology of Domestic Violence Intimate Terrorism, Violent Resistance, and Situational Couple Violence*. Northeastern University Press.
- Jämställdhetsmyndigheten (2022). *Uppgifter om våld är inget undantag 2022:1*.
- Katz, E., Nikupeteri, A., & Laitinen, M. (2020). When Coercive Control Continues to Harm Children: Post-Separation Fathering, Stalking and Domestic Violence. *Child Abuse Review*, 29(4), 310–324. <https://doi.org/10.1002/car.2611>
- Kelly, L. (1991). *Surviving Sexual Violence*. (1st ed.). Polity Press.
- Kjellberg, Josefin (2023). *Fri från (efter)våldet? Om partnervåldsutsatta kvinnors motstånd, uppbrott och stödbehov*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Knezevic, Z. (2020). *Child (Bio)Welfare and Beyond: Intersecting Injustices in Childhoods and Swedish Child Welfare*. Eskilstuna: Mälardalens högskola.
- Knezevic, Z., Nikupeteri, A., Laitinen, M., & Kallinen, K. (2022). Gender- and power sensitivity, securitisation and social peace: re-thinking protection for children exposed to post-separation

- violence. *Journal of Gender-Based Violence*, 6(1), 99–114.  
<https://doi.org/10.1332/239868021X16212648592069>
- Kropp, P. R. (2008). Intimate Partner Violence Risk Assessment and Management. *Violence and Victims*, 23(2), 202–220.  
<https://doi.org/10.1891/0886-6708.23.2.202>
- Kuran, C.H.A., Morsut, C., Kruke, B. I., Krüger, M., Segnestam, L., Orru, K., Nævestad, T. O., Airola, M., Keränen, J., Gabel, F., Hansson, S., & Torpan, S. (2020). Vulnerability and vulnerable groups from an intersectionality perspective. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 50, 101826–.  
<https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.101826>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (Tredje [reviderade] upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Källström, Å. (2023). Vad säger barn om våld. I M. Eriksson, Å. Källström & E. Näzman (red.). *Barns röster om våld: att lyssna, tolka och förstå* (3. uppl.). Gleerup.
- Laing, L. (2017). “Secondary Victimization: Domestic Violence Survivors Navigating the Family Law System.” *Violence Against Women* 23(11), 1314–1335. <https://doi.org/10.1177/1077801216659942>
- Lapierre, S. (2010). “Striving to Be “Good” Mothers: Abused Women’s Experiences of Mothering.” *Child Abuse Review* 19(5), 342–357. <https://doi.org/10.1002/car.1113>.
- Leira, H. (1990). Fra tabuisert trauma til anerkjennelse og erkjennelse. I & II. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 27, 16-22 & 43-55.
- Levendosky, A. A., Lynch, S. M. & Graham-Bermann, S. A. (2000). “Mother’s Perceptions of the Impact of Women Abuse on Their Parenting.” *Violence Against Women* 6(3): 247–271.  
<https://doi.org/10.1177/10778010022181831>.
- Mullender, A. (2002). *Children’s perspectives on domestic violence* (1st ed.). SAGE.
- Mattsson, T. (2013). Motstånd och neutralisering. Kön, makt och professionalitet i arbetet med våld i nära relationer. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 20(3–4). <https://doi.org/10.3384/SVT.2013.20.3-4.2433>

- Nikupeteri, A., & Laitinen, M. (2015). Children's Everyday Lives Shadowed by Stalking: Post separation Stalking Narratives of Finnish Children and Women. *Violence and victims*, 30(5), 830–845. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.VV-D-14-00048>
- O'Brien Green, S. & Morton, S. (2021). Listening to less-heard voices: Methodological approaches, considerations and challenges when researching domestic violence and abuse with vulnerable and marginalised women. I J. Devaney, C. Bradbury-Jones, R.J. Macy, C. Øverlien & S. Holt (Red.) *The Routledge International Handbook of Domestic Violence and Abuse* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/db.ub.oru.se/10.4324/9780429331053>
- Parker, E. M., A. C. Gielen, R. Castillo, and D. Webster. 2015. "Safety Strategy Use Among Women Seeking Temporary Protective Orders: The Relationship Between Violence Experienced, Strategy Effectiveness, and Risk Perception." *Violence and Victims* 30(4), 615–635. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.VV-D-14-00003>
- Pease, B. (2019). *Facing patriarchy: from a violent gender order to a culture of peace*. Zed Books.
- Persdotter, B. & Andersson, M. (2020). *SAVE - Support and protection Against Violence, on Equal terms for all children: Ett forsknings- och utvecklingsprojekt om barnvårdsutredningar vid anmälan om misstänkt våldsutövning*. FoU Välfärd Värmland 2020:1.
- Petersson, J., Larsson, A.-K., & Strand, S. J. M. (2025). Police and Social Services' Response To Intimate Partner Violence in Rural and Remote Areas in Sweden. *Journal of Family Violence*. <https://doi.org/10.1007/s10896-025-00855-8>
- Petersson, J., & Strand, S. (2017). Recidivism in Intimate Partner Violence Among Antisocial and Family-Only Perpetrators. *Criminal Justice and Behavior*, 44(11), 1477–1495. <https://doi.org/10.1177/0093854817719916>
- Polismyndighetens riktlinjer för brottsoffer- och personsäkerhetsverksamheten (PM 2017:06).

- Punch, S. (2002). Research with Children: The Same or Different from Research with Adults? *Childhood*, 9(3), 321–341. <https://doi.org/10.1177/0907568202009003005>
- Rajah, V. (2007). Resistance as Edgework in Violent Intimate Relationships of Drug -Involved Women. *British Journal of Criminology*, 47(2), 196–213. <https://doi.org/10.1093/bjc/azl064>
- Rajah, V., & Osborn, M. (2022). Understanding Women’s Resistance to Intimate Partner Violence: A Scoping Review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 23(5), 1373–1387. <https://doi.org/10.1177/1524838019897345>
- Ramazanoglu, C., & Holland, J. (2002). *Feminist methodology: challenges and choices* (1st ed.). Sage. <https://doi.org/10.4135/9781849209144>
- Regeringens proposition 1997/98:55 *Kvinnofrid*.
- Regeringens proposition 2006/07:38 *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor*.
- Regeringens proposition 2011/12:53 - *Barns möjlighet att få vård*.
- Regeringens proposition 2020/21:170 *Barn som bevittnar brott*.
- RäV 2022:3 *Barnförhör m.m. Även något om vuxna med osynliga funktionsnedsättningar*.
- Scott, J. C. (1987). *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. Yale University Press.
- Shorey, S., & Baladram, S. (2024). “Does It Really Get Better After Dad Leaves?” Children’s Experiences With Domestic Violence: A Qualitative Systematic Review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 25(1), 542–559. <https://doi.org/10.1177/15248380231156197>
- Silverman, D. (2014). *Interpreting qualitative data*. Sage publications.
- Skoog Waller, S. (2022). *Utan mig är du helt ensam – kvinnors levda erfarenheter av omgivningens och samhällets ensamgörande i spåren av mäns våld och eftervåld*. Akademin för Hälsa och Arbetsliv Högskolan i Gävle, Gävle.

- Socialstyrelsen (2018). *Att samtala med barn. Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*. Art. Nr. 2018-11-14
- Socialstyrelsen (2024). *Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2022–2023*. Art. Nr. 2024-1-8880.
- Spearman, K. J., Hardesty, J. L., & Campbell, J. (2023). Post-separation abuse: A concept analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 79(4), 1225–1246. <https://doi.org/10.1111/jan.15310>
- Stark, E. (2009). *Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life* (1st ed.). Oxford University Press, Incorporated.
- Stark, E., & Hester, M. (2019). Coercive Control: Update and Review. *Violence against Women*, 25(1), 81–104. <https://doi.org/10.1177/1077801218816191>
- Strand, S. J. M. (2012). Using a restraining order as a protective risk management strategy to prevent intimate partner violence. *Police Practice and Research: An International Journal*, 13(3), 254-266. <https://doi.org/10.1080/15614263.2011.607649>
- Strand, S. J. M., & Petersson, J. (2021). *RISKSAM—A Structured Model for Risk Management and Cooperation to Handle Cases of Domestic Violence and Stalking*. Örebro: Örebro University.
- Strand, S. J. M., Selenius, H., Petersson, J., & Storey, J. E. (2021). Repeated and Systematic Intimate Partner Violence in Rural Areas in Sweden. *International Criminology*, 1(3), 220–233. <https://doi.org/10.1007/s43576-021-00026-x>
- Straus, M. A. (2011). Gender symmetry and mutuality in perpetration of clinical-level partner violence: Empirical evidence and implications for prevention and treatment. *Aggression and Violent Behavior*, 16(4), 279–288. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2011.04.010>
- Sveriges kommuner och regioner [SKR] (2024). *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta vuxna*. ISBN: 978-91-8047-224-1
- Thunberg, S., & Arnell, L. (2022). Pioneering the use of technologies in qualitative research - A research review of the use of digital interviews. *International Journal of Social Research Methodology*, 25(6), 757–768. <https://doi.org/10.1080/13645579.2021.1935565>

- Thunberg, S., & Arnell, L. (2024). The Process of Leaving a Domestic Violence Shelter for Mothers and Children. *Child & Family Social Work*. <https://doi.org/10.1111/cfs.13200>
- Thunberg, S., & Arnell, L. (2025). Arriving at the shelter - mothers' narratives of their children's experiences. *Nordic Social Work Research*, 15(1), 96–107. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2023.2274990>
- Tsantefski, M., Young, A., Wilde, T., & O'Leary, P. (2021). High-risk cases at the intersection of domestic/family violence and child protection: Learning from practice. *Journal of Family Violence*, 36(8), 941–952. <https://doi.org/10.1007/s10896-021-00255-8>
- Ullman, S. E. (2011). Is disclosure of sexual traumas helpful? Comparing experimental laboratory versus field study results. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 20(2), 148–162. <https://doi.org/10.1080/10926771.2011.546751>
- Walby, S. (1990). *Theorizing patriarchy*. Basil Blackwell.
- Walby, S., & Towers, J. (2018). Untangling the concept of coercive control: Theorizing domestic violent crime. *Criminology & Criminal Justice*, 18(1), 7–28. <https://doi.org/10.1177/1748895817743541>
- Wemrell, M., Lila, M., Gracia, E., & Ivert, A. (2020). The Nordic Paradox and intimate partner violence against women (IPVAW) in Sweden: A background overview. *Sociology Compass*, 14(1). <https://doi.org/10.1111/soc4.12759>
- Wendt, S., F. Buchanan, and N. Moulding. (2015). “Mothering and Domestic Violence: Situating Maternal Protectiveness in Gender.” *Affilia* 30(4), 533–545. <https://doi.org/10.1177/0886109915570925>.
- Westlund, I. (2019). Hermeneutik. I A. Fejes & R. Thornberg. (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. S. 72-90. Stockholm: Liber.
- WHO (2021). *Violence against women prevalence estimates, 2018: global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women*. ISBN 978-92-4-002225-6 (electronic version)

- Williamson, E., Morgan, K., & Hester, M. (2018) Male victims. Control, coercion and fear? I N. Lombard, N. (Red.). *The Routledge Handbook of Gender and Violence* (1st ed.). S. 53-66. Routledge. <https://doi-org.db.ub.oru.se/10.4324/9781315612997>
- Winfield, A., Hilton, N. Z., Poon, J., Straatman, A.-L., & Jaffe, P. G. (2024). Coping Strategies in Women and Children Living with Domestic Violence: Staying Alive. *Journal of Family Violence*, 39(4), 553–565. <https://doi.org/10.1007/s10896-022-00488-1>
- Zeoli, A. M., E. A. Rivera, C. M. Sullivan, and S. Kubiak. 2013. “Post-Separation Abuse of Women and Their Children: Boundary-Setting and Family Court Utilization Among Victimized Mothers.” *Journal of Family Violence* 28(6): 547–560. <https://doi.org/10.1007/s10896-013-9528-7>
- Åkerlund, N. (2017). *Barns Relationer i Våldets Närhet: Respons, Positioner och Möjligheten till Barns Röst* (1st ed.). Linköping: Linköpings Universitet.
- Åkerlund, N., & Gottzén, L. (2017). Children’s voices in research with children exposed to intimate partner violence: a critical review. *Nordic Social Work Research*, 7(1), 42–53. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2016.1156019>
- Åkerlund, N., & Sandberg, L. J. (2017). Children and violence interactions: Exploring intimate partner violence and children's experiences of responses. *Child Abuse Review*, 26(1), 51–62. <https://doi.org/10.1002/car.2438>
- Överlien, C. (2010). Children Exposed to Domestic Violence: Conclusions from the Literature and Challenges Ahead. *Journal of Social Work*, 10(1), 80–97. <https://doi.org/10.1177/1468017309350663>
- Överlien, C. (2013). The Children of Patriarchal Terrorism. *Journal of Family Violence*, 28(3), 277–287. <https://doi.org/10.1007/s10896-013-9498-9>
- Överlien, C. (2016). Våldsforskning om och med barn och ungdom – metodiska och empiriska utmaningar. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 22(3–4). <https://doi.org/10.3384/SVT.2015.22.3-4.2339>

- Överlien, C. (2017). 'Do you want to do some arm wrestling?': children's strategies when experiencing domestic violence and the meaning of age. *Child & Family Social Work*, 22(2), 680–688. <https://doi.org/10.1111/cfs.12283>
- Överlien, C. & Holt, S. (2021). Qualitative interviews with children and adolescents who have experienced domestic violence and abuse. I.J. Devaney, C. Bradbury-Jones, R.J. Macy, C. Øverlien & S. Holt (Red.) *The Routledge International Handbook of Domestic Violence and Abuse* (1st ed.). Routledge. <https://doi-org.db.ub.oru.se/10.4324/9780429331053>
- Överlien, C. & Hydén, M. (2009). Children's actions when experiencing domestic violence. *Childhood*, 16(4), 479-496. <https://doi.org/10.1177/0907568209343757>

PUBLICATIONS *in the series*  
ÖREBRO STUDIES IN SOCIAL WORK

1. Westin Hellertz, Pia (1999). *Kvinnors kunskapssyn och lärandestrategier? En studie av tjugosju kvinnliga socionomstuderande.*\*
2. Ekermo, Mats (2002). *Den mångtydiga FoU-iden – lokala FoU-enheters mening och betydelse.*\*
3. Brunnberg, Elinor (2003). *Vi bytte våra hörande skolkamrater mot döva! Förändring av hörselskadade barns identitet och självförtroende vid byte av språklig skolmiljö.*\*
4. Munir, Dag (2004). *Unga människor med rörelsehinder utanför arbetsmarknaden. Om barriärer, sociala relationer och livsvillkor.*\*\*
5. Källström Cater, Åsa (2004). *Negotiating normality and deviation – father's violence against mother from children's perspectives.*\*
6. Munir, Dag (2006). *Unga människor med rörelsehinder – förankring, marginalisering och social exkludering.*\*
7. Alexanderson, Karin (2006). *Vilja Kunna Förstå – om implementering av systematisk dokumentation för verksamhetsutveckling i socialtjänsten.*\*
8. Degner Jürgen, Henriksen Anna (2007). *Placerad utanför sitt sammanhang. En uppföljningsstudie av 46 institutionsplacerade ungdomars privata och formella relationer.*\*
9. Nylander, Per Åke (2011). *Managing the Dilemma. Occupational Culture and Identity among Prison Officers.*\*
10. Hedin, Lena (2012). *Foster youth's sense of belonging in kinship, network and traditional foster families. An interactive perspective on foster youth's everyday life.*\*
11. Baianstovu, Rúna (2012). *Mångfald som demokratins utmaning. En studie av hur socialtjänsten som välfärdsbyråkrati och moralisk samhällsinstitution förstår och hanterar kulturell mångfald.*\*
12. Ahonen, Lia (2012). *Changing Behaviors or Behavioral Change? A study of moral development and transbehavioral processes in juvenile institutional care.*\*
13. Herz, Marcus (2012). *Från ideal till ideologi. Konstruktioner av kön och etnicitet inom socialtjänsten.*\*

14. Åkerström, Jeanette (2014). *“Participation is everything”: Young people’s voices on participation in school life.* \*
15. Claesson, Annika (2015). *Utvärdering som stödjande verktyg vid kompetensutveckling - överföring av lärande och kunskapsanvändning bland personal i äldreomsorg.* \*\*
16. Lindberg, Daniel (2016). *Generation sociala problem. En studie av hur unga vuxna ackumulerar sociala problem.* \*
17. Forssell, Anna (2016). *Better safe than sorry? Quantitative and qualitative aspects of child–father relationships after parental separation in cases involving intimate partner violence.* \*
18. Hellfeldt, Karin (2016). *The Hurt Self. Bullied Children’s Experiences of Social Support, Recognition and Trust at School.* \*
19. Petersén, Anna (2017). *Evaluations That Matter in Social Work.* \*
20. Zovko, Davor (2017). *Rapportering och kontroll i fokus. En studie av Arbetsförmedlingens utvärderingsverksamhet.* \*\*
21. Hämborg, Eva (2017). *Tillsyn i teori och praktik - om statlig styrning och kontroll av socialtjänstens individ och familjeomsorg.* \*
22. Lindahl, Robert (2019). *Socialsekreteraren och det familjehemsplacerade barnet. Om relationen, erkännandet och de institutionella förutsättningarna.* \*
23. Thunberg, Sara (2020). *Victimization, Positioning, and Support. Young Victims’ Experiences of Crime.* \*
24. Moberg Stephenson, Maria (2021). *From Young Migrants to ‘Good Swedes’. Belonging and the Manifestations of Borders and Boundaries in NGO Social Work.* \*
25. Brauer, John (2022). *Labour Market Policies - Structure and Content, Space and Time.* \*
26. Johansson, Sara (2022). *Mellan orten och kalifatet. En studie om utresandefenomenet.* \*
27. Aronsson, Pia (2022). *Det professionella projektets framväxt inom ramen för en forskningscirkel. En manipulativ eller frigörande praktik?* \*
28. Wamara Kiiza, Charles (2022). *Towards an Indigenised Social Work Practice to Better Address Elder Abuse and Neglect in Uganda.* \*

29. Lukkerz, Jack (2023). *Sex på rätt sätt. Unga, sexualitet och svensk samtida sexualsyn.* \*
30. Vikander, Martina (2025). *Barn i frigörelsen från våld, Sårbarhet och motstånd i kontexter av mäns våld mot kvinnor.* \*

\*Doctoral thesis    \*\*Licentiate thesis

